

palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat LXI. évfolyam 2015/2.

Berta Ádám, Juhász Tibor, Nagy Zsuka

TARTALOM

“kávéházi szegleten...”

● Bödecs László	Közmunka a körúton / Lapszélütés II. / El akartam kerülni	3
● Szunyogh Pál	Decemberi Akrosztikon	8
● Nagy Zsuka	m7 / m8	9
● Kántor Zsolt	Négy ellen-beszélés	13
● Juhász Tibor	Városom	17
● Turczi István	Üresség (Elégia a másnapért)	19
● Oláh András	hullámverés / részeg napok hordaléka / kényszer	22

Salgó Blues

● Juhász Tibor	Váróterem	26
----------------	-----------	----

Próza és vidéke

● Berta Ádám	Miki nem finnyás (Regényrészlet)	28
● Zsibói Béla	Ha a hó elolvad	38
● Tóth András	Életem Amerikában	43

Kutatóterület

● Wirágh András	A harmadik kontextus (Az <i>Éjfél</i> -antológia mint zárvány)	61
-----------------	---	----

Kép-tér

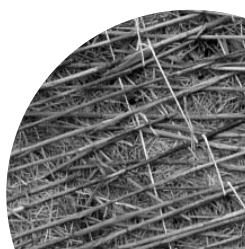
● Földi Gergely	Alkot, változtat, épít, rombol (Hajas Katinka alkotásairól)	81
-----------------	--	----

Ami marad

● Balog Edit Otilia	Daru mindenki – Daru én is vagyok (Greccsó Krisztián: <i>Megyek utánad</i>)	85
● Szűcs Balázs Péter	Egy nap, amikor (Jász Attila: <i>Szárnyas csiga. Átiratok</i>)	88
● Csongrády Béla	“Kedves tisztelt barátom!” (<i>Madách Imre levelezése</i> , szerk. Andor Csaba – Gréczi-Zsoldos Enikő)	90

Nekrológ

● Handó Péter	Egy megkésett befogadásért Zsibói Béla	95
---------------	---	----

A lapszámot Hajas Katinka alkotásairól készült fényképekkel illusztráltuk. A borítón a *Vályogkunyhó* és a *Földkörök* szerepel. A munkák megtekinthetőek a művész honlapján (<http://hajaskatinka.wix.com/hajaskatinka>).

Főszerkesztő:
Mizser Attila (attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Nagy Csilla (csillester@gmail.com)

Képszerkesztő:
Földi Gergely (foldi.gergely@upcmail.hu)

Lektor/Korrektor:
Tóth Kinga (tothxkinga@gmail.com)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (Párizs)
Pál József (Salgótarján)
Tózsér Árpád (Pozsony)

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat
Közgyűlése

Készült a Polar Stúdióban
(Salgótarján)

Támogatónk:

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:
Nógrád Megyei Hírlap

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó: Molnár Éva igazgató

Fenntartó:
Salgótarján Megyei Jogú
Város Önkormányzata

● Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ● Telefon: 32/521-560 ● Fax: 32/521-555 ●
Internet: www.palocfoldfolyoirat.hu ● E-mail: palocfold@gmail.com ● Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ● Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban, a Palócföld Könyvek sorozatban megjelent kötetek megrendelhetőek ugyanitt ● Megvásárolható Budapesten az Írók Boltjában (VI. kerület, Andrásy út 45.), Balassagyarmaton a Kincsestár Könyvesboltban (2660 Balassagyarmat, Rákóczi út 61.), valamint Losoncon (Szlovákiában) a Phoenix Könyvesboltban (98401 Losonc, Kubinyi tér) ● 2015-ben megjelenik 6 alkalommal ● Egy szám ára 500,- Ft ● Előfizetési díj egy évre 3000,- Ft, amely a postaköltséget is tartalmazza ● Kéziratokat és rajzokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza ● ISSN 0555-8867 ● INDEX 25925 ●

BÖDECS LÁSZLÓ

Közmunka a körúton

Most a körúton enyhe az éjszaka,
ma nem fagy meg egyetlen hajléktalan sem,
kicsit azért fázni, de így is nevensz.
A keresztutcák élei nyomunkban
körformává hajlanak,
karod a karomba téved,
andalgunk, mi két tejút-munkás,
közben labirintussá járjuk
a párhuzamos-egyenest.

Szétosztjuk a mosolyokat,
bedugjuk a rosszul záró ablakokon,
szükségük lesz rá,
az odabenn alvók most
nem érthetik meg,
otthon vannak, de az álmon túl
mindannyian kirekesztettek.

Csend van már az utcában,
ahol egy kapualjban hugyozom,
te addig a lomok közé nézel.

Arról beszélünk, amiből mindenkinek
kevés van, talán az egészséget magunknak
kellene félreraknunk, lehetnének
csak mi ketten gazdagok,
az elszámoltatásnál már úgylis késő visszavenni,
addigra belérokkanunk,
akkor már ki is végezhetnek érte.
Mindegy lesz a labirintussá vált utcákban,
tudjuk majd, hogy megérte.

Lapszélütés II.

Szelek

– *Fanninak*

Hajad az ujjaim között egyre
sötétebb lett, ahogy nézem,
amint haladtak előre az évszakok.
Biztosan történt mindez,
mint az olyan dolgok általában,
amelyekről nem beszélni jobb.

Nem tudom, miért van ez így,
pedig nem vagyok babonás
annyira, hogy félnem kelljen,
vallásos, sőt hitetlen sem.

Azért van egy-két kerülendő,
de kicselezhetetlen téma,
amiknek, ha, mint a haj,
ujjaim közé keverednek szálai,
remegni, meg fázni kezdek,
gondolva jobb-ha-hallgatásra,
és nem bízom meg senkiben.

*

A soha nem használt udvar
építési ideje valószínűleg a hetvenes évek.
A luxuspanelek erkélyei kezdettől fogva
a másik oldalra néznek.
Itt az elmúlt negyven évben
még nem ébresztett fel nagypapákat
semmilyen kiscsoport zsvajgása.

Itt senki sem tanult meg biciklizni,
valaki talán vallott egyszer szerelmet,
de semmiképp sem talált viszonzásra.

*

Talán csak egy álomban láttam,
hogyan létezik egy sziget,
ahol nimfák élnek,
ha nem is több, legalább egy,
de az megér minden szenvedést,

ezért aztán annyit utaztam
a világban és gondolatban,
hogyan elfeledtem, valahol
asszonyom és hazám van,
palotám, sőt szolgálaim,
és ha minden igaz,
ez nem kevés.

*

Megérkeztem végül, talán Ithakába.
Elhallgattam küklopszot és kurvákat,
hogyan ne hozzak szégyent, ha lehet,
a háztartásra, s a kis családra.

Egy zárva tartott udvar vezet be a házba.
Fiatalok mútatják nálunk odabenn az időt.
Az udvaron keresztül egy öreg érkezik ijjal,
azt hiszem, én vagyok,
hasonló a szakálla.

*

A szigeten vagyunk. Tavasz van,
és a fejed rajtatartod a vállamon.
Könnyű vagy, mint a dolgok,

amik biztosan megtörténnek,
mint álmodni néha,
és elengedni a tengert és a szőkéket.

Fényár mossa el az éleket,
évszázados fák lombkoronáit nézem.
Biztossá könnyebbül nyomásod rajtam,
míg végül aztán nem érzem.

Tudom, hogy szólni fogok, onnan,
hogy csak egyetlen dolog ilyen könnyű,
remegés és hideg fut át a hátamon,
odafönt szelek indulnak,
átsöpörnek az ágakon.

El akartam kerülni

El akartam kerülni, de jött utánam.
Ha én akartam, menekült.
Amíg féltem tőle, nem hibáztam.
Ha odaültem, le sem ült.

SZUNYOGH PÁL

Decemberi Akrosztikon

Hólapátok krákognak a peronon
Olvasásnak semmi jele behavaz az unalom
Röpképtelen vers várlak csonkolt lábú padon
Nyakatekert galambdög kukaravatalon

Átutazók hűvös hullámain hányódsz
Könnyű poggyász szigetemnél partot érsz
Elmosódik a messzeség Eldorádótól távol

Maszatos csók súlytalan bók elnagyolt ölelés
Órlángon a szerelem nyugtalan hunyorog
Kortalan kandeláber keserű fénye satíroz
Erőtlen esthajnali széltől árnyad selyme tüzet fog

NAGY ZSUKA

m7

mióta szeretlek te vagy az advent
téged várlak privát betlehemben
piros istállószívem, csecsemőtelen

mióta szeretlek jönnek a szívre a cinegék
szerelemmorzsa és puha szalonnavég

mióta szeretlek áldott vagyok veled
olyanokat mondok ki, amiket nem lehet
letisztultak a szavak, nem hadarok, nem
bicsaklok meg

mióta szeretlek, veled együtt szobámba
jött az Isten, megterített, narancsot bontott
halat evett

mióta szeretlek nem érdekel a tavalyi hó
nem sétálok Lübeck utcáin hontalan
ébren akarok lenni mindig veled

mióta szeretlek adventi gyertyák égnek
a lelkemben, bordáim csontszínű tartók
ha szemeidben tükröződnek akkor vagyok
otthon –

mióta szeretlek, tudom te vagy a kegyelem
megszabadultam magamtól, neked, a tested
a testem, te vagyok én, nem üres az ág szentestén

mióta szeretlek érzem, nem tudlak
nem érezni, nem menekülhetsz
vigyázz -

ha
üres
is
a
jászol
tele
a
szívem
mint
borospohár. -

m8

mióta szeretlek

robotpilóták mennek neki a földnek
hajókban szíriai holttestek -

mióta szeretlek az emberek az utcára mennek
hazába vesznek, világgá mennek, tekeregnek

nem tudjuk (meg)váltani a világot, se be, mi végképp nem
kinek sikerülhet, mióta szeretlek ez sem érdekel

mióta szeretlek, nem akarlak ennyire szeretni
kibontott konzerv a szívem, rakj rám celofánt, zsírpapírt

mióta szeretlek, kifordultam magamból
felbontott gyerekkor vagyok, takarj be

mióta szeretlek érzem, nem menekültem még igazán
és ennyire soha nem akartam maradni

mióta szeretlek semmi balhé, béke és nyugi
sablonok kerülnek elő a polcról, testpanelek
pózzsetonok, csókpapírok, nyálragacsok, vágófilcek
mégis minden olyan más -

mióta szeretlek ülünk a stégen a kempingszéken
és ujjal rajzolunk a vízre eszünk meg iszunk
ezt meg azt, felköpünk az égre, szotyit a földre
csak mi ketten vagyunk, kik azok a többiek

elfeledtem a nevüket, én így vagyok hűtlen
látod, mióta szeretlek, nem várok senkit se
csak téged, csak, csak és téged csak – téged -

mióta szeretlek zene se kell, se könyv, se dal, se film
hogy lehetsz te minden, te sok közhely, de kimondott
és sosem szó, film, dal, könyv, zene –

mióta szeretlek, alig mióta – és már olyan rég mióta van
hogy töröl ennyi mindent egy járat, egy szerelmi légierő

én nem tudom, hogy vagy te és hogy vagyok én, de térdre
kényszerítelek, hogy letérdelhessek én is eléd -
de hogy ki kicsoda, én azt nem tudom –

mióta szeretlek robotpilóták mennek neki a földnek
a hajókon, szíriai menekültek, párizsban újságírókat gyilkolnak
békesség sosem lesz se itt, se ott, semmi hazában
tekeregnek, a magyarok, menekültek
senki nem menthet meg senkit sem
és én csak szöknék a világ összes zugából érted –
nagy hős vagyok, ha te vagy –
és nem tudok úgy lenni már, hogy csak magam vagyok –

mióta szeretlek
ezeregy világot
adott
hogy
vagy
nekem
hogy
nem
tudja
kiváltani
a
világod
senki
sem -

KÁNTOR ZSOLT

Négy ellen-beszélés

A szó bemegy a szobába

Tea, tollhegy, kalamáris. Belemártottam a tollszárat a tintába és lecsöppentettem a hófehér itatósra egy pacát. Olyan alakja van, mint egy mackónak, aki téli álmát alussza. Hazafelé a közértben veszek teafüvet és gyümölcs-granulátumot. Micsoda illat-keverék! Szórok Neked a borítékba pár füvet a fémdobozból. Szagolgasd az erdei gyümölcsök illatát! Ne felejts el babot csíráztatni és ecsetet vegyél, ahogy ígérted, spirálfüzetet meg én szerzek. Most földrajz óra van, amikor ezt írom, a tanár nem nagyon figyel. Este válaszolok. Reggel elmegyek melletted köszönés nélkül. Ez olyan lesz, mintha nem találkoznánk, közben egész nap egy tanteremben vagyunk. Jó játék lehet.

A nagy versek szavatossági ideje

A bab, az ecset már ki van készítve. A teafű kiborult a matek füzetre, szétszóródott az íróasztalon. A tollhegy kiszakította a borítékot. De nekem is van tintám, piros, zöld és fekete. A lila tinta kiszáradt, mert a húgom nyitva hagyta az üvegcsét. Jó dolog írni, ha nem kötelez rá tanár. A tűpárnáról jutott eszembe sok fontos dolog. Van egy ezüstitálka a kredencen és abban fekszik a tű-*vánkos*, ahogy nagyanyám mondja, mindenki belédöfi a tűket. Szerintem jólesik neki. Ez egy mazochista tűpárna. Megvarrtam a kesztyűd, beleképzeltam a kezedet és megfogtam. Meleg. Én is ilyen tűpárna vagyok a családban. Amikor a szöveg az olvasót kilöki magából. A szubsztancia: élő tükörként világol. A lényeg-esszencia méz. Ezer virágszirom hamva: egy csepp méz. Óriási töménység és megannyi bölcsesség. Ez egy vers akart lenni még reggel. Akkor elgondolkodtam azon, milyen szavatossági ideje lesz ennek az egész levelezgetésnek?

Az intuíció nyomtatott méhlepénye

Mit gondol a nyelv? Min gondolkodik a nyelv? Vajon most, per pillanat, mi lehet a véleménye a nyelvnek arról, amit csinál? A történelem végéről ő már tudja, hogy nincs? Még ha beszélünk is, akkor sincs akkora súlya a szavainknak, mintha leírnánk. Ez is csak féligazság. A fele elírás, szétgondolás. Apa meg anya megint veszekedtek. Apa megint el akart rohanni itthonról, azt mondta, hogy egyetlen sarukötőt sem, se fonalszálat nem visz el innen, de elmegy ebből az országból. Anya szerint Ábrahám mondta ezt a két szót, a sarukötőt meg a fonalszálat, amikor Szodoma királya hálálkodott neki és ő sem vitt el ezekből. Apa nyakkendőben és fehér ingben elment itthonról éjjélkor, de reggel már ott találtam az ágyban anya mellett. Vártam egy kicsit a fürdőszobában, hátha kijön valaki, hogy informáljon a cselekmény szellemi hátteréről. Mostam a fogam az új fogrémmel, ami három csíkból tevődik össze. Generáció, degeneráció és a regeneráció. Fej, tor és potroh. Mire ezek az eszembe jutottak, kijött anya és tájékoztatott. „Apa intelligenciája megint fölzabálta az egzisztenciáját.” Halleluja! Majd mentem iskolába. Jöttek a becsomagolt kövek, a gallyak, ahogy roppannak a talpam alatt, a paneleket emelgető daru látványa, igen, eleinte megragadó, fecsegő valóság, azután szűnni nem akaró unalom. Minek keltem fel? Minek jöttem ki a szobámból ma? Maradnom kellett volna a paplan alatt.

Csak szöveg a gondolkodás &

Nem más a gondolkodás, mint szöveg? Az összeomlást gőg előzi meg, a bukást pedig felfuvalkodottság. Írja a Példabeszédek könyve. Majd Platónról egészen *Jean-Luc Marionig*, a nem-látást a látás túlcsondulásaként, szaturált látásként értelmezi Losoncz Márk, a *Vakító gépezetek* című könyvében. S ahogy a hatalom és a látás metaforája összefonódik (Diderot, Sartre, Deleuze írásaiban), az sokat mond a Magyarországon élni akaró individuumnak manapság. Végül, ahogy a vakság a szemiotikai gépezetek metaforájaként (a marxi „vakító áru”, a pénzfétis alakjában) megjelenik. Azt Darida Veronika nagyon szépen lefesti a gépezetek kritikájában. Ha a szívével lát az ember. Ha a nagy olvasmányok által megalkotódott (megátalkodott) hálón szűri át a híreket, nem marad más, mint egy romkocsmá. Láttál már zárójeleket szeretkezni? Én igen. &) Széttört zárójelekként úsztak egymás magzatvizében. (Ezt itt üresen kell hagyni. Először szövegél az ember. Beleszövi a szövegelésbe a fel-felbukkanó gondolatfoszlányokat. Majd rájön, hogy improvizál, miközben jó dolgokat talált ki. Pedig nem is tervezte, hogy gondolkodik. És mégis ment. Másként.

JUHÁSZ TIBOR

Városom

10,

A srác egy babakocsiba szíjazott gázpalackot tolt. Az elkopott műanyag kerekek meg-megbukkantak az utca térkövein. A rendszertelenül elhelyezett csatornafedelek köré gyűlt tócsákban habzott a fény, a legtöbb szembejövő, kissé groteszkül a napsütésben, feje fölé tartotta esernyőjét. Mikor mellém ért, kért egy cigarettát, s meg sem várva válaszomat, továbbment. Néztem utána, míg az utcával nem kanyarodott, balra, amerre a putrik vannak, a szemételep meg az állatmenhely, ahonnan úgy menekülnek a kutyák, mintha üldöznék őket.

Késő este titokban kaparják fel őket az útról, mindig látom, nem bírok aludni.

11,

Lapos tetők ezredelt hossza. Mint egy levegős, mély szaxofonhang, a hold sokáig kitartott. Nem tudom, miért nem jártam ide gyakrabban. Talán a szél miatt, e nyolcemeletes tetején szinte állandóan fújt, a paraszat kikapta ujjaim közül, és lökdösött, mintha engem is akarna. Azt sem értettem soha, miért foglal le, amit már annyiszor láttam, ahogy az öngyulladás négyyszögek hemzsegni kezdenek, és az épületek közötti medrek csordultig telnek decibellel. Addig maradtam, mígnem engem is ellepett, átvettem hullámaid, és úgy léptem a szokásos reggeli hangzatok után a járdára, mint az a férfi, aki velem egyszerre lépett ki a szemközi kapu alól.

12,

Az egymás mellett élés elsimított betondíszletei között kátyúk és közlekedési táblák hallgatása. A dekoráció miatt idetelepített tujákon megült az este párlata, lábaim alatt ragacsosan cuppogott az éjszaka. Most is tőled el, szerep nélkül és csalódva. Az elmaradozó iskolák, irodák, buszmegállók alakjai túlságosan is amatőrök és porosak voltak, mintha régen vagy tán soha nem is játszottak volna közöttük semmi emlékezetre méltót. Az emlékművek repedéseiben mocsokként gyűlt ki a huszonharmadik óra. Eszembe jutott, amit mondtál, hogy mivel mindent befed, nem hazudik. Közlekedési lámpák hármasa váltotta egymást, a fülembe ragadt nyüzsgéshez igazítva az üres utakat.

TURCZI ISTVÁN

Üresség (Elégia a másnapért)

*„Ki fénybe lép magányosabb magánál”
(Borbély Szilárd)*

Az Énből mi lenne, ha nem sok-sok énből volna
A sokból mi lenne, ha Egy volna a sok
Sok egyből egy is sok
Sok ismeretlenes egyetlen,
egyenegy, a Leg
Egyből sok lenne
És azonnal nem én lenne
És nem figyelne rám
És sípolni kezdene, mint teafőző a gázrezsón

Számolni kell a reggelekkel

Most A mostban
A gőzölgő mostban
Konyhám közlekedő edényei közt
Elmosatlan napok Odakapott tej
Kávézacc Foltos terítő Kiflimaradék
Felbontatlan gázszámlák Hivatalos értesítés
Akár a teafilter, lóg belőlem az idő a gőzölgő
mostban Három cukor Fél citrom Sütemény
Azt rágcsálom Anyám sütötte Finom
és ártatlan ízű Egy kisfiú van belesütve
Aki én Aki én Aki én vagyok
Hol az újság A sportoldalon kezdem
Neymar Messi Az isteni Cé
A magyar foci megint szép lesz
Nem szokásom szabadulni szokásaimtól

Az én reggelem nem más A ház Az utca
A kert A kerítés A nyírfák A sok tömör fenyő
Egy az én kertemben áll Átrendezem a fákat
Több madár jusson a fenyőre
Közben surrog, surrog a fény szövőszéke
De a madarak ma némák
Nem mondanak nemet Se igent
Megtartják maguknak érvelésüket
Az én reggelem nem más Eltévedt illat
Vízzel birkózó láng Araszolás
Fel az ágyból Fel a székből Fel a lépcsőn
Araszolás Fel egészen a száj padlására
Kicsit ragad a süti Elfelejtettem hűtőbe tenni
Iszom rá teát Mindig teát iszom
Ma sem főzünk kávét Ma sem
Az én reggelem nem más A dombok fent
Lent a kaktuszaim Kaktuszok nélkül nem élet
az élet Fent és lent Lent és fent
A látvány hűlt helyén Lent és fent között
Ahol fű leng át a búcsúzásokon
Ahol gondolatban mindig kicserélem
az isten alakját
A közöttben,
ahol távolság néz nagy üres szemekkel,
és a fény súlya angyalokban mérhető
Ahol az árny rávésődik az árnyra
És a világosság, mint finom por,
szállingózik be az ablakon
Az én reggelem Az én reggelem
nem más, mint az iszonyú kezdete

Várok Várás van
Átfolyik rajtam az idő
Szálanként szakadnak szét a színek
A bent, a kint is lepkeárny
Üres a pohár Nagy a csend

A csend akár egy nagy, üres pohár
Nem akarok nem akarni De hiába
Nincs akarat a tagjaimban
A jelenlét pusztá váza,
ami belőlem megmaradt
Állok a kövön Magam is kő vagyok
Kő kövön

OLÁH ANDRÁS

hullámverés

e tangányi alkonyatban
magamnak álmodlak:
testemen ajkad puha rebbenése
bennük a kora ősz minden illata
– a zizzenő avar domború
formák után kutat
fölnyögnek a sűrű lombú fák
ránk robbannak a csillagok
s én tested parázna
hullámverésébe fulladok

részeg napok hordaléka

hirtelen őszülni kezdett az ég
a zuhogó esőben fejedre
húzott gyékénytáskával menekültél
kimondhatatlan nevű sikátorok
szeszélyeit követve – míg egymásba
nem folyt félszeg didergésünk

***.

szempillám súrolta arcodat
a válasz hálás dorombolás:
hagyd most a fényt a hiénáknak
hagyd a részeg álmokat
hagyd hogy tied legyek a fulladásig...

***.

a parkban csitrik fecsegtek
kólát szürcsölve nézték a véneket
ültünk egy padon a fényes ég alatt
figyeltük az idő leszakított levelét
s amint a szökőkút pereméhez ért
elfordultak a szégyenlős tekintetek
s csak én maradtam ott – kettesben veled

kényszer

(1. talán)

...egyszer talán majd engem is
felújítanak – fölállványoznak
mint a renoválásra váró házakat
(tenyeremben van egy rajz
egy tikos ábra: egy semmivel sem
indokolható túlélési szándék
– pedig már rég nincs más irány
csak a kényszer...)

(2. kettősség)

túl sok az ismeretlen
az egyenlet mindkét oldalán
– szerettem volna észrevétlenül
belesimulni a csöndbe
de ártatlanságomat féltve
választottam inkább a színlelést
s mikor ajtót nyitottál nekem
hagytam kiosonni köztünk
az őszinteséget

(3. mintha)

árnyékukat hullatják a fák
a türelmetlen szél szétzilálja az ölelést
– mintha kinőttük volna egymást –
arcod hidege mögött fölsejlik az idegen
eltűnök hát belőled mint homokórából a perc
s holnap már magam számára sem leszek elérhető

(4. virradat)

a hold törött pengéje átszabta az éjszakát
alantas vádak présében vergődtünk
– ültünk mozdulatlanul
arcunkon ugyanaz az eső folyt
s a kupacokban tornyosuló házak fölött
csukott szemmel siklott át a virradat

(5. mandinerből)

a burjánzó hazugságok közt
homályos maradt a szándék –
csak mikor elszólta magát a csönd
döbbsentem rá: itt már nincsen semmi
s innen már nincs hová továbbmenni
és *tényleg kínos mindig csak
mandinerből tudni meg az igazat...*

(6. veszteség)

tulajdon árnyékunkban botladozunk...
bőrömet súrolja egy dallam
– hűvös mint a karthausi barátok
barlangtemplomai – de élek még
s ezt Isten kézjegyével hitelesítette...

Váróterem

JUHÁSZ TIBOR

Az állomás olyan volt, mint bármelyik másik. A kocsiallások előtti padok deszkái fel voltak tépve, csak a háttámlájuk volt épnek mondható, de azokat is megrongálták már, mindenfajta faragvány díszítette őket. Az oszlopokat televésték, összefirkálták, a szétköpködött földre hullott róluk a vakolat. Esté álldogált egy darabig, szórakozottan olvasgatta az oszlopok pajzán versrészleteit, majd tétován elindult a váróterem felé. Semmi kedve sem volt a salgótarjáni járat indulásáig ott állni.

A váróterem ajtaja nyikorgott, mikor belépett. Bent ugyanolyan megtört emberek ültek, mint ő. Mindenkinek görbe volt a háta, mintha a térdükre akarnák ejteni a fejüket, csak nem elég hajlékonyak hozzá. Olyan álmoság ült rajtuk, mintha nem is ők, hanem a terem lenne álmos. A lámpák fény helyett fáradtságot ontottak mindenkire, de olyan fáradtságot, amely a falon elhelyezett hirdetésekén lévő mosolygós arcú nők éberségét is legyőzte. Esté helyet foglalt az egyetlen szabad széken, egy fekete bőrű, bajuszos férfi és egy horkoló, szakadt ruhájú alak között.

Már nagyon szeretett volna otthon lenni. Egy állásinterjúra jött, de, mint kiderült, a cég pár napja bezárt. A megadott címen csak egy bemeszelt kirakatot talált, belülről, a kilincsről lógott a MEGSZÜNTÜNK tábla. A telefonszámot, amely hétvégén még bizonyosan élt, hiszen az időpontot is megbeszélte egy nővel, akárhányszor tárcsázta újra, nem akarták felvenni. Két órát álldogált az utcán, bár az első pillanattól kezdve tudta, hogy felültették. Nem egy ismerőse járt így. Aki a megyén kívülre kacsingatott, biztos lehetett abban, hogy átverik. Nógrádban legalább nem hazudtak. Ha azt mondták, hogy holnaptól nincs munkád, akkor másnap reggel már nem dolgoztál.

Kisvártatva egy nő lépett be. Bőrkabátot viselt, sötétkék farmerrel és túsarkúval. Szőke haja porhanyósan omlott a vállaira. Megállt a kávégép

mellett és lassan végigjáratta szemét a terem közösségén. Helyet keresett magának, de mivel nem talált, odament egy fiatal sráchoz és megkérte, hogy adja át a székét. Esté felismerte a hangját. Ezzel a nővel beszélt telefonon. Még mindig a fülében csengett a megígért hat számjegyű összeg.

A fiú nem mozdult. Végignézett a nőn és elmosolyodott. De nemcsak ő viselkedett így. Az egész váróterem felélénkült. A nő combja és feneké ínycsiklandóan formás volt, az Esté mellett ülő fekete férfi üdítő kortyokban nyelte a nyálát. A bezárt kasszaablakok mellett egy négyfős, kopasz társaság ült. Eddig csendben voltak, de most izgatottan sugdolózni kezdtek. Sűrűn tekintettek a nőre, majd lezserül megindultak feléje. Körbevették és a nemi életéről kezdtek kérdezgetni.

Estének tetszett a helyzet. A nő láthatóan egyre kényelmetlenebbül érezte magát, toporgott és menni szeretett volna, de a kopaszok nem engedték ki a körből. Segítségért kiabált, Estére nézett, de a férfi elfordította a fejét. Úgy kell neked, gondolta magában, ha megkérnének, még segítenék is nekik, bármire is készülnek veled. Mosolyogva nézte a földet, miközben ütések és sikoltozást hallott...

A biztonsági őr ébresztette.

— Ez nem szálloda kérem, záróra van, mondta, és meglökdöste Estét, mert az értetlenül bámult rá. Elnézést kért, felállt, és körbenézett a váróban. Egy festékes ruhájú alak ült vele szemben, ott, ahol álmában a nőt mustráló srác volt. Ezt a férfit is felrázta az őr. Nehéz fejjel indultak kifelé, mint két, szabadságra küldött börtöntakarító.

— Nem tudja véletlenül, mikor megy az első tarjáni? Kérdezte Estétől a festékes ruhájú ismeretlen.

Miki nem finnyás

(Regényrészlet)

BERTA ÁDÁM

Egy pillanatra mindenki elhallgat, mintha kifogytak volna a témából. Ernő üres poharával játszik.

– Istvánnak volt még egy gyermeke – mondja váratlanul. – Egy fiú. István első feleségével együtt halt meg, Erdélyben. István akkoriban sokat utazott. Kereskedett, volt, hogy hetekig járta a vidéket a család. Elcsapta őket a teherautó.

Mikinek muszáj volt úgy tennie, mintha már tudna erről, pedig most hallotta először. Zsigeri önvédelem működött benne, ösztönösen érezte, muszáj álcáznia megdöbbenését. Nem történt semmi, szuggerálta magában. Ernő, aki mellesleg alig ismeri Istvánt, de ezt a szüleim nem tudhatják, tragikus régi epizódot mesél az üzlettársa múltjából. Ne lépődj meg, ismételte magában. Aki odamegy Erdélybe kereskedni, annak ez benne van a pakliban.

– Szörnyű – mondta Miki apja, Fülöp Mihály őszinte borzadályal.

Fontos szerepet játszott az életükben a szörnyülködés, sokat tévő emberekként jól megszokták, hogy tehetetlenek, az üres, képmutató sajnálkozás viszont megnyugtató értékrendet közvetített. Így lépnek tovább anélkül, hogy elismernék, valójában ignorálják a borzalmat, amellyel szembesültek.

Most is ez történt. Stílszerűen a tévé az asszociáció közbülső, kimondatlan láncszeme.

– Szép születésnapja volt Kornélkának – mondta az anyja büszkén, illő csendet követően, miután megköszönte a torkát.

Az A38-on rendezett partiról eredetileg egy celebekkel foglalkozó bulvároldal, a uj.hu számolt be, interjúkat csinált a spicces vendégekkel.

Ezeket az anyagokat kapta fel néhány utókérődző nyomtatott lap, aztán még később, egy uborkaszezoni napon az RTL Klub sztárhírei. Mikiről is kitétek egy fotót. Az anyja jelentőségteljesen, fontosságuk tudatában csócsálja a hozzá eljutó pletykamorzákat.

– De akkor még nem viselt ilyen lökött cuccokat.

Felé intett. Az ezüst színű dzseki, a belőtt séró apjának és anyjának sok, Ernő viszont elismerőleg bólogat, neki tetszik az új dizájn.

– És a születésnap óta hogy megy Kornél sora?

– Elvan – hadonászott Ernő. – Ő is csinált egy céget. Előtte gyakornok volt a Borsnál, meg valami weboldalnál, de ott nem találta a helyét.

Miki megfigyelte, hogy Ernő ezt az időszakot mindig kisebbíti.

Ernő figyelme elkalandozik, megakad a szeme a falon lógó, Ilmakiurt ábrázoló nyomaton.

– Az időjárás-kö. – Miki apja szinte kenetteljesen felel a kimondatlan kérdésre. – Ilmakiur. Lassan kétszáz éve találtak rá Finnország északi részén. Eső előtt szürkésfekete, mint itt, a képen, jó időben pedig rengeteg kis fehér pötty ütközik ki rajta. Mutató, ugye?

Mikinek eszébe sem jut, milyen jó lenne, ha az apja olyasmiről áradozna, amit ő készített vagy ő ért el. Nincsenek ilyen komplexusai. Az apja arcára kiülő elégedettségről mégis ez jut eszébe: „atjai”.

– Goethe-barométerem is van. Megnézi?

Az apja kezdett belendülni. Ernő közelebb ment a falra akasztott, lámpásforma, gömbölyded fűjt üveghez, amelyben folyadék lötyögött.

– Ez meg viharüveg – folytatta az apja, és a komódon levő, fatalpú üveghengerre mutatott, amelyet egynegyedig fehér kristály töltött ki. – Fitzroy találta fel, aki együtt hajózott Darwinnal Tűzföldre, aztán meg Új-Zéland kormányzója lett. Érdekes, ez is nagyjából az Ilmakiur felfedezésével egy időben történt.

– Elképesztő, mennyit tud ezekről a holmokról – álmélkodott Ernő. – Nagyon érdekes a meteorológia története.

– Bizony, és én higanymozgású karriert futottam be Gyomaendrődön. – Apja a kezét dörzsölve sütötte el a szakállas poént. – Én és a fényes hőmérőim – vihorászott elégedetten. – Annyi fejes jött a boltomba, amennyit csak akar. Politikusok, színészek, még Antal Imre is.

– A Szeszélyes évszakokat szinte mindig videóra vettük, és még mindig újra szoktuk nézni – vetette közbe az anyja. – Jókat mulatunk rajta.

A feje mögött a háttérben bekeretezett Antal Imre fotó lógott a falon.

– A barométerárus szinte pszichológus – folytatta Mihály átszellemülten, és lekapta a szemüvegét. Egy szarvasbőr kendővel kezdte tisztogatni. – Elég, ha bejön valaki a boltba, rögtön tudja róla, mi kell neki. Még ha homlokegyenest ellentétes dolgot mond is a pofa.

Ernő ragyogó tekintettel, magasba szökkent szemöldökkel hallgatta a monológot. Eszébe sem jutott volna a nem is olyan öreg Fülöp szavába vágni.

– Én aztán mindig tudtam, honnan fúj a szél – hunyorgott Miki apja. – Itt soha senki nem ment az Ofotértbe. Szó sincs róla. Mindenki hozzám jött. Még a pártbizottságra is kihívtak, hogy szereljek fel minden emeletre külön barométert.

Miki és az anyja örömmel látják, milyen összhang támadt a két, egymástól annyira elütő férfi között. Pedig Miki az első percekben, amikor Ernő betoppant hozzájuk, önkéntelenül újraértékelte barátai édesapját. Baszott sokat iszik, hányavetin mozog. Szinte el sem fér a szűk szobában. Kis híján leveri a komódról a porcelántigrist, és belefejel az ablak közelében függő makraméba. Túl laza. Az apja fotelébe dobja le magát.

Közben szülei és a szülői ház miatt is szégyenkezik. Amit annak idején csinosnak, különlegesnek látott bennük, most olcsónak, szedett-vedettnek tűnik. Apja igyekszik nem furcsállni, mennyit iszik Ernő, de folyton megfélemezik arról, hogy újratöltse a poharát. Ernő egy idő után maga elé veszi a palackot, aztán az is kiürül, szórakozottan játszadozik az üres pohárral.

– Maga nagyon elfoglalt – mondja az anyja csodálattól eltelten.

Miki érzelmileg teljesen egy húron pendül vele, önzetlenül szereti, valóban segíteni akar, ha anyjának gondjai vannak. Most egyszerűen mégis azon kapja magát: lenézi szűklátókörűségét, és szégyenkezik alázatos, megalkuvó stílusa miatt.

– Gitta pedig igazi romantikus, sebezhető szépség – kárál tovább az anyja. – Jól vigyáznak rá ott a székesfővárosban, ugye?

Miki nem is tudja, hova nézzen. Annyi mindent el kellett baszniuk, hogy egyáltalán megszülessék, gondolja. Közben magát is megveti, hogy ilyen könnyen elpártolt a két öreg mellől.

– Persze, vigyáznak. – Ernő láthatólag nem érti, honnan jön ez a gondolatmenet. – Manapság olyan könnyen megtörténik ez-az – teszi hozzá idiótán, és gépies, megerősítő mosolyt küld Miki anyja felé. – Majd a Karib-tengeren is vigyázni fogunk, nehogy elvigyenek a kalózok, igaz, Miki?

Bátorítóan visszavigyorgott Ernőre, és közben szélesebben hasított az agya. Brúnó egy-két hete már leszervezte a fotózást az újabb kampányhoz, de ő még nem kerített rá sort, hogy szóljon szüleinek a dél-amerikai útról.

– Hát igen... – röhhincsért zavarában. – Anya, apa! Képzeljétek, Brúnó kivisz egy fotózásra Kolumbiába! – csak egy kicsit bicsaklott meg a hangja, ahogy kimondta.

Anyja és apja képén teljesen zavarodottság, aggodalom és hitetlenkedés látszott.

– Mennyi időre még? – kérdezte Fülöp Mihály.

– Kisfiam, az veszélyes hely... – lábadt könnybe anyja szeme.

– Jaj, anyu, ezt ne... Kábé két hétre. Max. három – vetette oda apjának ál-lazán, mintha Tomicát majmolná.

A szülők szótlanok, arcuk jobbára szürke. Hirtelen ötlettel Ernő Pestre invitálja őket.

– Miért nem szállnak meg négy-öt napra Érden, Mikiéknél? Legalább látnák, hogyan él a gyerek.

A szülei talán épp ettől tartottak, az utolsó pillanatban bejelentett tengerentúli út mindenesetre amúgy sem engedné, hogy érdemben latolgatni kezdjék a tervet. A megrökönyödés minden érzelmi kapacitást lefoglal. Ha képesek lennének félretenni, a hideg fejű analízis nyilván kimutatná, végtelenül ambivalensen viszonyulnak egy esetleges pesti látogatáshoz. Egyszerre vágytak fiuk közelségére, és rettentek vissza a veszélyektől, amelyet saját rosszallásuk következményei tartogathatnak. Annyi mindent megtudtak volna róla, hogy nem tudták, az évek során kiépült köntörfalazás és struccpolitika elbírná-e a sok konkrétumot.

– Na jó, az ajánlat mindenesetre fennáll – zárta le a kérdést Ernő.

Miki tudta, ezután erre már senki nem fog visszatérni. Szülei úgy érezték, biztos jó oka van rá, hogy eddig nem hívta meg őket az albérletébe. Kedvük talán lett volna a látogatáshoz, de eleve kizárták a lehetőségét. Arról pedig szó sem lehetett, hogy maguk kezdeményezzék a vizitet, hiszen attól tartottak, esetleg visszautasítaná az indítványt.

Egyik pillanatban sajnálja szüleit, a másikban lesajnálja őket. És rendesen utálja magát az utóbbiért.

– És ez a Brúnó kedves fickó? – kérdi az apja.

– Nagyon is – feleli Ernő. – Dorinával együtt csinálja a reklámügynökséget, így aztán, amikor eljöttek a múltkor a privát kis színielőadásunkra – ehhez álszerűen hunyorog –, megismerkedtem Dorina apjával, Istvánnal. Most pedig már közös produkciós céget viszünk. Hát ilyen fiú ez a Brúnó – fejezi be ködösen.

– Nem lehet könnyű Dorinának ilyen erélyes atya mellett. De azért, úgy hallom, őt sem kell félteni – bólogatott az anyja.

Miki el sem tudta képzelni, mire gondolhat. Az egymásra halmozott közhelyek egymást sokféleképp kizáróan határolták körül az István, Dorina, Brúnó és Miki közti viszonylatokat. Az apjának fogalma sincs az egészről, Ernő megszokásból köntörfalaz, ő pedig abban az édesded tudatban lebeg, gondolta, hogy mindenkinél érzékletesebben tudná jellemezni, melyikük milyen is valójában, de éppen jellemeik és kapcsolatrendszerük összetettsége miatt riad vissza a beszédől. Valójában nem is lebeg, hanem lebzsel. Sőt, tulajdonképp pöffeszkedik, hisz van abban valami lekezelő, hogy ami az ő fejében van, úgysem tartozik senkire.

Pontosan egy nappal korábban a buszmegálló tábla tövét rugdosta a Határ útnál, a gombák mellett. Már vagy negyven perce várt, hideg volt, régen be is sötétedett. Öt-re beszélték meg Tomicával, hogy felveszi kocsival Békéscsabára menet. Legalább huszonötször újraolvasta az sms-t, amit fél ötkor kapott. Most indulunk, a gombáknál látlak. Csá. A gombák a buszmegállók közti pavilonok voltak. Pontosán érkezett, és azóta az összes helyben fellelhető szórakozási lehetőséget kimerítette, vagyis evett egy hamburgert és ivott egy kisüveges kólát. Három különböző táblát tartó alumíniumoszlop tövét is rugdosta már, kezdett fájni. A hátizsákját rég letette, és törzshajlításokat végzett, mert kezdett beállni a dereka a hosszú ácsorgástól. Nem akarta Tomicát hívni, hiszen az sms világos beszéd volt, egyszer csak odaér a nyavalyás kocsi, amit egyébként épp Miki kért kölcsön Brúnótól, és akkor majd beül, és nekivágnak Gyomaendrőd felé. Attól, ha hívogatja, nem ér oda hamarabb Tomica, vezetés közben lehet, hogy fel sem tudja venni a telót.

Aztán kicsit később csak felhívta Tomicát, és amikor a srác felvette, és kinyögte, mi a helyzet, már azt nem értette, hogyhogya nem szólt legalább Tomica. Miért úgy kell kiderülnie, hogy ő telefonált. Majd eldurant a feje. Tomica eleve vinni akarta két spanját, Sadi és Bucsót, sőt, azt is sejtette, hogy Sadi csaja, Dorka is jönni akar, de így is lett volna hely Mikinek az ötszemélyes kocsiban. Amit, ne felejtjük el, éppen ő kért kölcsön. Csak Tomi könnyebben be tudott ugrani a kocsiót a Molnár utcába, mert Miki a Kopaszi-gáton volt, fotózáson. De olyan szerencsétlenül alakult a délután, hogy Bucsó előző hajnalban csajozott be, szó szerint az ölébe hullott a lány a buliban, elengedte magát, és hátradőlt, a srác pedig elkapta, és egészen meghatotta a bizalom jele, hogy a lányban talán fel sem merült, hogy nem fogja elkapni, lazán megkockáztatta a hanyattesést, bár a meghatottságot nem cool kimutatni, úgyhogya igyekezett magában tartani a dolgot. És most ráadásul a lányt az apja meg akarja ölni. Muszáj volt velük jönnie. Így viszont már nem fér be Miki, nem lehetne, hogy mégis vonattal jön? Ne hari – fejezte be kissé kapkodva Tomica.

– És most hol vannak?

– Már a pályán, mert gondolták, ha úgysem fér be, minek állítsanak oda, hogy még fájdítsák is a szívét.

Tomica beszámolójából több kulcsmozzanat is kimaradt, ezekről Miki később sem értesült. Tomicának ugyanis lelkiismeret-furdalása volt, ezért előre elpróbálta a mentegetőzést, csak aztán mégis beparázott, és egy csomó mindent kifelejtett. Igaz, arra eleve nem gondolt, hogy az „erkölcs-csösz” avagy „zord atya” és a „kutyaszorító” szófordulatokat is beiktassa a sztoriba, de arra kitért volna, mivel telt Bucsó éjszakája. „Füledt pumpálás a régi Aiwa music center mögött”, közölte volna. „Tudom, hogy ez így nem teljesen

frankó” – ismételte volna bűnbánóan. Nem mondta volna, hogy „Bucsó szívének új szottyá, kilenc órája felfedezett spirituális másik fele”, de azt igen, hogy „a csaj faterja nem szupportálta, ahogyan a görbe este a sajnos kulcsra nem zárható gyermekszobájában végkifejlett. Hihetetlen, milyen rég nem update-elhette a lánya erkölcsi profilját magában.” És akár így, akár úgy meséli az epizódot, Miki leszűrte volna, hogy nagy üvöltözés követhette a szexet: „hol élsz te?”, ordíbalhatta apa és lánya kvázi szinkronban, és miután a frivol részletek mindkettejüket kölcsönösen sokkolták, nyilván a nyúlcipő maradt az egyetlen kiút.

Eleve nem szívesen ment haza Gyomaendrődre, de ha már egyszer összepakolt és elindult, ahhoz sem lett volna kedve, hogy kényszeredetten másnap reggelre halassa az utat. Rázárult a város ezekben a napokban. Brúnótól hányni tudott volna, unta Kornélt, Ágira próbált nem is gondolni, ha mégis bevillant neki, egy gusztustalan polip egyetlen csápjaként tekergőzött felé a lány. Önmagától szabadult volna legszívesebben, ha tehetne volna, kibújik a bőréből.

De nem tudott. A fakóra aszott nyárból visszagondolt a nyiladozó márciusra, amikor görcsök közepette vágott neki Kornél születésnapjának, hogy aztán a lehető legocsmányabbul, lelkiismeret-furdalással végezze. Hovatovább az A38-on rendezett parti is megszépült emlékezetében.

Két hét, aztán itt hagyja az országot, ha csak egy rövid nyaralás erejéig is. Remélte, az majd tiszta lapot nyit, bár a visszajövetelre egyelőre gondolni se akart, legszívesebben csak odaútra kérte volna a jegyet. Ezt viszont most képtelenség tovább halogatni: haza kell utazni Gyomaendrődre. Anya születésnapja. Annyiszor ment már a busszal, most képtelen volt rávenni magát. Ahogy kifordul a Népligettől a Békéscsabára tartó, undorító szagú Ikarus, mintha visszafelé peregnének a kilométerek, csak az jár a fejében, rossz irányba tart, fölösleges elmenni, ha szíve szerint már úgylis megint Pestre igyekezne. Pech.

Végül egy darabon gyalogolt a Keletiig, kis utcákon tekeregve, nem érdekelte, melyik vonatot éri el. Kiállta a sort a jegyért, aztán kedvetlenül beült egy koszlott, műbőr üléses kupéba. Lia járt a fejében. Elővette a telefonját. Hiányzol, noha... – kezdte az üzenetet, de ekkor nagyot rántott a sín, oldalvást lódult a szerelvény, és kiszánkázott kezéből a Samsung.

Békéscsabán még a békát is le kellett nyelnie: a későn érkező vonathoz csatlakozó busz híján ismét Tomicára volt szorulva. Meg kellett kérnie, vigye ki szüleihez. A húszperces úton alig szóltak egymáshoz, kiürült a feje, a zötyögő vonaton begyűjtött több órányi gépies zsongás a kedvét jókedvtől és méregtől egyaránt elvette.

Az estét valahogy kibekkelte otthon. Kulccsal jutott be, a szülei már lefeküdtek. Fürdött, evett, a szobájába ment, és a takaró alatt olvasott. Hamar

kihullott a kezéből a könyv. Reggel ismerős hangok vették körbe a bérház, az egykori tanácsi lakásokból álló tömb körül. Errefelé a szomszédoknak hétköznap, a délelőtt vagy a délután közepén sem jelent gondot, hogy bő félórára megálljanak traccsolni közvetlenül Miki ablaka alatt. Nincs halaszthatatlan dolguk, ennyi belefér. Hagymaszag. Fülére szorítja a párnát. A függöny két szárnya közt csíkban besüt a nap, fedetlen tarkóját melegíti. Magára húzza a takarót. Kicsit sikerül újra elszenderednie, de egy óra múlva már nyomasztó hőség van.

Összességében persze jobb a levegő, több a lomb, mint a főváros zajos, forgalmas belső kerületeiben, csakhogy maga Miki közel sem olyan szabad itt, mint Pesten, vagyis Érden. A szülei jelenlétéből, saját előtörténetéből fakadó szokásai miatt nemigen él az adott lehetőségekkel. Nem kerekedik fel az éjszaka közepén, ha sétálni és levegőzni szottyán kedve, nem jógázik, mert lusta a falhoz tolni a bútorokat, hogy legyen elég hely, betart egy sor szabályt, amiket nem lenne muszáj, s amelyek miatt kevésbé élvezetes itt lennie.

Éjjel, ha mégis kimerészkedne, jobban látná a csillagokat, és igen, alig van forgalom. Egyszer az egyik – szintén fővárosba szakadt – barátja ugrált örömeiben ujjongva a legforgalmasabb úttest záróvonalán egy éjszaka, ezt skandalta: *nincsenek kocsik*. Valóban hosszú percekig, talán negyedórái se jött arra semmi hajnal kettőkor.

Hugyoznia kell. Visszatartja, de hiába, nincs mit tenni, ébredszik. A nagybátyja már átjött, felsőteste el is tűnt a Trabant alatt, segít megszerelni, Miki apja nem ért hozzá. Késői, nyolc éves kislánya a konyhában ül, macikávét iszik és rizsfelfújtat eszik. Végez, lecsusszan a székről.

– Köszönöm, Ili néni – mosolyog Miki anyjára, aztán hozzá fordul. – Elviszlek valahova.

Gyorsan arcot mos, magára rángatja a farmert, kivesz a hátizsákjából egy tiszta pólót. Hanna kézen fogva húzza maga után, maflán követi.

– Mégis hova megyünk?

– Meglepetés.

Nem először sétál be a csapdába. Megint elfelejtette, hogy Hannát a keresztanyja folyton keresztény rizsával bombázza, és a fogékony kislány lelkesen vetette rá magát a sok bibliai történetre, a fantasztikus világmagyarázatra. Egyszer már télen is megjárta, a misén arra a padra ültek, amelyik alatt fűtőtest volt. Rövid úton elaludt. Most is megadóan kullog Hanna után, még nem ébredt fel igazán, a kislány a rajzairól meg a barátnőiről locsog, néha énekelni kezd. A templomban jóleső hűvös van, eszébe jut, egyszer gyerekkorában Brassóba mentek a szüleiivel, és a legnagyobb hőségben betévedtek egy templomba. Két csuhás ült odabent, nem tudta megállapítani, papok-e vagy szerzetesek, és zsongító hangon, felelgetve énekeltek egymásnak. Életének legéteirbb meditációs élménye

volt. Mintha a világúrt járta volna meg, egyszerre volt távol és húzódott lénye legmélyébe, feledte, ki ő, honnan jött és hol van, aztán váratlanul megdöbbenő élességgel tört rá közvetlen környezetének anyagszerűsége, a kopott pad, a hideg, fehérre meszelt kőfal, Isten házának nyirkos levegője. Ez most másfajta volt Hanna oldalán, nem szívódott fel szokásos illúziótlansága, de a hűvösben itt is kellemesen lezsibbadt, elbambult. Megvárták a szertartás végét, aztán hazamentek. Már kész volt az ebéd. Utána kocsiba ültek, hogy el ne késsenek: Tomica az egyik sportmárka meghívására délután háromkor dedikál a Békéscsaba Plázában, rövid bemutatóval egybekötve.

A helyszínre érve óriási zöld Fundango transzparens fogadta őket. Tudta, hogy Tomica kedve már elment a vidéki bemutatóktól. Amilyen lelkesen vadászott a szereplésekre eleinte, újabban annyira lelohadt a lendülete. Régebben élvezte a közönségtalálkozókat. Mostanra fáradékony, nyűgös lett. Megviselte, hogy nem téphet, és nem léphet le, amikor akar. Előfordult, hogy két-három fellépést is szerveztek neki ugyanarra a napra, többek között ezért rúgta ki az első menedzserét alig egy hónap után. Amióta Mangi idézte az ügyeit, kicsit lazább lett a menetrend, de tudta, Tomica ezzel előbb-utóbb teljesen le akar majd állni, ha folytatja is, nagyon másképp fogja csinálni. Nemsokára Floridába utazik, versenyre, fotózásokra. Utána majdnem biztos, hogy ki is költözik egy-két évre.

Szülei megálltak a tömeg szélén, ő kicsit közelebb nyomul a színpadhoz. Meglátja Mangit, a lány is észreveszi, rögtön panaszkodni kezd. Mikiék a bemutató elejére érkeztek, a felkonferálást nem hallották. Mangi szerint botrányos volt a ceremóniamester, valami olyasmit mondott, ha nem is sikerült akkora ágyút megcsípni, mint előző évben az Animal Cannibalsszel, azért mindenkinek jó szórakozást kíván.

– Ezt nem rakom zsebre – lázadozott Mangi.

Fogalma sem volt, mit mondjon.

– Sajnálom, hogy így elügyetlenkedte – rebegte valószínűtlenül.

Tomicának sikere volt, de nem lehetett felmérni, mekkora. A bemutató végén hamar szétoszlott a tömeg, csak pár szégyenlősségében is magamutogató tizenéves ragadt ott, hátha szóba elegyedhet Tomicával. A közönség karaktere valamelyest megszabta a bemutató határait: csak az ismeretterjesztő jelleg lehetett célkitűzés, a technikai finomságokra senki nem figyelt fel. Tomica szokás szerint látványos elemekből rakta össze improvizációját, elvégre a szórakoztatás nem zárja ki a színvonalat, de túlzottan nem erőltette meg magát. Ha előadása szavalt lett volna, hemzsegtek volna benne a zsurnalisztikus fordulatok. Persze maga a pláza előtti tér is közös hely volt a lehető legtipikusabb értelemben: a szemlélők nem találhattak kivétlenül a közhelyekben.

Beugrott neki, egyszer mit mondott break világa iránt szinte teljesen

közömbös Gitta: Tomica soha nem csinál semmi védjegyszerűt (ezt hozzáértés híján egyszerűen nem tudhatta), táncstílusa önismétlő, bornírt (ez végképp nem volt igaz, ilyen dinamikus, mozgásos műfaj esetében előadóművész legyen a talpán, aki egyáltalán képes érvényre juttatni bornírtságát). Tomica mégis szeretetreméltó volt, és kapcsolatot teremtett a közönséggel: nem tudta meghazudtolni magát.

A program után mindannyian Gyomaendrődre mentek. Ernő csak röviden kérette magát – „De hát nem akarok a terhetekre lenni, édes öregem!” „Szó sincs róla!” –, aztán ő is beült a Trabantba, hogy eleget tegyen Fülöpék meghívásának. Ekkor került sor a beszélgetésre, amiből Miki számára kiderült: István annak idején közlekedési balesetben veszítette el első feleségét és Dorina bátyját. De nem egyből mentek Fülöpékhez, előtte az apja még megmutogatta Ernőnek Gyomaendrőd nevezetességeit, a Kner Múzeumot, aztán hazafelé menet az Endrődi Tájházat. Miután rájuk esteledett, és Ernő elköszönt, ő sem volt képes otthon maradni. Tudta, szülei számára a vendég viselkedésének tüzetes kiértékelésével, a beszélgetés részleteinek újbóli felelevenítésével válik teljessé a látogatás élménye, de most nem tudott volna részt venni ebben.

Hamar a községi parkban, a vurstli körül gomolygó tömegben találta magát, vett egy sört, gyorsan felhajtotta, és szórakozottan nézegetni kezdte az embereket.

– Látom a kéztartásáról, maga nagy vadász, lője meg a rózsaszín lufiszívet a szép hölgynek! – harsogta a háta mögül egy céllövöldés, és amikor odafordult, leizzadt. Csak a giccses, csillogó, szívet formázó luftballont akarta ironikusan megcsodálni, de a pirulva vihorászó Mangiba és a fél kézzel Mangi csípőjét-fenekét gyurmázó Ernőbe ütközött a tekintete. Bassza meg a jegesmedve, gondolta, és reflexből mélyebbre fúrta magát a tömegbe. Nem látták meg, de az efölötti megkönnyebbülés eltörpült a lesújtó, földindulásszerű sokkhoz képest. Ernő helyett szégyellte magát, Mangi helyett érezte kínosnak a családos ember közeledését. Egymáshoz idomuló testükről lerítt, nem ma jöttek össze, tutira viszonyuk van. Miki mellesleg ugyan rájött, már nem tartozik ide, senkihez, Gyomaendrőd díszlet, a statisztákkal együtt maga a múlt: a szülei ismerősei meg a volt osztálytársak szülei inkább felszínesek, mint szívélyesek vele, de nem tudott foglalkozni ezzel, akkora megrázkódtatást jelentett Mangi és Ernő lebukása. Február óta, amikor Gitta elfuserált öngyilkossági kísérletéhez asszisztált, nem érezte, hogy szimplán kimegy a talaj a lába alól. Gyermekkorának helyszíne magában is irreálissá vált, ehhez szinte stílszerűen társult az új univerzumát oldalba kapó földindulás. A szókimondás hiánya itt is, ott is mindent ellepett. Vakon ödöngött a tömegben, kedvenc gimis tanárába botlott bele, normál körülmények között nem tudta volna eldönteni, oda akarjon-e menni hozzá, órákig lelkezett volna mindkét opció következményein. Túl

sokáig halogatta volna a döntést, hogy végül aztán ne kerüljön rá sor, és utána hetekig bánkódhasson mulasztásán, tiszteletlenségén. Most simán csak elsodródott a verejtékes homlokú, kezében sörrel botorkáló fazon mellől. Futólag eszébe jutott az apokalipszis, amit a tanár részegségében a szerenád utáni éjszakán vizionált, de igazán ezt sem kerítette befolyása alá, csak fogalmi szinten lett tanúja az emlékeknek.

– Ne menjetek el. Nem lesz holnap – ingatta fejét a tanár koravén fókuszvesztéssel, az ájulás határán, alig tíz évvel idősebben náluk, megtörtén a rá nehezedő, hamisítatlan kisvárosi szellemiségtől.

Találkozott egy régi, kedves haverjával, akivel Pestre költözése óta megszakadt a kapcsolat. Barátságos pózt erőltetett még mindig alig engedelmeskedő arcára. Erik szalmakalapot viselt, de csak ruházata és tekintete volt a régi. Gyerekeit terelgette. Melléjük szegődött, de aztán rájött, nem a kicsik kötik le a srácot. Eriknek egész egyszerűen nem volt mondanivalója, se kíváncsiság, se lelkesedés nem érződött rajta, kicsit olyan volt, mint Miki szobája a szülei lakásában. Gyermekkorának fontos bútordarabjai mostanra hiányoznak, fokozatosan lecserélődtek. Annak idején utálta őket, most rájön, mégis ragaszkodik az emlékeihez. Ormótlan ágy, teveszőr matrac, az ágyneműs fiókok jellegzetes húzókaí: maguk a fülek már nem fityegtek ott, de az oldalsó, hasábforma rézcsonkokba Miki mindig bebaszta a lábát, volt, hogy vérzett is.

Mindenki a vurstliban volt, a főutca kihaltan kongott. Kicsit odébb, egy padnál suhancok bandáztak. Hirtelen valami nyers, elvadult hangulatot sejtett meg rajtuk. Az eszével tudta, hogy mindennek csak a külső szemlélő nézőpontjából van meg a romantikája, egy pillanatra mégis az alternatív életút hatása alá kerül. Megint eszébe jut egy régi haver, ismerte Erik is. Ez a srác tizenöt évesen egyedül maradt a családi otthonban. Apja régen lelépett, anyja öngyilkos lett. Egy csapásra lett gyerekből felnőtt a régi emlékekkel telezsúfolt, mégis üres lakásban, szülők híján ő dönthetett mindenről, ennek részegítő távlatával és nyomasztó tétmentességével együtt. Babaszobát épített magának tinédzserkellékekből, aztán kinőtte, de beleragadt.

Maga előtt látja Ernőt a Kner Múzeum előtt, alig pár órája, amikor még gyanú fölött állt. Milyen távolinak tűnik most mindez. Lassan bandukol hazafelé, reméli, a szülei már lefeküdtek. Úgy érzi, megkeményedett, mint valami ezüst foglalat, benne zavaros fényű, zöld kő a titok. Őrzi. Szüleinél már sötét van, a lakás csendes. Nem tud elaludni.

Ha a hó elolvad*

ZSIBÓI BÉLA

– Az ismeretlen megholt az éjszaka – mondta hajnalra kelve az apja, s hogy anyja mindenféle jesszumáriával nyomban utána kiszaladt, mindjárt gondolta, nagy dolog történhetett, s most, hogy még a közelébe sem engedték, pedig az este ő nyitott neki ajtót, sokkal titokzatosabbnak tűnt az egész.

A kulcslyukon át csak a bentiek hajladozó hátára látott. Amint azonban a kóca körül tettek-vettek, mégiscsak elővillant közülük a fej. Ahol a szakáll folytonossága megszakadt, egy sárgán fityegő fog árulkodott arról, hogy a holt nyitva felejtette a száját, mintha csodálkoznék a történteken. Kicsit csodálatos is volt.

Amikor a sötét beorozkodott a pajták közé, s csendben felpillogtak a házak gyér fényei, az apró hegyi ló gazdája köhögni kezdett, s nagy bocskorában megbotlott. Aztán szédülten felállt az útmenti poros fűből, széttörölte kiköhögött nyálát, és arra gondolt, hogy itt meg kellene állapodnia. Bekopogott, hátha felpártolnák a hosszú útból későn jövőket. Illedelmesen köszöntötte is az ajtórést, mert mintha szeme világát veszítette volna, senkit sem látott mögötte. Bizonytalan lábbal mégis átlépett a küszöbön, s akkor vette észre, hogy az ajtó megette azért csak áll valaki. Jószándékkal felé fordult.

– Megkérdehetem édesanyámat – mondta a legényke onnan az ajtó mögül, de ezt a csöbrös nemcsak azért nem értette, mert nem az ő nyelvén szóltak, hanem mert zúgott a füle is, meg pillanatra úgy érezte, hogy valahol

* Az írás eredetileg a szerző *Elveszett egység* című kötetében (Kriterion, Bukarest, 1974) jelent meg.

elől kiszaladt a melle, s a köhögés megint annyira hatalmába vette, hogy attól bependerült a szoba közepébe. Aztán került egy ágy, s a hegyi ember csendben nekifohászzkodott a lefekvésnek. Keresetlenül kibonyolódott bocskorából, s elnyúlt a zizegő szalmán. A lámpát kivitték, s akkor azzal próbálkozott, hogy elindítsa szemét körülnézni a sötétben.

Szerszámokat tartottak itt, s a szomszédban a lova volt. Megont zúgni kezdett a halántéka tája, s ettől lehunyta égő szeme héját. Közben talán megpróbált örvendezni azon, hogy a köhögés kissé elpártolt tőle, és hallgatózni akart. Úgy tűnt a felsepert földön kaparászva elszáradt lábú kísértetek járnak, pedig csak valami késő bogár indulhatott éjszakai útjára. Valahol az erdőn pedig lombokból font kerekű szekér suhant át összegyűjteni az utolsó élő leveleket, míg a szőlőtőkék érlelő álmat alszanak. Aztán amint elért ide, besurrant az ajtó alatt, hogy hűvösen körülkocsizza a csöbrös izzadt homlokát.

A csöbrös pedig előszólitotta fenyőből ácsolt fekhelye alól az átalvetőjét, és nagy kinnal belekotort. Úgy tett, mintha ez lett volna élete utolsó cselekedete. Matatni kezdett csöbörtös ujjaival a szerszámok között. Végigtapogatta a keskeny dongagyalut. Ez most olyan volt, mint a nyolc hónapig próbálgatott hosszú félálmban a felmerülő sárga hegyaljai szántók, az otthoni, fajzott fenyők, amint vastag törzsükkel jóindulatúan bólogatnak annak, aki menni szándékozik tőlük, hogy kenyérral térjen vissza, míg keresztül a völgyön, átal a hegyen csendesen fartat a bozontos hegyi ló, s lóbálónak rajta a csöbrök, zörögnek a fakanalak. És integetnek az egyenes szálú bükkök is, amelyekbe bele kell álmodni az ősz zamatát vigyázó fegyelmezett dongák köreit, amikor meghal a szőlő, s a kádak mélyére temetik, hogy más, egészen új életet kezdessen. A gyalu után a kihűlt vésőt vette tenyerébe, mellette kendőbe gubancolva szerényen lapult kóborlással szerzett minden vagyona. De ehhez most nem nyúlt... Talán maga sem tudta teljes bizonyossággal, hogy miért óvatoskodott bele átalvetőjébe, meglehet, eredendően mégiscsak a kendőért indulhatott keze, de a hús véső most hasznosabbnak bizonyult forró markában. Közben egy tenyérnyi megint kiszakadt mellkasából, s a résen át vastag sugárban valami fájdalom ömlött széjjel, amitől köhögni kellett, görcsösen, erőlködve, szünet nélkül. Éjszaka lett, mire csendben ismerkedni kezdett a halállal, hogy hajnalra őszintén, komolyan lehunyja szemét. Úgy maradt, ahogy elérte a halál. Egyik kezében a vésővel, amelyről mindenki úgy gondolkozott, hogy ez lehetett neki a legkedvesebb, ha már ilyen végórában is hozzá folyamodott. Más egyebet nem is igen tudtak felőle. Aki frissen fekszik a halálban, ahhoz pedig látogatók jönnek, de többnyire ezeknek sem igen volt mit mondani róla.

– Hát most aztán a temetés – néztek egymásra az emberek, míg az asszonyok azon igyekeztek, hogy összekulcsolják a halott kezét. A vas

szerszámot ott szorongatta a markában, hanem a két kezének sem akaródzott ájtatosan összefonódni a mellén. Mit volt mit tenni, fonállal összegúzsolták. Mire aztán végeztek véle, az emberek előkerítették a sánta asztalost, hogy most már vegyen mértéket róla, s készítené el utolsó ünnepelőjét ennek az embernek. A sánta asztalos egy pillanatig pillogott barna szemével, hogy ezt ingyen kívánnák el tőle, de rögtön elrestelkedett a fizetség gondolatától, s most már semmiképp sem fogadott volna el pénzt érte.

Ha már így esett a baj, hát mindenki baja lett a halott, s az erszényeknek meg kellett nyiladozniuk, mert a ló ára s a kendő szerény tartalma jócskán pótlásra szorult.

– A temetésire valót sem kereste ki? – furcsállták egyesek, de a szükséges pénz azért csak összeállt, s ettől a perctől már lehetett beszélni a kántorral is. A kántor, mert istenes dolgokban többnyire ő vezérekedett, még mindig húzogatta egy kicsit a vállát, hogy ő olyan éneket ugyan nem tud, amilyent ott fenn a hegyekben énekelnek, ha valaki megtér az övéihez, de a tisztelendő biztosan meg tudja úgy *cerberálni*, hogy a hite azért mégse szenvedjen csorbát. A tisztelendő is vonakodott egy ideig a vállán, de a végtisztesség mégiscsak végtisztesség, s másnapra tűzték ki a temetés időpontját.

Délután még néhány csöbrös átballagott a falun, s megnézték a holtat, bólogattak, mintha ismernék, majd csendben továbbálltak. Ugyanoda vezették lovukat, ahova ez az ember már nem érkezett. Egy utat jártak, egy helyre értek, nélküle. Hazafele.

A halott meg maradt, s szelíden várta, hogy elparentálják. Másnap délelőtt tisztességes segédlettel befeküdt a koporsóba, hogy előkészüljön utolsó útjára. Talán mégis sejtette, hogy az utolsó úgysem ez lesz, mert nagy nyugalommal tűrte, hogy az asztalos körbecigegje, amit olyan igyekezettel is tett, mint akinek tengernyi végeznivalójára nem elég hosszú a nap. Álmában ugyanis fűrészként fák görcseinek labirintusában bolyongott. A görcsök meg úgy sikongtak körötte, akár a haldoklók, és ebben a lármban mindenáron asztalt akart kanyarítani közülük. Asztalt, amelyen dolgozni lehet, de ahányszor csak nekilátott, mindannyiszor hiábavalósággá lett igyekezete, mert végül valamennyi csak koporsóvá sikeredett. Koporsóvá, amelyben meghal a munka, és mindent előlről lehet kezdeni, hogy örömet érezzen a fűrész. Az asztalos azonban csodálatos álmát a világ kincséért sem mesélte volna senkinek, hiszen érthető, beleborzong az ember, ha csak rá is gondol. Tanácsosabbnak látszott hát odaadóan serénykednie a valóságos koporsó körül, s megtámasztania forgáccsal a halott fejét. Hogy aztán ezzel is elkészült, kettőt köhögött, azt mondta az eperfa alatt hűsülő legénykének, hogy ez meg is vagyon, majd végigcsápolta az udvart, sietett ebédelni, hogy idejében érkezzen a temetésre.

A legényke erre felállt a hűvösből, és bár alig múlt négy éve, mikor

először ismerkedett a betűkkel, cseppet sem lepődött meg azon, hogy ilyen komolyan szóltak hozzá, hisz az asztaloshoz régi és igen jó barátság fűzte. Nem mindennapi dolog az, ha valaki a zizegő forgácsból úgy tudja összerendezni a hulladékot, hogy egészen csodálatos alakok kerekednek elő, amelyeket két őszinte köhentés után a sánta asztalos mindég azzal honorál, hogy akkor már ez is megvagyon.

Most a legényke úgy gondolta, hogy ez már tényleg igen alaposan megvagyon, és elhatározta, hogy a temetésen barátja mellett fog lépdelni, közvetlenül a koporsó mögött.

Aztán a heverésző falusi délután borérlelő csendjében, míg a bolthajtásos tornácokra bekukkantanak a vöröslő szőlőlevelek, megindult a koporsó. Egyik oldalára sem írtak semmilyen nevet, mert nem tudtak mit írni annak a koporsójára, aki csak úgy beállít egy házhoz, ahol jóindulattal felpártolják, és meghal. Így aztán az sem volt csoda, ha serény igyekezetében a jóindulatú asztalos hímes virágokat fakasztott a koporsó oldalán, amitől meglehetősen csinos jószágga lett az amúgy szomorú alkotmány.

A tisztelendő már éppen belemártózott volna az imádságba, amikor valahonnan egy apró ló serénykedett végig a poros főutcán, és útját éppen a temető felé vette. Ettől a tisztelendő fehér ingében olyanná lett, akár a zajtalanul növekvő fák télen, ha reccsenve csonttá keményednek. Egyesek szerint a salláriumáért, mások viszont arra esküdöztek, hogy elmaradt példabeszéde miatt csökkent meg a kedve, amelyet az eltévedt bárányról akart mondani. A lovas pedig megérkezett, és nyomban egy kis kavarodás is támadt ettől. A legényke feltekintett az asztalosra, hogy látná már, az mint vélekedik. Úgy tűnt, a sánta asztalos kicsit ugyan bánkódott közös halottjukért, de egyébként rendjénvalónak tartotta az esetet. És a lóra szíjazott koporsón is látszott, szívesen billeg, amint a nagy sovány ember vezeti, hazafelé. Talán ezért történt úgy, hogy a legényke, ha eszébe jutott, vagy éppen vele álmodott, mindig félelem nélkül gondolt arra a szakállas halottra.

Akkortájt azonban már az emberek inkább törődtek a téli tüzelővel, mint gyerekek álmával, hát az egészről szinte úgy elfeledkeztek, mint minden télen a fák arról, hogy valaha zöld ruhában jártak, s helyette hagyják magukra telepedni a felejtés vastag hideg bundáját. És valóban, nagy fehér havak lepték el a hegyek fáit, s takarták el az utakat. Aki a hegyen volt, ott szorult, aki a völgyben, ottrekedt. Mindenki ott, ahol érte a hó, s közben próbált valamivel foglalatoskodni, de a legtöbben azért mégiscsak a nyárra gondoltak.

Aztán ahogy a hó fölindult a völgyből a hegyre, úgy indultak meg az utak is a hegyről a völgybe. S akkor az asztaloshoz egy jókora sovány ember állított be. Nagy volt, vékony és fekete. Az asztalos magához vette a mérőlécet, hogy ha fát hozott, tudjon miként alkudni véle. Az udvaron

meg ott állt a nagy sovány ember, ölében egy csöbör tele kanalakkal. És miközben nyújtja,, a szeme két ünnep, és mond is valamit. Az asztalos ettől a rövidebb lábán felejtette magát, s mire ámulatából észbe kapott, hogy ezt az embert ismeri, a csöbrös már betette maga mögött a kaput. Indult vissza a hegyekbe, ahova eltemetni vitte azt az ismeretlen holtat.

A legényke, aki délutánonként ott foglalatoskodott a karcsún mocorgó friss forgácsnyelvek között, megszámlálta a faragott kanalakat, és miután hétszázat talált belőlük, nagy egyetértésben azon kezdett tanakodni sánta barátjával, hogy most már kiket is illelne meg egy-egy darab ezekből. Az asztalos is ebben törte magát, mert ültében serényen harangozott rövidebb lábával. Zavarában tette, hisz sokan voltak, túl sokan is rá, nem jutott volna mindnek belőle. Aztán egyszerre csak, mint bozótban a napfény, új felismerés kezdett bujkálni benne, s ettől arcán a szürke borosták megcsillantak: nem lesz egyetlen gazdátlan kanál sem legalább – fordított a gondolat sorján, s ennek módfelett megörült. A legényke is így értette, mert hogy maguknak tartanak valamennyit, az nem lenne rendjénvaló, aztán mintha csak a mester szakállában bujkáló fény párját keresné, a nyitott ablak felé fordult. A műhelypadlóra onnan szabályos nap-tócsa csurrant, olyan, hogy még egy keveset hunyorgott is tőle, és úgy vélte, hogy ez nem is olyan nagyon csodálatos, hiszen már vagy húsz napja is van, hogy elolvadt a hó.

Életem Amerikában

TÓTH ANDRÁS

– Nemsokára csatlakozik hozzánk ennek az étteremnek a tulajdonosa, aki jó barátom. Elég régóta ismerem őt – nézett a szemembe a velem szemben ülő, elegáns kinézetű, szemüveges, barna hajú fiatalember.

– Várom, hogy megismerjem őt, Tom. Már több mint egy éve élek itt, Seattle-ben, és úgy néz ki, hogy bejött nekem itt az élet. Van melóm, bulizhatok a hétvégeken, csajom is volt már, szóval jól érzem itt magam – válaszoltam, miközben egy pincér érkezett, aki az asztalra tett egy hússal és köretekkel teli nagy tálat.

– Az Amerika-tál, amit rendeltünk, már elkészült – így a vállig érő, vörös hajú hölgytársam, miközben a maga üres tányérjára tett egy sült kolbászt, egy rántott húst és egy kis rizst a nagy tányérról.

– Jó tesz néha egy kis kikapcsolódás, igaz, Betty drágám? – csókolta meg a nőt Tom, majd ő is elvett magának egy roston sült marhahúst szalmaburgonyával és zöldségekkel.

– Végre kész van az én Beverly Hills-pizzám is – így én, amikor a pincér visszatért egy paradicsomszósz alapú pizzával, amin volt szalámi, pirított szalonna, kaviár, paradicsom, gomba, csípős zöldpaprika és sajt.

Miközben étkeztünk, egy velem egyforma magasságú, hosszú, fekete hajú, fehér ruhákba öltözött, igencsak szemrevaló nő csatlakozott a társaságunkhoz.

– Szia, Julia! Már nagyon vártunk! – köszönt Tom a jövevénynek.

– Sziasztok! – köszönt vissza a nő, majd felém fordult. – Téged még nem ismerlek! Én Julia Clément vagyok, ennek az étteremnek a tulajdonosa.

– Az én nevem Vajda Róbert! Magyarországról jöttem el, és Tomnak vagyok az unokatestvére – mutatkoztam be.

Miután hárman, étkezők jóllaktunk, fizettünk, majd az étteremtulajdo-

nossal együtt indultunk gyalogosan a város egy másik pontja felé. Sétánk közben a számomra ismeretlen hölgygel beszélgettem, elmondtam neki, hogy ki vagyok, honnan jöttem, mivel foglalkozom.

– Hol vetted ezt a felsőt? – nézte Julia a duplaujjú felsőmet, melynek az elején egy kínai írás díszelgett.

– A Marathón nevű ruhásüzletben, ami abban a plázában van, ahol dolgozom. Jó nagy bolt, mindenféle ruha kapható ott – válaszoltam.

– Az a bolt is az én tulajdonom.

– Van a közelében egy olyan üzlet is, ahol kerékpárokat, kondi gépeket és mindenféle sporteszközt árulnak.

– Az is az enyém!

Végül egy szórakozóhelyre érkeztünk, ahol az emeleten foglaltunk helyet, iszogattunk és beszélgettünk. Az idő előrehaladtával besötétedett, egyre több ember érkezett a helyiségbe, és a buli is elkezdődött. Éjfél körül volt már az idő, amikor egy hosszú, sötétbarna hajú, magas, fiatal hölgy ment föl a bejárat melletti emelvényre, aki a keverőpultját beüzemelte, s onnantól ő szolgáltatta a zenét.

– Ő Andrea, ennek a diszkónak a dj-je és egyben a tulajdonosa – indult el velem Julia a táncter felé.

Az általam nemrég megismert hölgy slágert kért a női dj-től, majd táncolni kezdtünk rá. Ahogy mulatoztunk, odajött hozzám és Juliához egy nálam valamivel idősebb, erősen piás állapotban lévő férfi.

– Máris új pasival kavarsz?! – fogta meg a részeg a partnerem karját.

– Ő nem a párom, különben meg mi közöd hozzá, hogy kivel kavarok, Pete! – szólt vissza az idegennek Julia.

– Te még mindig az enyém vagy! – mérgesedett el a Pete-nek szólított barom.

– Hagyd békén a nőt! – fogtam meg a velünk kötekedő karját.

A férfi pofon vágott, én pedig elestem. Ahogy a földön feküdtem, ismét rám akart rontani, de Tom hátulról lefogta őt, s ekképp szólt rá:

– Valami gond van?

– Ez a kis idióta le akarja nyúlni a csajomat! – válaszolta az, aki leterített.

– Hagy békén az unokatestvéremet, különben baj lesz!

Amikor felálltam, Tomot meglökte a piás állat. Ezután két kidobó küllemű fazon jött hozzánk, és az egyikőjük mindannyinkhoz beszélt:

– A főnökasszony küldött minket ide. Mi történik?

– Ez itt a csajommal táncol! – mutatott rám Pete.

– Nem vagyok már a csajod! Szakitottunk, tedd magad túl rajtam! – emelte fel a hangját Julia.

– Nem ismerem őt, ő kezdett el kötekedni, esküszöm! – mondtam a rám néző biztonságiaknak.

– Így történt az eset! – állt ki mellettem Betty.

– Én is úgy láttam, hogy te kezdtél el kötözködni velük. Nálunk nagyon könnyen kihúzhatod a gyufát! Most pedig menj el, ne rontsd itt nekünk a levegőt! – nézett az egyik kidobó a kötekedőre.

– Mit bánom én! Azt hiszitek, hogy nincs máshol buli ebben a városban? – indult a férfi tántorogva a bejárat felé, de még egyszer, utoljára rám nézett.
– Veled még nem végeztem!

Az incidens után zavartalanul folytathattuk a bulizást, miközben iszogattunk is. Én és Julia egyszer csak az épületen kívülre mentünk, és rágyújtottunk egy-egy szál cigarettára.

– Ha volna hozzá kedved, találkozhatunk bármikor – mondta nekem hölgytársam, miközben kifújta a füstöt.

– Szívesen találkoznék veled, benne vagyok – értettem egyet.

Miután elszívtuk a cigarettánkat, telefonszámot cseréltünk és visszamentünk az épületbe, hogy folytassuk a táncot. Már elkezdett pirkadni, amikor abbamaradt a zene és véget ért a buli. Ekkor mindenki elindult hazafelé, az épületből kiérve pedig én és a társaim is taxit rendeltünk. Mikor a járművek megérkeztek, elköszöntünk egymástól és hazamentünk. A következő hét egyik napján éppen leltárt készítettem a munkahelyemen, egy raktárban a porszívókról és mikrohullámú sütőkről, amikor odajött hozzám a fekete hajú, ferdeszemű főnököm.

– Ennek a márkának utána tudnál nézni? – nyújtott felém egy papírt.

– Igen, Hakuho, máris! – vettem el a cetlit, majd indultam a laptopok felé, s amikor megláttam a kívánt márka dobozát, felettesemre néztem. – Pont ez az utolsó darab!

– Akkor majd rendelünk újabbakat, köszönöm!

A termékkel együtt elindultam a raktár bejárata felé, s amikor odaértem, egy eladó srácnak nyújtottam át. Hamarosan véget ért a munkaidőm, én pedig átöltöztem, és a raktárból kiérve átmentem a mindenféle elektronikai dolgokat árusító bolton, majd a pláza más boltjai előtt felhívtam Juliát, és sikerült megbeszélni vele egy randevút a hétvégére.

Amikor elérkezett a szombat délután, megebédeltem, az otthoniból jobb ruhába öltöztem, és a ház nappalijában beszélgettem a kopasz, bajuszos nagybátyámmal.

– Izgulsz a randevú miatt, Robi? – kérdezte a bácsikám.

– Inkább kíváncsi vagyok! Ez a második alkalom, hogy találkozom Juliával, amióta a fiad, Tom bemutatott neki – néztem a szemébe.

Beszélgetésünk közben autóduda hallatszott odakintről, és én így szóltam, miközben felálltam a fotelból:

– Ez a taxis lesz! Nem tudom, meddig tart a randi, de estére biztos, hogy itthon leszek.

– Érezd jól magadat, ameddig csak akarod!

A bejárat ajtón kilépve elhaladtam a ház elején kiálló két garázs mellett,

majd hátrafordultam, és egy pillantást vettem a nagy, barna színű, piros tetős épületre. Ezután a taxiba ültem, egy papírt nyújtottam át a sofőrnek és így szóltam:

– Erre a címre szeretnék eljutni!

– Rendben van! – olvasta el a férfi azt, ami a papírra volt írva, s elindultunk.

Utazásom közben néztem mindent, ami körülvett minket. Miután végigmentünk Seattle déli, fákkal teli, kertes házas övezetén, a város kikötője és a zsúfolt, felhőkarcolós belváros között haladtunk. Egy háztömbökből álló övezet után ismét fás, kertes házas utcák következtek. Végül megérkeztünk a város északi részére, majd kiszálltam és kifizettem a fuvart. Alaposan szemügyre vettem a helyet, ahová érkeztem: egy nagy, fehér színű, világoskék tetős ház állt előttem. Becsöngettem, majd Julia nyitott nekem ajtót.

– Szia, Robi! – mosolygott rám.

– Szia, Julia, már vártam ezt a találkozót.

– Látom, az én boltomban vásárolt ruhád van rajtad! – vette észre a kínai írás által díszített duplaujjúmat.

– Te is nagyon jól nézel ki! – mondtam puszkálás közben, elsősorban a hölgy elegáns, piros felsőjére és fehér miniszoknyájára célozva.

Az emeletre mentünk, ahol egy nagy, tágas, drága bútorokkal berendezett nappaliba tértünk be.

– Foglalj helyet, és egyél, igyál, amit csak szeretnél! – mutatott vendéglátóm az asztalon lévő üdítőkre és nassolnivalókra.

– Köszönöm! – helyeztem magam kényelembe, majd kérdést tettem föl.

– Nem egyedül laksz ebben a házban, ugye?

– Nem, a bátyámmal lakom itt, de ő most éppen Kanadában van – ült le mellém a nő.

A későbbiekben hosszasan beszélgettünk, miközben nagyon sok mindent megtudtunk egymásról.

– Valamennyire ismerem a nagybátyádat, Robi! – mondta egyszer csak a vendéglátóm.

– Rendes tőle, hogy lakhatok nála, de egyszer azért szeretnék találni egy lakást – kortyoltam a kólámba, ami kifogyott.

– Töltsél még bátran! – mutatott Julia a Coca Colás flakonra.

– Köszönöm! – szolgáltam ki magam, majd tovább beszéltem. – Skype-on tartom a kapcsolatot az odahaza, Magyarországon élő szüleimmal. Egyébként egy húgom is van, aki velük lakik.

Közben átmentünk a nő hálószobájába, ahol közösen megnéztük az e-mailjait, melyek között volt néhány olyan is, amit egy Peter nevű férfitől kapott.

– Ez ugye az a Peter, aki kötözködött velünk a diszkóban? – néztem,

ahogy a hölgy megnyitotta az egyik levelet.

– Igen, az, és igazán leszállhatna már rólam! – mérgesedett el Julia, miközben olvasta az egyik levelet.

– Ne válaszolj neki, akkor talán békén hagy!

– Nem is fogok, majdcsak túlteszi magát rajtam. Most pedig szívjunk el egy cigit!

Az épületen kívül, a bejárati ajtó melletti asztalnál foglaltunk helyet, és rágyújtottunk egy-egy szál cigarettára. Miután elszívtuk, ismét a nappaliba mentünk és tovább folytattuk a beszélgetést. Egyszer csak hosszasan és némán néztük egymás arcába, majd megcsókoltuk egymást.

– Tetszel nekem, amióta megláttalak – simította meg az arcomat Julia.

– Te is énnekem, az első pillanattól, ahogy talákoztunk.

Folytattuk a csókolózást, majd át is öleltük egymást, és úgy csókolóztunk tovább. Végül abba hagytuk, és már a beszélgetéssel töltöttük az időt. Már elkezdett sötétedni odakint, amikor elérkezettnek láttam az időt a hazaindulásra. Elköszöntem újdonsült barátnőmtől, és felhívtam a taxist, aki hamarosan megérkezett és hazavitt engem.

A következő héten új laptopok és DVD-lejátszók érkeztek az üzlet raktárába, melyet az egyik kollégámmal együtt pakoltam a megfelelő helyre. Miután végeztünk, odajött hozzánk a főnökasszony, s egy cetlit felénk nyújtva kérdezett mindkettőnket:

– Van még termék ebből a márkából, fiúk?

– Igen, Hakuho! Pont most érkeztek ilyenek – így a munkatársam, miközben mindketten olvastuk, ami a papírra volt írva.

– Jól mondd! Majd én kiviszem a vevőnek! – kaptam fel egy DVD-lejátszós dobozt, majd indultam a kijárat felé.

Amikor már a bolt területére értem, a vásárló személyében Julia volt barátját, Petert ismertem föl.

– Nézd már! Te itt dolgozol? – kérdezte tőlem döbbenten és mérgesen.

– Ismered őt? – nézett rám a főnököm.

– Dehogysis! Csak találkoztam vele egyszer, véletlen, hogy pont most torpant be ide – válaszom közben forgott a tekintetem mindenki felé.

– Kavartál a barátnőmmel, de mondtam én, hogy mi ketten még nem végeztünk! – Pete fenyegetően felemelte egyik kezét.

– Hagyd már őt békén, hogyha már nem téged szeret, engem pedig hagyj tovább dolgozni – adtam át a dobozt az eladónak.

– Hanem kit!? – kérdezte Pete, majd miután nem válaszoltam, csak még mérgesebb lett. – Te összejöttél a Juliával, igaz?

– Van valami problémád a beosztottammal? – állt közém és Pete közé Hakuho.

– Lenyúlta a barátnőmet, de különben mit avatkozol a dolgomba, te kínai!? – mutatott rám a vásárló.

– Mongol vagyok, ha érdekel! Hagyd békén a beosztottaimat, különben velem is meggyűlik a bajod! – tartotta vissza főnököm a vevőt.

– Esküszöm, hogy nem úgy történt az eset, ahogy mondta! Ő és a volt barátnője már túl voltak a szakításon, amikor én megismertem azt a nőt – néztem a felettesemre.

– Megölöm ezt a kis majmot! – rontott rám Pete.

A vevőnek sikerült letepernie engem, de szerencsére két biztonsági őr is csatlakozott a társaságunkhoz, és lefogták őt. Végül a bolt öltönyös vezetője is odalépett hozzánk, s ekképp szólt Peterhez:

– Megkérem önt, hogy hagyja el a bolt területét! Hogyha kárt okoz a boltnak, vagy valamelyik beosztottamnak, abból önnek is problémája lehet.

– Elmegyek én magamtól is, nem kell a lejátszó! – mérgesedett el Julia ex-barátja, s azzal ki is ment az üzletből.

Az incidens után mindenki visszament a maga munkaterületére, én pedig visszavittem a DVD-lejátszót a többi közé.

– Valami probléma volt odakint? – kérdezte tőlem a raktárban hagyott munkatársam.

– Nem történt semmi érdekes, csak kötekedett valaki, de leráztuk.

Amikor ismét eljött a hétvége, a nagybátyámmal együtt szombaton reggel indultam Seattle gyárakkal és telephelyekkel teli iparterületére. Egyszer csak befordultunk egy udvarra, én pedig az autó ablakán át néztem az egymás mellett parkoló világoskék kamionokat, melyekhez NORTHWEST feliratú pótkocsik tartoztak.

– Ismét a céged telephelyén, Charlie! – üdvözölte bácsikámat egy fekete bőrrű biztonsági őr, miközben mindketten kiszálltunk a gépjárműből.

– Szia, Jay! Nem sokáig leszek itt, csak a bográcskészletért jöttem – így nagybátyám.

Miután mindhárman elszívtunk egy-egy szál cigarettát, az épületen belülré mentünk egy raktárba. Rövid keresgélés után megtaláltam azt, amiért odamentünk, majd beraktuk a kocsi csomagtartójába, és elindultunk.

– Hadd menjen ki ő először! – így Charlie bátyám, miközben együtt néztük, a telephelyet elhagyó kamiont.

Rövid autózás után hazaérkeztünk, majd hozzá is láttunk a bográcsozáshoz.

– Már nagyon kíváncsi vagyok a barátnődre! – mondta nekem a bácsikám felesége, miközben közösen aprítottunk mindent, ami a bográcsgulyásba való.

– Ő ismer titeket, Eliz! – kavartam meg a készülő ebédünket.

– Nagyjából mi is tudjuk, hogy kicsoda ő, elvégre a fiunk egyik barátja – nézett a nagybátyám az asztalnál ülő Tomra.

– Jól megvagytok, Robi? – nézett rám az unokatestvérem.

– Még nem tart régóta a kapcsolatunk, viszont köszönöm, hogy bemutatnál nekem. Szerintem mi ketten nagyon jól megleszünk – válaszoltam.

– Mindketten örülünk, hogy ilyenek látod a kapcsolatotok jövőjét – mosolygott rám a Tom mellett ülő Betty.

Nem sokkal később csörgött a telefonom, Julia hívott, hogy már megérkezett a ház elé. Én az épület mellett elhaladva előrementem, ahol egy nagy, piros Cherokee márkájú autó volánja mögül szállt ki a barátnóm, majd együtt tértünk vissza a rokonaimhoz. Nem sokkal dél után kész lett az étel, megebédeltünk, majd tovább folytatódhatott a délutáni beszélgetés.

– Már több mint két évtizede élünk ebben a városban – kortyolt a sörébe Charlie, majd cigarettára gyújtott. – Emlékszem rá, hogy átlagos kamionsofőr voltam, amikor családotstul emigráltam. Itt Amerikában viszont megcsináltam a szerencsém.

– Még belőled is lehet itt valami, Robi! – mosolygott rám a barátnóm, majd megcsókoltuk egymást.

– Én már nem is nagyon emlékszem Magyarországra, mert még kisgyermek voltam, amikor eljöttünk onnan és még a nevünket is angolosítottuk – nézett mindkettőnkre Tom.

– De a vezetéknevetek, a Boros megmaradt magyarnak – ittam bele a sörömbe.

– Így igaz! És a letelepedésünk óta itt élek én is a városban, csak nem ezen a részén – felelte unokatestvérem.

– Én viszont amerikaiak születtem, így csak annyit tudok a szülőházatokról, amennyit Tom mesélt róla nekem – így Betty, majd megcsókolta a kedvesét.

Amikor már közeledett az este, közösen összepakoltunk mindent. A vendégek elköszöntek és hazamentek. Én, a bácsikám és a felesége pihenéssel és televíziózással töltöttük a nap esti részét.

Egy későbbi alkalommal Juliánál töltöttem az éjszakát. A reggeli ébredés után megreggeliztünk, a hölgy Cherokee autójába ültünk, és miután kiértünk Seattleből, egy hídon folytattuk utunkat. Végül egy újabb településre értünk, barátnóm pedig így szólt:

– Megérkeztünk Medinába, én ezen a településen nőttem föl.

– Szép zöld környék, tetszik, hogy tele van fákkal – néztem ki az autó ablakán.

Megálltunk egy alacsony, de széles; nagy, rendezett udvarral körülvett épület előtt, és amikor kiszálltunk a járműből, egy korosodó házaspár fogadott minket.

– Vajda Róbert vagyok, Julia barátja! – mutatkoztam be mindkettőjüknek.

– Én az apja vagyok, Jean! – fogott velem kezét a magas, ősz hajú férfi, majd a hölgytársára mutatott. – Ő pedig a feleségem, Mary!

Bemutatkozás után én, a párom és a szülei a tőlünk pár lépésnyire lévő asztalokhoz és székekhez mentünk, s az utóbbiak egyikéből felállt egy magas, fekete hajú, copfos, nálam valamivel idősebb fiatalember.

– Szóval te vagy Julia udvarlója! Már kíváncsi voltam rád, én a bátyja vagyok, a nevem Jerome – mondta, miközben kezet fogtunk egymással.

Én és a kedvesem helyet foglaltunk, s folytatódhatott az ismerkedés. Sok mindent megtudtunk egymásról, miközben vendéglátóim háta mögött, kövekből épült grillezőben készült az ebédünk.

– Hozzád és a nagybátyádhoz hasonlóan én is emigráns vagyok, Robi. Egészen fiatalember voltam, amikor Amerikába jöttem Franciaország Lyon nevű városából, és családot alapítottam – mondta nekem Jean, miközben sült hússal teli tálat tett az asztalra.

– Vegyél te először, te vagy a vendég! – mosolygott a szemembe Julia.

– Az országnak azt a részét nem ismerem. Én csak egy rövid ideig dolgoztam Párizsban – néztem az ősz hajúra, miközben húst és zöldséget tettem a tálamra.

– Az Amerikába érkezésed előtt nem is voltál Európán kívül? – kérdezte Jerome, miközben ő is elkezdett falatozni.

– Nem, de Európán belül évekig éltem Nagy-Britanniában és több más országba is eljutottam – feleltem.

– A húgodnak van párja, már csak te vagy egyedülálló a családban – ült le, és elkezdett enni a párom apja.

– Csak néhány hete szakítottam a barátnőmmel, azóta egyedülálló vagyok. Idő kérdése, és úgy is lesz még barátnőm – Jerome hol énrám, hol az apjára nézett.

A következő hétvégén, én és Julia ismét bulizni indultunk Seattle belvárosába, és betértünk arra a helyre, ahol először táncoltunk együtt. Amikor besötétedett, és elég sok ember érkezett a szórakozóhelyre, el is kezdődött a buli. Mi ketten is felálltunk táncolni, és egyszer csak odajött hozzánk a párom korábbi barátja.

– Már megint ezzel a nyikhajjal kavarsz, ugye!? – kérdezte a férfi a hölgyet.

– Nem is nyikhaj! Különb is sokkal jobban törődik velem, mint te, akinek mindig is a haverok és a piálás volt az elsődleges! – így Julia.

– Még mindig szeretlek, Julia! Gyere vissza hozzám, meg tudok változni! – kezdett el siránkozni az ex-barát.

– Hányszor ígérted már nekem, hogy megváltozol? Most is ittas vagy, Pete! – nézett a férfira a kedvesem, majd felém fordult. – Ne törődj vele Robi, folytassuk nyugodtan a bulizást.

– Máshoz nem fogsz tartozni! Igazából te még mindig az enyém vagy!

– Szállj le rólunk, Pete! Látod te is, hogy Julia már nem téged szeret, hanem engem – kapcsolódtam be kettejük beszélgetésébe.

- Téged ki kérdezett! – lökött fel engem a férfi.
 - Nehogy verekedni kezdj itt, Pete! – fogta meg az ittas állat karját a barátnóm.
 - Te az én csajom vagy, ez a kis majom pedig lenyúlt téged tőlem! – nézett Juliára Pete, miközben én felálltam.
 - Valami gond van? – érkezett meg a diszkó női tulajdonosa.
 - A páromat visszaszerzem, és ebben senki nem fog megakadályozni, Andrea! – nézett a hölgyre a kötekedő.
 - Hagyd el ezt a helyet, mert ki foglak tiltani a diszkóból! – mérgesedett el a nő.
 - Ne tedd tönkre a kapcsolatunkat, keress magadnak más barátnőt! – emelte föl a hangját Julia.
 - Nem viccelek, tényleg nem jöhetsz ide többet, hogyha most balhézni fogsz! – mondta Andrea.
 - Nem baj, találok más helyet ebben a városban – tántorgott Julia volt barátja, majd elindult kifelé.
 - Köszönöm! – mondtam a tulajdonosnak.
- Az incidens után Andrea beüzemelte a keverőgépét és dj-ként ő szolgáltatta a zenét. Én és Julia csakúgy, mint a többi vendég, zavartalanul folytattuk a táncot, egészen pirkadatig, amikor ugyanis véget ért a buli, és mindenki hazaindult. Én és a kedvesem is elindultunk kézen fogva a bejárat felé, de amikor az ajtóhoz értünk, így szólt Julia:
- Hogyha nem siettek haza, itt a közelben tudok egy helyet, ami soha nem zár be. Oda még be tudtok ülni – jött le a bejárat melletti emelvényről Andrea.
 - Én tudom, hogy melyik az a hely – nézett rám a barátnóm, majd a dj felé fordult. – Egyébként köszönjük mindketten, hogy az este kiálltál mellettünk.
 - Szóra sem érdemes, én bármit megteszek a vendégeimért! – mosolygott ránk a tulajdonos.
 - Még nem vagyok nagyon álmos, ha te sem vagy fáradt, elmehetünk oda – mondtam, mert kíváncsi lettem arra a helyre.
- Én és a kedvesem kéz a kézben sétáltunk a kora reggeli órákban, mígnem elértünk egy helyre, ahol az ablakon keresztül láttuk, hogy odabent emberek beszélgettek. Mindketten betértünk oda, üdítőt kértünk, majd leültünk az egyik asztalhoz. Váratlanul ért minket az, hogy beszélgetésünk és iszogatásunk közben Pete csatlakozott a társaságunkhoz.
- Na, mi a helyzet fiatalok? – kérdezte a férfi kettőnkől.
 - Teljesen józan vagy már, mi van veled? – nézett végig a barátnóm az előző barátján.
 - Innen is ki fognak dobni, ha megismétled azt, amit éjszaka a diszkóban – szoltam rá én is a most valahogy normálisabbnak tűnő fiatalemberre.

– Hagyd békén őket, édes! Most már velem foglalkozzál, olyan jól el voltunk itt egész este – csatlakozott Petehez egy fiatal hölgy.

– Csak azt akarom tőletek, hogy már nem kell félnetek tőlem. Azt hiszem, hogy találtam magamnak más hölgyet – nézett mindkettőnkre Julia ex-barátja majd a maga hölgytársával együtt ott hagyott minket.

– Csakhogy megszabadulunk tőle! – néztem a barátnőmre.

– Már ideje volt, hogy leszálljon rólunk! – értett velem egyet a hölgy.

Nemsokára mindketten elfogyasztottuk az üdítőket, amiket magunknak kértünk. Ezután kimentünk a helyiség elé és taxit rendeltünk. Amíg vártuk őket, mindketten elszívtunk egy-egy szál cigarettát. A gépjárművek hamarosan megérkeztek, mi pedig elköszöntünk egymástól és hazamentünk.

A következő hét szombatjának a reggelén pulóverben és melegítőben vártam a kedvesemet egy kerékpárra támaszkodva. A hölgy, aki ugyancsak úgy volt öltözve, mint én, nemsokára megérkezett a maga biciklijével, és egy csókkal üdvözöltük egymást.

– Indulhatunk, Robi? – mosolygott rám a nő.

– Útra készen állok! – ültem fel a járgányomra.

Sokáig tartó tekerés után kiértünk Seattle-ből, és egy hídon folytatódott az utunk. A legszélén haladtunk, hogy ne zavarjuk a mellettünk elhaladó autókat.

– Ilyen kiránduláson még nem vettem részt, Julia. Amíg Angliában éltem és azon belül is Londonban, a munka mellett nem igazán volt rá lehetőségem – mondtam a mellettem haladó barátnőmnek.

– Most ilyenben is lehet részed! Én világeletemben szerettem kerékpározni és az erdőt is imádom – nézett rám a hölgy.

– Gyermekkoromban, odahaza én is erdős helyen nőttem föl, így sokat jártam a természetet, és azokban az időkben bringázni is imádtam.

A híd elhagyása után egy erdős helyre értünk. Miközben takaros házak között, fákkal teli utcákon haladtunk, egyszer csak megszólalt a kedvesem:

– Most Mercer Islandon vagyunk! Ez nemcsak egy település, hanem egy sziget is.

Mintegy másfél óra hosszáig tartó kerékpározás után álltunk meg egy nagy tisztás mellett. Leszálltunk a járgányainkról, és azokat tolva mentünk a tisztásra, ahol rengeteg ember tartózkodott.

– Úgy látom, hogy itt valami rendezvény van – néztem körbe, miközben haladtam a barátnőm mellett.

– Szia, Christina! – köszönt a barátnőm egy csinos, szőke hölgynek, aki egy németjuhász kutyát sétáltatott.

– Szia, te is eljöttél ide Seattle-ből? – kérdezte a szőkeség a kedvesemet.

– Christina, te még nem ismered a barátomat, Róbertet! – mutatott rám a párom, miközben a másik nőhöz beszélt.

– Vajda Róbert vagyok, Magyarországról – nyújtottam a kezem a hölgynek.

– Én Christina Berger vagyok, az anyám norvég, az apám német, de én már itt, Amerikában születtem – fogott velem kezét a szőkeség.

– Én pedig Ronald vagyok, Christina barátja! – csatlakozott társaságunkhoz egy izmos, legépelte hajú törpe, aki a mellkasáig sem ért a szőkeségnek.

– Vajda Róbert a nevem! – fogtam kezét Ronalddal, miközben leplezni igyekeztem, hogy meglepett a kis termetével.

– Mindjárt kezdődik a kutyabemutató, drágám – simította meg legkisebb társunk a barátnőjét.

– Drukkolunk neked, te vagy a legjobb! – veregette vállon Julia a szőkeséget.

Christina olyan emberekhez csatlakozott, akik mind valamilyen kutyát kísértek. Hárman többiek viszont a tömegbe álltunk, és onnan néztük negyedik társunkat, miközben egy zsűritag ismertette a versenyző kutyafajtákat és gazdáik nevét. Ez után Christina és a többi kutyás ember elindult, hogy kísérje mindenki a maga állatát, egy nagy kört megtéve a tisztás szabadon hagyott részén. Mindegyik jószág szépen, nyugodtan, látszólag szót fogadva haladt a gazdája mellett. A bemutató végeztével az eredményhirdetés következett.

– A kutyabemutató első helyezettje Christina Berger és kutyája, Apache! – hallatszott a zsűri kutyákat és gazdákat ismertető tagjának a hangja.

– Nagy voltál Christina, tudtam, hogy te fogsz győzni! – ölelte át Julia a nyertesünket.

– Őszintén szólva Apache az anyukámék kutyája, de sokat készültünk erre a versenyre – simogatta meg a győztes a jószága fejét.

– Kit érdekel, akkor is te nyerted meg a versenyt! – karolta át Ronald a szőkeséget.

– Hadd gratuláljak a győzelmedhez – jött hozzánk egy női zsűritag, majd aranyérmét és oklevelet nyújtott át Christinának.

Nem vártuk meg az eredményhirdetés végét, hanem négyesben elindultunk a sziget fákkal teli, lakott része felé. Én és a párom nem ültünk fel a kerékpárjainkra, hanem azokat tolván haladtunk és beszélgettünk a kéz a kézben sétáló, másik pár tagjaival.

– Nem is mondtad, jól boldogulsz, mióta itt dolgozol, Mercer Islandon? – kérdezte Julia a kutyát sétáltató másik nőt.

– Egész jól érzem magam a vegyesboltban, most pultos vagyok. Amikor a te ruhaüzletedben voltam eladó, az sem volt rossz ugyan, de a nagyváros, meg a sok ember nem annyira az én világom. Különben is itt lakom a szigeten, így helyben is vagyok.

– Mióta vagy együtt Ronalddal?

– Nyár elején ünnepeltük a második évfordulónkat. Tavasz óta pedig

már együtt is lakunk, külön a szüleinktől.

Egyszer csak eljött az elbúcsúzás ideje, majd én és a barátnőm felültünk a kerékpárunkra, és elindultunk hazafelé. Miután visszaértünk Seattle-be, egy ideig együtt haladtunk, de aztán elköszöntünk egymástól, és külön-külön tekintünk hazáig.

A következő hét egyik napján egy mikrohullámú sütőt vittem ki a raktárból, és átadtam az egyik eladónak. Utána néztem, ahogy a fiatal hölgy egy négytagú család elé viszi a terméket, majd megállt mellettem a főnöknőm:

– Várod már a következő hetet? – kérdezte a szemembe nézve.

– Igaz, hogy ismét elkezdődött az ősz, de szerintem olyan helyen leszek, ahol még ilyenkor is nagyon jó idő van.

– Most éppen itt is meleg van, és süt a nap odakint.

– A jövő héten ne várjatok, Hakuho, mert végig távol leszek.

Már nagyon vártam, hogy elérkezzen a hétvége. Péntek este én és Julia együtt aludtunk a hölgy házában, szombaton, miután felébredtünk, bőröndjeinkkel és csomagjainkkal együtt vártuk a ház előtt kedvesem bátyját. A fiatalember hamarosan megérkezett egy nagy, fekete Hammer márkájú autóval. Mindketten bepakoltunk a jármű csomagtartójába, majd elindultunk.

– Ilyen utazásban volt már részed, Robi? – kérdezte tőlem Jerome, miután már jócskán a városon kívül jártunk.

– A szülőhazámmal szomszédos országokban: Szlovákiában, Ausztriában és Horvátországban volt úgy, hogy elég hosszú ideig kellett kocsikáznom. Amikor megérkeztem Amerikába, nem repülőgép, hanem egy kamion hozott Seattle-be. Az még hosszabb volt, mint az, ami most vár ránk – néztem a körülöttünk elhaladó autókat és az utat szegélyező fákat.

– Én így, autóval jártam meg az USA-t, Kanadát és Mexikó egyes részeit. Megtehetném, hogy inkább repülőgépre üljek, de arra valahogyan sajnálom a pénzt. Igaz, hogy kocsival sokkal tovább tart az út, de így lehet csak igazán gyönyörködni a tájakban – mondta kedvesem bátyja, miközben rám sem nézett, csak vezetett.

A délutáni órákban megálltunk egy benzinkútnál. Barátnőm testvére letetankolta a járművet, majd bejelentkeztünk a mellette lévő motelba.

– Most Oregon állam közepén vagyunk. Nagyon messze van még az úti célunk, úgyhogy itt kipihenhetjük az utazás fáradalmait – mondta Jerome, amikor holmijainkat lepakoltuk az egyik szobába.

– Egész jó kis hely, nekem tetszik – nézett Julia hol énrám, hol a bátyjára.

Miután ettünk is, pihenéssel töltöttük a nap hátralévő részét. Másnap reggel visszaültünk a Hammerbe, és folytatódott az utazás. Már este volt, amikor az egész napos autózás után elhaladtunk egy Los Angeles

feliratú tábla mellett. Ezután egy ideig haladtunk még a városban, mígnem megálltunk egy apartman előtt.

– Végre már, hogy megérkeztünk! – könnyebbültem meg, miután kiszálltam az autóból.

– Én egyszer voltam már ebben a városban, most te is megismerheted – csatlakozott hozzám Julia, majd megcsókoltuk egymást.

Amikor Jerome is elhagyta a gépjárművet, a csomagjainkkal együtt elfoglaltuk a szobáinkat, s mivel nagyon elfáradtunk az egész napos út után, lefeküdtünk. Másnap kellemesen langyos, napos délelőttre ébredtünk. Én és a kedvesem már felöltözködtünk, de még pihentünk, amikor benyitott hozzánk Jerome.

– Santa Monicának nagyon jó partja van. Van kedvetek fürödni az óceánban? – kérdezte a fiatalember mindkettőnkől.

– Nekem lenne! – válaszoltam, majd hol őrá, hol a testvéreére nézve folytattam. – Még soha nem láttam az óceánt.

A konyhában mindhárman reggelit készítettünk magunknak, megreggelizés után pedig autóba ültünk, és úgy mentünk a tengerpart felé.

– Ahol lakunk, onnan messze van még az óceán, mert elég nagy Los Angeles – mosolygott rám Julia.

– Santa Monicába éppen most érünk be. Ez egy külön város, amit körülvesz Los Angeles – mutatott a sofőr Jerome egy táblára.

Amikor megérkeztünk a homokos partra, fürdőruháinkat átvettük egy bódében, majd hárman együtt lassan bandukoltunk a part felé, végül megmártóztunk a vízben. Az idő előrehaladtával egyre több ember érkezett, akik mind letelepedtek a parton, s hozzánk hasonlóan ők is fürödtek, vagy pancsikáltak.

– Gyertek, ússzunk egy kicsit! – kezdett gyorsúszásba Julia.

– Én benne vagyok! Te mit szólnál hozzá? – néztem a hölgy bátyjára és kezdtem úszni.

Hárman együtt gyorsúszásban távolodtunk a parttól, ám egyszer csak fáradni kezdtünk, és mellúszással folytattuk.

– Ne menjünk nagyon messze a parttól, még valami baj történik! – beszélt kedvesem testvére mindkettőnknek.

– Az igen! Látjátok, hogy milyen messzire eljöttünk? – fordultam hátra, amikor megálltunk.

– Már rendesen parányinak látszanak az emberek! – így a barátnóm, majd lefröcskölt minket, fiúkat.

Mind a ketten viszonoztuk a fröcskölést, majd egymásra vizet lökve lubickoltunk és nevetgélünk egy kicsit. Végül jobbnak láttuk, ha nem maradunk tovább, és visszaúsztunk a többi fürdőző közé. Kimentünk a vízből, és a fürdőruháink megszáradása után felöltöztünk, majd leültünk

iszogatni a part egyik sörözőjének a kinti, pálmalevelekkel fedett részén.

– Fiúk, nekem ki kell mennem a mellékhelyiségre, mindjárt visszajövök!
– állt föl Julia, és magunkra hagyott minket.

– Nézd már! Az ott Paulina Horstmann! A Horstmann's nevű charter légitársaság elnökének a lánya – lettem figyelmes a szomszéd asztalnál ülő, testhez simuló, vállakat és lapockát szabadon hagyó sárga felsőt és testhez simuló, nagyon rövid, fekete farmert viselő, hosszú, barna hajú, valamilyen italt kortyolgató, igencsak szemrevaló nőre.

– Hallottam a hölgyről és a Horstmann's társaságról! A repülőgépeik egész Észak-Amerikában közlekednek, de Európában és Ázsiában is leszállnak néhány helyen – mondta a társam.

Én és Jerome egymás felé fordultunk, úgy téve, mintha nem vettük volna észre. A hölgy azonban odajött hozzánk és kérdést tett föl kettőnknek:

– Jól érzitek magatokat, fiúk?

– Köszönjük, egész jól megvagyunk! – válaszolta kedvesem bátyja.

– Helyiek vagytok, vagy turisták? – így a kissé mámoros állapotban lévő hölgy.

– Seattleből jöttünk! – válaszoltam.

– Az nagyon messze van innen! – kiáltott fel új társunk.

Időközben visszajött Julia, majd ő és Paulina leültek, és négyesben folytattuk a beszélgetést. Egyszer csak hárman, seattle-iek, elérkezettnek láttuk az időt arra, hogy elköszönjünk negyedik társunktól, és visszamenjünk az apartmanba.

– Ezen a vidéken nagyon sok jó hely van. Nekem most éppen nincs párom, így szívesen megmutatnám neked – mosolygott rám Paulina.

– Nekem viszont van barátnőm, és vissza kell mennem vele az apartmanba!
– indultam el a társaimat követve.

– Mondd azt neki, hogy dolgoz van, közbe meg kirándulsz velem egy jót! – indult utánam és fogta meg a kezem a helybéli.

– Hé! Mondta, hogy van neki barátnője, nem? – jött oda hozzánk erőlyesen Jerome.

– Téged kérdezett valaki? Majd ő megmondja, hogy mit szeretne! – legyintett Paulina.

– Kisasszony, kérem! Amint hallhatta, a fiatalember foglalt – csatlakozott társaságunkhoz egy inas külsejű, alacsony, filigrán férfi.

– Különbem sem vagyok az eseted és én jól érzem magam a párommal
– indultam tovább kéz a kézben a kedvesemmel, igyekezve lerázni a rám szemet vető nőt.

Hazamentünk és pihenéssel töltöttük a nap hátralévő részét. A következő napon viszont egy másfajta program várt ránk. Egy hegyen felfelé haladtunk a Hammerrel, amikor elővettem a fényképezőgépet.

– Ott van a HOLLYWOOD felirat! Annyiszor láttam már a tv-ben és

képeken, de élőben még sohasem – így én, miközben fényképet készítettem a hatalmas betűkről.

Egyszer csak leparkoltunk egy szürke Hammer mellett. Kiszállásunk után pedig felmentünk a hegytetőre, ahol már alattunk volt a filmgyártás fellegvárát jelző felirat. Ott újabb fényképeket készítettünk egymásról.

– Milyen csodálatos kilátás nyílik innen egész Los Angelesre – mondtam a társaimnak, miközben készítettem egy fotót a kilátásról.

Ahogy oldalra fordultam, tőlünk pár méterre egy magas, rövid, barna hajú hölgy és egy még magasabb, számomra ismerős fiatalember állt. A társaim szintén felismerték a férfit, de végül én szólítottam meg:

– Te Elias Pekkanen vagy, ugye?

– Ismertek ti engem? – nézett ránk.

– Én láttam egy sci-fi és fantasy keveréket, amiben szerepeltél – válaszolta Julia.

– Most még csak ismerkedem a színészettel, még nem volt olyan film, amiben főszerepet kaptam – így Pekkanen.

– Én egy második világháborús filmet láttam, amiben egy orosz katona voltál. Az nagyon tetszett és abban nagyon jó voltál – mondtam én.

– Köszönöm! Az a második filmem, és abban már fontosabb szerepem is volt – válaszolt Elias.

– Nocsak, Sarah Miller a te barátnőd? – nézett Julia Pekkanen hölgytársára.

– Szóval hallottál már rólam! – így a színésszel tartó hölgy.

– Ismerem a Miller's Company nevű szoftverfejlesztő céget, tudom, hogy az elnökének vagy a lánya – mondta a kedvesem.

– Egyébként az én barátnőm Sarah, és együtt is lakunk Beverly Hillsben – válaszolt a kedvese helyett Pekkanen.

– Fotózkodhatnánk veletek? Elvégre nem mindennap lát hírességet az ember – kérdezte Jerome a helyieket.

– Természetesen, semmi akadálya! – értett egyet Elias.

Néhány fénykép elkészítése után autogramot is kaptunk a színésztől, majd vele és kedvesével együtt indultunk le a hegytetőről, s autóba ültünk.

– Ezek szerint Eliasé a szürke Hammer – mondtam az előttünk haladó járműre, amikor már a magunk kocsjában ülve tartottunk vissza, a város irányába.

A következő napon Santa Monicába mentünk, hogy fürödhessünk az óceánban. Este, sötétedés után már Los Angeles belvárosa felé vettük az irányt. Egyszer csak megálltunk egy épület előtt, amelyet kívülről mexikói stílusú, indiánokat ábrázoló domborművek díszítettek.

– Az Aztect! – olvastam el a bejárat fölötti feliratot.

– Menjünk be! – javasolta Julia, majd mindhárman tettük, amit mondott.

Az épületen belül már javában tartott a buli, amikor jegyet váltottunk és bebocsáttatást nyertünk. Egy nagy, tágas helyiségbe tértünk, amelynek négy falát a kintiekhez hasonló indián domborművek díszítették. Miután keresztülmentünk a termen, kisebb helyiség fogadott minket, más jellegű zenéssel.

– Nézzünk még szét! A house zene, ami itt megy, nem igazán az én műfajom – mondta nekem és a páromnak Jerome.

– Én sem szeretem igazán! – értettem egyet.

Egy emelettel feljebb egy valamivel nagyobb, de a legelső, nagy helyiségnél kisebb terem fogadott minket sombreros mexikóiak és indián piramisok ábráival a falain.

– Ez már mindjárt hangulatosabb hely! – mondtam a társaimnak, miután a pulthoz mentünk és italt kértünk magunknak

A zene ritmusára elkezdtem rázni a testemet, majd egy hang hallatszott mellőlem:

– Itt csak latin-amerikai zenét játszanak!

– Nahát! Tiveletek találkoztunk tegnap a Hollywood feliratnál – ismertem föl Elias Pekkanent és Sarah Millert.

– Ma pedig itt találkozunk, ez micsoda véletlen! – nézett Jerome a fiatal színészre.

Mind a hárman szóba elegyedünk a fiatalemberrel, elmondtuk neki, hogy kik vagyunk, és mi járatban vagyunk Los Angelesben.

– Hozzád hasonlóan én sem itt, Amerikában születtem – mutatott Pekkanen rám, majd egyszerre mindhármunkhoz beszélt. – Néhány évvel ezelőtt hagytam el a szülőházamat, Finnországot, ahol kézilabdázó voltam.

– Az interneten olvastam rólad, hogy nagyon jó játékos voltál – mondta Julia Eliasnak.

– Úgy látom, hogy itt cigarettázni is lehet! – nézett kedvesem bátyja oldalra, egy tőlünk pár méterre lévő terasz felé.

– Kimegyünk rágyújtani, velünk tartotok? – kérdezte tőlem és a beszélgetőpartnereinktől Julia.

– Most inkább itt maradok, de ti menjetek nyugodtan – csókoltam meg a hölgyet.

Ahogy egyedül maradtam a helyiekkel, egy hosszú, barna hajú, ugyancsak ismerős hölgy is csatlakozott a társaságunkhoz, aki egyből engem szólított meg:

– Emlékszel még rám, szépfiú?

– Paulina Horstmann! Mondtam neked, hogy van barátnőm! – néztem a nő szemébe.

– Te bejössz nekem, nincs kedved velem táncolni? – kérdezte.

– Hagyd őt békén, Paulina, mondta, hogy foglalt! – szólt a színész az új hölgytársunkra.

- Téged senki sem kérdezett, Elias! – így Horstmann kisasszony.
- Elindultam a terasz felé, hogy csatlakozzak a saját társaimhoz, de Paulina utánam jött, és könnyen utolért.
- Boldoggá tehetlek! Tőlem megkaphatsz bármit, amit csak akarsz! – próbált átölelni a nő, de én nem hagytam magam.
- Valami gond van? – csatlakozott Jerome a társaságunkhoz.
- Hagyj minket békén! – lökte el Paulina a kedvesem bátyját.
- Nehogy azt hidd, hogy kavarok vele, Julia! Én próbáltam lerázni őt, de ő csak azért is hajt rám – néztem a közben visszatérő kedvesemre.
- Én mindig megszerzem, amit akarok! – nézett mindenkire Horstmann kisasszony.
- De az én páromat nem fogod elhódítani tőlem! Azt hiszed, mindent megtehetsz, mert milliárdosoktól származol? – mérgesedett el Julia.
- Gyere és rendezzük le a vitát odakint! – lökte meg a rám hajtó hölgy a páromat.
- Velem ne akarj verekedni, kisanyám, mert csúnyán megjárhatod! – tartotta ökölbe a kezét a barátnőm.
- Gyere csak ki! Ha igazi nő vagy, akkor harcolni fogsz a párodért! – így vetélytársa.
- A két nő elindult a terasz felé, én pedig Jerome felé fordulva, aggódva beszéltem:
- Menjünk ki hozzájuk, még valami bajt csinálnak!
- Ketten férfiak is elindultunk kifelé, és a teraszon, a csillagos ég alatt értük utol a hölgyeket. Én láttam, amint Paulina megütötte a kedvesemet, így készültem megakadályozni a verekedést, de Sarah Miller közbelépett, és ráförmedt a pofont adó hölgyre:
- Ezek nem ide valósiak, hanem Seattle-ből jöttek, mért nem hagyod őket békén!?
- Ez az én ügyem, te csak ne avatkozzál bele! – így Paulina.
- Egyszer csak Elias Pekkanen és egy másik férfi is a teraszra jött, utóbbi pedig így szólt rá Paulinára:
- Elias elmondta nekem, hogy mi van itt készülóban! Most azonnal hagyd el az Aztecet, mert nem engedlek ide többet! Ne rontsd nekem a szórakozóhelyem jó hírét!
- Jól van, na! Téged bírlak Mike, már itt sem vagyok! – indult kifelé Paulina, de még egyszer, utoljára hátrafordult és mindannyinkhoz beszélt. – Azt hiszitek, hogy nem találok magamnak mást?
- Az incidens után reggelig folytattuk a bulizást, de végül visszamentünk az apartmanba. Hamarosan elérkezett los angelesi nyaralásunk utolsó napja is, és visszamentünk Seattle-be.
- Már jobban benne voltunk az őszben, amikor az Andrea nevű női dj szórakozóhelyének földszinti helyiségében ültem, és beszélgettem Juliával.

Hosszas csókolózás után a hölgy egyszer csak így szólt:

– Egész jó kis kalandjaink voltak már közösen, Robi!

– Én nagyon jól érzem magam veled, Julia, és szerintem sokat komolyodott a kapcsolatunk, mióta együtt vagyunk – így én, majd felemeltem a poharamat, amiben ital is volt. – Igyunk hát az egészségünkre!

– És arra, hogy sokáig tartson még a kapcsolatunk! – ismételte meg kedvesem is a tettemet, majd koccintottunk.

Miután megittuk az italunkat, megcsókoltuk egymást, majd kéz a kézben sétáltunk a hűvös és szeles, de azért még elviselhető délutánban.

WIRÁGH ANDRÁS

A harmadik kontextus

Az *Éjfé*l-antológia mint zárvány¹

„ez a háború irodalmi szempontból is kontraszelekciós, tehetségirtó folyamat volt”²

„az igazi művészet mindig, minden korban modern művészet volt és modern művészet lesz”³

„a mozi az ő [a háború] legigazabb kísérője, segítő társa, a pillanatonként változó képek sora, amely a gép két percenése között, mint maga az élet, előre ki nem számíthatóan, gyorsan, fontolgtatásra nem hagyva időt, hozza a pillanattal születő új szenzációt”⁴

Az 1917-ben, Bálint Aladár szerkesztésében megjelent, „misztikus novellákat” tartalmazó *Éjfé*l jobbára már publikált szövegeknek jelölt ki egy új keretet. A Kosztolányi-előszó után szereplő tizenhat szöveg mindegyike – legalábbis időlegesen – elvesztette elsődleges (sőt, némely esetben másodlagos) kontextusát, de a korabeli recepció arról tanúskodik, hogy a gyűjteményes kötet nem tudta sikeresen elfogadtatni stratégiáját: egy-két külön-külön kiemelt szövegtől eltekintve az antológia a – „magasirodalmi” horizontról nézve – egyre vészjóslóbb, mert újabb és újabb szövegeket kitermelő, sőt, klónozó századelős tömegirodalom rémkultuszának regiszterébe sorolódott be.⁵ Ezzel ellentétben kijelenthető, hogy több szövegnek igenis jót tett, hogy a mai magyar *superkánon* neves szerzőinek szövegei mellett kaphatott helyet. Az *Éjfé*l, mint szövegháló így nyitva áll egy olyan vizsgálat előtt, amely egyszerre koncentrálna a szövegek elsődleges kontextusának, az ebben felbukkanó kapcsolópontok feltérképezésére, illetve arra a recepciótörténeti szakaszra, amelyre már csak *rákövetkezett*

az *Éjfé*lben való megjelenés. Nem beszélve azokról a szövegekről, amelyek tulajdonképpen dokumentumként nyitnak teret a hozzájuk kapcsolódó szerző személyiség (mára a többiekéhez képest jelentéktelenebbé vált) recepciójára, illetve a fantasztikum poétikájának századfordulós irányaira.

1. Számok, adatok, szempontok

Az *Éjfé*l szövegeiből csupán Szini Gyula *Daimonion*jának nem sikerült korábbi megjelenésére ráatalálni.⁶ A tizenhat szövegből tíz az antológia megjelenése előtt (illetve ezzel körülbelül egy időben) folyóiratban is olvasható volt, ezekből négy szövegnek kötetben való megjelenése is dokumentálható, míg két szöveg csak az *Éjfé*l után jelent meg kötetben. A maradék négyből a *Merlin a kosárban* (Laczkó), a *Menyhért fogadalmi* (Bálint), a *Távozás a halott városból* (Ujhelyi) nem jelent meg kötetben, míg a *Csak álom* (Nagy) csupán folyóiratban jelent meg. A *másik tábor* (Balázs) és a *Leándervirág* (Cholnoky L.) az *Éjfé*lben jelent meg először, és három szövegről tudjuk, hogy korábban kötetben biztosan megjelentek. A folyóiratos megjelenések kétharmada a Nyugathoz köthető.

A tíz, az *Éjfé*lbe szöveget adó kötetéről összesen 55 recenziót regisztrál a *Magyar irodalomtörténet bibliográfiája*, ebből tizenhárom darab – részben az 1917 után megjelent kötetek, részben a kései recenziók miatt – az *Éjfé*l megjelenése utáni, a legkésőbbi írás 1944-es [!].⁷ Meglepő módon Kaffka Margit *Szent Ildefonso bálja* című kötetéről nem született recenzió, a legtöbb írás (13) pedig Révész Béla *A nagy börtön* című kötetéről olvasható. A recenziók huszonnégy különböző periodikában jelentek meg, a legtöbb a Nyugatban (9), A Hétben (6), a Népszavában (5), illetve a Vasárnapi Újságban (4). A köteteket összesen negyvenegyen recenzálták,⁸ a legtöbb recenzió, négy-négy darab Kosztolányitól, illetve Schöpfintől származik. A kötetbe szöveget adó szerzők közül öten recenzálták egymás köteteit (Karinthy, Kosztolányi, Laczkó, Szilágyi, Szini), ezek az írások az összes szöveg közel egyötödét teszik ki (55-ből 10).

A „hagyományos” publikálási útvonalat (folyóirat-kötet-*Éjfé*l) az Ó (Kabos), a *Szent Ildefonso bálja*, a *Hrussz Krisztina csodálatos látogatása* (Kosztolányi), illetve *A varázsló halála* (Csáth) járta be. A *Novella az emberi húsról és csontról* (Babits), a *Halott Valdemár lelke* (Turcsányi) pedig a folyóiratos megjelenés, illetve az *Éjfé*l után, 1920-ban, illetve 1921-ben jelent meg kötetben. Az előbbi narratíva érvényesülhetett annál a három szövegnél, amelynek nem ismeretes folyóiratos megjelenése, de kötetben az *Éjfé*l előtt megjelent.⁹ Speciális esetnek tekinthető a *Csak álom*,¹⁰ illetve

az *Éjfélnél*ben „debütáló” Balázs- és Cholnoky László-szövegek. A *másik tábor* ugyanis az egyetlen nyíltan háborús tematikájú szöveg, a *Leándervirág* pedig kiemelt szerepet foglal el az életműben.¹¹ Lehetséges, hogy a *Daimonion* ugyancsak első közlés, és mivel a szerző egyetlen kötetébe sem vette fel, útja a Cholnoky-szövegéhez hasonlítható. Laczkó, Bálint és Ujhelyi fent említett írásainak is az *Éjfélnél* szabott keretet, lévén kötetes megjelenésük nem rekonstruálható.¹²

Az *Éjfélnél* kontextusának időbeli kereteit tekintve – szoros értelemben – egy szűk félévszázados periódussal számolhatunk. A kötet legkorábbi szövege vélhetően az *Ó* (Kabos), amely folyóiratban és kötetben 1903-ban jelent meg, szemben a kötetben csak 1921-ben felbukkanó *Halott Valdemár lelkével*. Míg Karinthy kötetéről még 1944-ben is jelent meg recenzió. Ehhez hasonló érdekes momentum, hogy Révész Béla kötetéről megjelenése után 13 évvel, 1920-ban is közölt írást a Népszava, amely egyébként már az elsők között közölt írást az zajos fogadtatású kötetéről.

Kötetokről szóló recenziókról lévén szó, külön megfigyelési szempontot jelent az *Éjfélnél*be bekerülő szövegekre vonatkozó kiemelt reflexió. Hiszen – nem számítva a szerzők, szerkesztők, és kiadói szakemberek közötti szoros hálózatból fakadó ismereteket – ezek a megjegyzések nyújthatnak kiindulópontot annak rekonstruálására, hogy az antológia szerkesztőinek miért pont erre a szövegre esett a választásuk a kötetben található szövegek, illetve az addigi szerzői szövegtörzs más komponensei helyett. A további értelmezések sorrendiségét az *Éjfélnél* kötetkompozíciójához igazítom.

2. Recenzált szövegterek

A *Novella az emberi húsról és csontról* 1913-ban jelent meg a Nyugatban, majd az 1920-as *Karácsonyi Madonna* című kötet nyolcadik darabjaként kapott helyet. A történet főszereplője, Lovagh röntgenszemekkel képes átlátni az emberi testen, de az egész szöveg működése az anyag „mögötti” anyagtalanságot megjelenítő poétikát hozza játékba: ez figyelhető meg a cselekmény leírásakor beidézett Baudelaire-fordítás textuálisában, de a főszereplő nevében is. A szöveg egyike az *Éjfélnél* azon darabjainak, amely a technika *kísértetiességét* tematizálja, és ilyen tekintetben egyedi szövege az 1920-as kötetnek is. Miközben *A gólyakalifa*, illetve Babits későbbi művei a fantasztikum különféle válfajaihoz való odafordulást sűrűn tanúsítják. Az 1931-es *A torony árnyékáról* írott Schöpflin-recenzió¹³ az egész kötetet a fantasztikum „mentén” olvassa, és ebben szoros kapcsolatot lát a szerző prózája és költészete között is.¹⁴ A korabeli recenzió közül Szinié és Laczkóé

is ennek az együttállásnak a prekoncepciójából közelít a kötet olvasásához, bár utóbbi a Babits-írást az őselemként tételezett vallás transzkripciójaként felelteti meg. A Magyar Múzsza recenzense szerint részben ez menti meg a kötetet attól, hogy a „hagyományokat meggyalázó, a forma művészetét kicsibe vevő, múltat megvető, vallásos áhítatot kigúnyoló” *modernség* újabb termékévé silányuljon.¹⁵ Bár Kuncz Aladár Nyugatban megjelent írása nem tartalmaz ehhez hasonló kirohanást, az itt olvasható vélemény annyiban összecseng Császár konzervatív véleményével, hogy a *Karácsonyi Madonna* legjobb szövegeiben az ismert, régi események „pszichológiai elmélyítése”, illetve „új életre keltése” történik meg. Kuncz ezért a témáját a jelenkorból vételező *Novellát* a nem jól sikerült szövegek közé sorolja, bár írása zárlata éppen ebből a szövegből építkezik: „Lehet, hogy Babits zárva marad a mindennapiság elől, de a fogékony és megértő lélek előtt leveti titokzatosságának fátylait, mint egyik novellájának táncosnője a zene hatása alatt s a művészi élvezetnek felejthetetlen gyönyörűségeit nyújtja.”¹⁶

Kabos Ede az *Érdekes Újság Dekameronja* című tízkötetes vállalkozás szerkesztőjeként tulajdonképpen a korabeli irodalmi kánon megrögzítésére tett kísérletet. Bár központi alakja volt a századfordulós irodalomnak, sőt többen mesterként tekintettek rá, neve mára teljesen kikopott a köztudatból, munkáit az 1920-as évek óta nem jelentették meg. Az *Éjfél* legidősebb szerzőjeként (52 éves volt az antológia megjelenésekor) egy 1903-as kötetből származó szövegét válogatták be. Az *Akácvirágról* írott recenziók semmi különlegeset nem említenek meg a kötetéről, amelyet az ismert (és már könnyen kiismerhető) életmű darabjaként értelmeznek. A legkésőbbi, Budapesti Naplóban olvasható írás Kabost a „modern író szociális igazságait” megfélemlítő szerzőként említi.¹⁷ Ez a kijelentés vezethet el a róla korábban (1911) értekező Kosztolányi véleményéhez, aki „perspektíva-feltárónak”, a „magyar modern irodalom fegyverkovácsának” nevezi, illetve Pogány József megállapításához, amely Kabost „a magyar kispolgárság életkrónikásának” nevezi, felidézve korai *Elzüllöttek* című kötetét (1885), amelyet a magyar naturalizmus – Bródy *Nyomora* (1883) utáni – csúcsteljesítményének bélyegez.¹⁸ Az *Akácvirágok* szövegei nem bővelkednek a fantasztikus-csodás elemekben, az *Ő* az egyetlen kivétel, amelyet az egyik recenzió a „korál” műfajába sorol be, és „a maga nemében felette érdekes, színben gazdag, dikcióban pompás bizsunak” nevez.¹⁹

Laczkó Géza *Merlin a kosárban* című elbeszélése a Nyugatban jelent meg 1912-ben, kötetes újrakiadása nem ismeretes. A Kozmosz Fantasztikus Könyvek sorozatában 1981-ben megjelent *Innen és túlban* is ezt az évszámot tüntették fel a szerkesztők.²⁰ Laczkónak már 1910-ben megjelent egy fantasztikus története *William Blackbirth lelke* címen, amelyet Tóth Árpád az *Éjfélről* és a *Kísértethistóriákról* írott recenziójában a fantasztikus irodalom terén *A golyakalifa* mellé helyezte.²¹ A szerzőtől nem álltak távol

a határátlépések, *Holdbéli Dávid csodálatos tapasztalatai a Földön* című sci-fijét például az említett sorozat egyik 1972-es kiadványában lehetett először olvasni. A *Merlin a kosárban* a mai kategóriák szerint a *történelmi fantasy* kategóriájába sorolható, amely a kezdetektől elfogadott természetfölötti, a *tiszta különös* egyik mintaműfaja.²²

Révész Béla *Néma énekek* című elbeszélése az 1907-ben megjelent *A nagy börtön* kezdő szövege volt. A korabeli „slágerkötetről” rengeteg írás született, a Népszava még a kötet második kiadásáról (1920) is külön megemlékezett. A recenzensek egyszerre látták a kötetben a „jövő irodalmát”,²³ amely a reális élmények „kivetítésében és megjelenítésében”²⁴ megtartja azok „káprázatát”, de érthető társadalomrajzot is ad. Egyes írások nyomán tulajdonképpen a szocialista realizmus előfutáraként említhető a szöveg,²⁵ de van olyan vélemény is, amely szerint a „szociális irány” mögött romantika, szimbolizmus és naturalizmus együttállása figyelhető meg.²⁶ A kötet szövegeinek fantasztikuma elsősorban az egyes benyomások élményszerűségére adott reflexiókban ragadható meg: a falusi lány városra való rácsodálkozása, a szereplők álomszerű emlékezetfolyama, vagy az éjszakába forduló nappal leírása során nyilvánul meg az a „fantomszerűség” vagy „misztikum”, amellyel a legtöbb szöveg az új tapasztalatok (vagy akár az élet) eredendően fantasztikus jellegét próbálja kidomborítani. Ilyen tekintetben a *Néma énekek* feltétel nélkül teljesíti a *Kísértethistóriák* Balázs Bélától származó előszavában megfogalmazott „válogatási” előfeltételt, a természetesebből *egyenesen következő* természetfelettit.²⁷ Ellenben a szöveg, mint egy, a figuratív lendületét (szimbolizáció, vö. élet=börtön) alapvetően megfigyelésekre alapozó szövegegyüttes „fantasztikus” kezdődarabja (a „narratív én” álom-mivoltában férkőzik be az alvók tudatába) érzékelhetően más elbírálás alá (is) es(het)ett: Wildner „kaotikus, lázas álomként” olvassa. Feltételezhető, hogy a *Néma énekek* nem egyszerűen a kötet első szövege, hanem az olvasási szituációt kialakító „vezérszöveg”. Bár a kötetben olvasható sorstörténetek közül például a *Bork lelke* erősen emlékeztet a *Néma énekek* „szimbolista” hangulatára (itt a címszereplő író megíratlan dalai üldözik fantomként), a bevezető szöveg egyedi státussal bír. *Éjféln* való szerepeltetése így ambivalens: „témájából” adódóan könnyűszerrel integrálható a többi „álomlátás” közé, de elsődleges kontextusa (amely azt demonstrálja, hogy a mindennapi élet „misztériumai” hogyan váltakozhatnak egy referenciális, és egy figuratív narráció „szorításában”), azaz erős beágyazottsága felfüggesztődik.

A *Szent Ildefonso bálja és egyéb történetekről* (1914) nem ismeretes recenzió. A kortárs fantasztikus irodalom terjesztésében (Ewers, Meyrink) kulcsszerepet betöltő Tevan Kiadónál megjelent füzet hat elbeszélést tartalmazott. Bár a kötetben látványos modern tendenciák is felfedezhetők (a *Jeanette szerelmeinek* „betű-világban” élő főhőse, illetve annak „papíros

szerelmei”, illetve a *Lefekvés előtt* narrációja, amelyben a beszélgetés folyamatát az ezt kihallgató emberek belső beszédének folyama tördeli), a címadó szöveget leszámítva a fantasztikum nem nyilvánul meg. A *Szent Ildefonso bálja* „hagyományos” keretek között jeleníti meg a csodás eseményeket. A történet Toledóban az inkvizíció idején játszódik, Ildefonso napján, amikor az egyedülálló hölgyek párválasztását – szerencsés esetben – isteni erők segíthetik elő. A városban megjelenő idegen, de la Cruz lovag elcsábítja a főhősnőt, de mivel ő maga jézusi attribútumokkal bír, az eljegyzés ígéretét csak a nő zárdába kerülésének aktusa teljesítheti. Kabos Ede *Ő* című szövege mellett talán Kaffkáié teljesíti egy *vallási értelemben vett miszticizmus* feltételeit, ráadásul az említett szöveghez hasonlóan itt is a nyelvi jelölő – ott az *Ő*, itt pedig a Manuel de la Cruz (=kereszt) – „vezérelheti” az olvasatot, amely így már előrejelzi a természetfeletti „földi” (nyelvi) inkarnációjának lehetőségét.

Bálint Aladár a kötet szerkesztőjeként egy szöveggel, a *Menyhért fogalmaival* is szerepel a válogatásban, a szöveg 1911-ben jelent meg a Nyugatban. Bálint Aladár leggyakrabban kritikákkal jelentkezett a folyóirat hasábjain, a halálakor megjelent írások is elsősorban kritikusként emlékeztek meg rá. Halála 40. évfordulóján Dévényi Iván a korszak „legjelentősebb képzőművészeti, zenei és irodalmi kritikusként”²⁸ tekint rá, sőt, emlékeztet az *Éjféltre* is,²⁹ amelynek Bálint Aladár szerkesztője volt. Az 1964-es írás a századforduló „rekanonizációja” kapcsán Ambrussal, Cholnoky Lászlóval, Szinivel és Szilágyi Gézával emlegeti egy sorban. A *Menyhért fogalmi* is a szimbolikus-szecessziós („lírai”) prózával mutat szoros rokonságot, de a főszereplők nevei (Illés, Ábel, Énok) a bibliai hagyományt is aktivizálják az olvasás során.

Ujhelyi Nándor írói karrierje izgalmas kettősséget mutat: a „magasirodalmi” műfajok mellett színpadi szerzőként és forgatókönyvíróként is ismertté vált, de hírnevét mégis elsősorban pornográf kiadványainak köszönheti.³⁰ Külföldön hunyt el 1933-ban, miután irodalmi botrányai (illetve az ezt követő pereskedés) elől elhagyta az országot.³¹ Kaczér Vilmos a következő mondattal zárja rövid nekrológját: „miért lett belőle pornografus, doctor obsceni, bohózatíró, százezer pengős bankbetét tulajdonosa? Már Ferenczi Sándor sincs, hogy a lélektani rejtélyt megoldaná.”³² A Nyugatban többnyire a Figyelő rovatban publikáló szerző *Éjféln*ben megjelenő történetében egy élettelen városból elmenekülő férfi rátalál az egyetlen élő emberre, egy nőre. A csodás történet mediológiai értelemben egy fénykép pillanatfelvételének tapasztalatát (ez jelképezi a címbe foglalt halált) játszatja össze az álom dinamikájával – a szöveg felütése alapján az események álomként való értelmezése ugyanis nem teljesen megalapozatlan. A szöveg tulajdonképpen a tudományos-fantasztikus irodalom egyik fő témáját, az apokalipszis utáni újraépítést, az „új ember” toposzát cselekményesíti.

Karinthy Frigyes egyike azoknak a szerzőknek, akik a századforduló táján igencsak érzékenyen reagáltak a technikai váltás(ok)ra (már 1909-ben tanulmányt írt a moziról *A mozgófénykép metafizikája* címen), majd – Babitshoz vagy Laczkóhoz hasonlóan – a tudományos-fantasztikum műfajában is jelentékeny sikereket értek el. Az *Éjfélben* szereplő *Északi szél* már az első mondatában elbizonytalanítja az „evilági” referenciákba kapaszkodó olvasót („Régen, mikor a földön éltem, álmodtam ezt.”),³³ ezt a tapasztalatot pedig a különféle időterek összejátszásának élménye fokozza fel. A szöveg látszólag egy allegorikus olvasatot tesz lehetővé, amely nyomán a történetben felbukkanó „norvég idegen” egy természeti jelenség, a szél antropomorf formájaként válik értelmezhetővé, de a felütésben jelzett álomszerűség – Nagy Zoltán vagy Ujhelyi szövegeihez hasonlóan – eleve a fikció fikciója felé billentheti az olvasót. A kötet „fantasztikus” jellegéről sokat elmond, hogy Brisits Frigyes *Életben megjelenő kritikája* minden vádpontban „bűnösnek találja” a kötetet: zavarosnak, ködösnek, súlytalanoknak, és öncélúnak tekinti a szövegeket, amelyekben a máshol pozitívnak értékelt stíluskeveredés is leértékelődik.³⁴ Míg mások Poe és Wells nevét emlegetik a szövegek kapcsán, hangsúlyozva a kötet *erőtéljes* fantasztikumát.³⁵

Szini *Daimonionját* egy 1975-ös tanulmány a 20. század második évtizedének hasonmás-tematikájú szövegei közt emlegeti.³⁶ Kötetben való megjelenése nem ismert, fő „tanulságául” pedig az első magyar *gothic novel* megjegyzése idézhető: „A legkísértetesebb a világon az, hogy nincs kísértet”.³⁷ Hiszen a *Daimonion* „fantasztikumát” csupán az eredményezi, hogy a saját rossz démonjára várakozó Rospigliosi önmaga negatív tulajdonságait egy hús-vér hasonmásban objektiválja, akivel leszámolni kényszerül. A történet zárata azonban az allegorézis felé tereli a cselekményt, hiszen a férfi tulajdonképpen arra várt, hogy az általa elüldözött lány árva gyermeke felbukkanjon, és ráhagyhassa vagyona felét. Mivel a gyermek apja Rospigliosi, a hasonmással való leszámolás tulajdonképpen a bűntudat eloszlátásában ragadható meg: a képzeletbeli Rossz útmutatása nyomán *kétes* eszközökkel szerzett vagyon egyik fele a szerzetesrendhez kerül (megvásárolt bűnbocsánat formájában), míg másik felével gyermekét próbálja kárpótolni. A *kiengesztelés* aktusával – morális értelemben – a Jó (vagy jobbik Én) győzedelmeskedik. A *Daimonion* fantasztikus *jellegű* szöveg, noha Szinitől nem áll távol a fantasztikum: 1927-es *Homo doktor kísérlete* című regényének műfaji megjelölése „fantasztikus regény”, de Tóth Árpád recenziójából arra lehet következtetni, hogy novelláinak német fordításában is a fantasztikum dominált.³⁸

Az *Éjfél* után négy évvel, 1921-ben megjelenő *A koronelli dóm* nem került kereskedelmi forgalomba. Az illusztris, Gara Arnold rézkarcaival díszített, alacsony példányszámban sokszorosított kötet darabjait Turcsányi

Elek ismerősei között osztogatta szét. A lírai és prózai szövegeket vegyesen tartalmazó gyűjtemény kedvező fogadtatásban részesült: Miklós Jenő, Kosztolányi, és Schöpflin is elsősorban az erős líraiságra reflektáltak.³⁹ Ugyanakkor kétségtelen az is, hogy a kötet négy prózai szövegének mindegyike (*A koronelli dóm*, *Halott Valdemár lelke*, *A rém*, *Gazdátlan énekek háza*) közel áll a fantasztikumhoz, illetve a rémtörténet műfajához. Míg az első két szöveg szecessziós prózaversként is olvasható, addig *A rém* és *Gazdátlan énekek háza* leginkább Hoffmann és Poe szövegeit idézi föl.⁴⁰ A „megbúvó, rejtőző költőnek”⁴¹ ezen kívül csak 1927-ben jelent meg kötete (*A távolodó*). Az *Éjfélbe* bekerült szöveg a *kívülről szemlélt* saját halál élményét rögzíti meg, tónusában Kabos Ede és Révész szövegeihez mérhető.

Szilágyi Géza a dekadencia és a „pszichoanalitikus irodalom” előfutáraként része a szuperkánon marginális részének. Az *Éjfél* „ismeretlenebb” szerzői közül ő az egyetlen, aki a közelmúltban bekerült az *Elsüllyedt szerzők* című válogatásba.⁴² A *Fantasztikus szerelmek* kedvező kritikában részesült, de a szövegek egyértelműen a „költői kezdés” momentumára építették fel argumentációikat. Prózáját pedig verseinek tapasztalati horizontján át olvasták. Az *Éjjel a fogadóban* viszont „a fantasztikus novella legkitűnőbb mestereire emlékeztető” szöveggént (is) jegyezték. Bár Szilágyinál a dekadencia hypertextuális logikája válik recepciótörténeti közhellyé, az erőteljes lélektaniségra való rámutatással némely írás látszólag újfajta olvasásmódokat is érvényesít: „Problémája mindig valami bizarr lelki válság”,⁴³ miközben a narrátor „médiumpént jegyzi le a történéseket”.⁴⁴ Miközben *A stilisztá* című történetben szereplő szó („szó-mozaik-térkép”) is arra utal, hogy a szerző reflektálni tudott a modern szóképzésben részt vevő betű medialitására. Bár a kötet *Egy házikabát naplójából* című szövege a (gogoli) groteszkhez hasonlatos, az elbizonytalanító fantasztikum csak az *Éjfélben* is olvasható történetben jelenik meg látványosan. A szöveg egy gótikus irodalmi toposzt az ún. *madwoman in the attic* (= őrült nő a padláson) témáját⁴⁵ cselekményesíti: a főszereplő kényszerből egy baljóslatú fogadóban száll meg, ahol éjjeli álmában egy titokzatos nővel találkozik. A fantasztikum (illetve a megmagyarázott természetfeletti, a *különös*) pozícióját ebben az esetben a másodlagos megmunkálás (a kalandra való írásos visszaemlékezésnek) nyomai gyengítik meg, hiszen a narrátor folyamatosan reflektál – utólag nevetségesnek beállított – félelmeire, amelyet a rablótanyának hitt fogadó táplált benne.⁴⁶

Cholnoky László *Leándervirág* című szövege csak az *Éjfélben* jelent meg.⁴⁷ Bár a szerzői életműről megjelent legteljesebb összefoglalás szerint a hagyatékban maradt szöveg szoros kapcsolatban áll a publikált *Himfy dalaival* (és így a *Kísértetek* című 1926-os regénnyel), a rokonság ténye nem egyértelmű.⁴⁸ Igaz, hogy mindkét szöveg Balaton-parti üdülőhelyen

játszódik, és egy-egy titokzatos figura tűnik fel bennük (Encarte ill. Von Fladintzburg Alasztor), de a melankólia szimbóluma, a virág éppen úgy hiányzik a *Himfy dalaiból*, mint a *Himfy*hez köthető olvasmányélmény neuralgikus tapasztalata a *Leándervirágból*. Továbbá az *Éjfélbe* bekerült szövegben ténylegesen megtörténik a találkozó a valóság és a fantasztikum között (az önmagát utólag halottnak nevező figura feltűnésével, története végighallgatásával), míg a *Himfy dalaiban* megjelenő alakról nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy túlvilági „jelenés”. A *Leándervirág* főszereplője, Encarte közel kerül ahhoz, hogy megtudja, miért kerül melankolikus állapotba a leánder virágának illatától, mivel találkozik egy régi (utált) ismerősével, aki birtokában van egy történetnek (saját élettörténetének), amely választ adhatna a kérdésekre. A mesei motívumokat (kinyíló fapálca) tartalmazó történetben szerepe van a név szemiotikájának (encartar = kártyát emelni, törvény elé idézni) is, de valódi kuriózuma abban rejlik, hogy az *Éjfélben* kívül máshol nem jelent meg.

A *Kalandok és figurák* egyik legérdekesebb szöveghelyében a narrátor a „fekve dalolást” a következőképpen jellemzi: „Olyankor nem mi daloljuk a nótát; a nóta dalol bennünket olyankor és fel van húzva az élet minden horgonya”.⁴⁹ A kései Babits fontos megállapítását (*Mint forró csontok a máglyán...*) előrejelző kijelentést ugyanakkor nem követik, illetve nem árnyalják olyan megoldások, amelyek különös elbírálásban részesíthetnék az 1918-ban megjelent kötetet. A korabeli recenziók feltűnő jegye, hogy nem tudtak elvonatkoztatni Lukács Györgynek a rendkívül termékeny Balázs Bélát „felmentő” kötetéről (*Balázs Béla és akiknek nem kell*, 1918), sőt, meglepő módon együtt tárgyalták a két könyvet. Az írások a *Kalandok és figurák* lélektaniségát domborítják ki, de többnyire félmegoldásként értékelik a vállalkozást (vö. „lélekfelszín-analízis”).⁵⁰ Igaz, az egyik írás kiemeli, hogy az „irodalmi fejlődés lehetőségei” a „lelki élet” felől érkehetnek, nem a „naturalizmus zárt határai felől”.⁵¹ A kötet alcíme szerint novellákat tartalmaz, de a címbe foglalt szétválasztás is arra utal, hogy a kötetkompozíció egységei és ciklusai a „cselekmény” és a „lélekrajz” lehetséges dinamikáját, a kétféle narratív megközelítés átjárhatóságának lehetőségeit próbálják feltérképezni. A *Másik tábor* című szöveg a „kalandok” legutolsó darabja, lehetséges, hogy a szöveg az *Éjfél* szerkesztését nem sokkal megelőzően keletkezett. A háborúra egyedülként reflektáló (a háborúban játszó) történet a „misztikus novellák” azon csoportjába tartozik, amelyek látszólag felszámolják a kapcsolatot a fantasztikum 19. századi („klasszikus-romantikus”) formáival.

Kosztolányi 1911-es *Bolondok* című kötetéből erős líraiságot, „furcsa miszticizmust” hallanak ki a recenziók, de az impresszionizmus fantáziában „szeszélyesedő” momentumainak vízióját is megidézik. Szabolcsi Lajos szerint Kosztolányi „már nem láthat kísértetet és nem jellemezheti éjféli

víziókkal hőseit”.⁵² A megállapítás mintha a Cholnoky Viktorhoz köthető romantikus-esztétizáló prózapoétikával próbálna párbeszédet létesíteni, amely az *Éjfélt*be beavogatott szövegben, a *Hrussz Krisztina látogatásában* olvasónak tett kiszólásként is értelmezhető.⁵³ Szabolcsi szövege így folytatódik: „A technika ördögös korában él; nála tehát a telefon, a léggömb és az automobil öltenek földöntúli mértéket”.⁵⁴ A kötetkezdő *Tizenhárom gonosz kislány* egy mozifilm leirata, *A csúf lány* a fotográfiába exponált örökkévalóságról szól, de a *Hímek* egyik intermedialis gondolatsora is a technikai imaginárius(ok) „nyelviesedéséről”, nyelvbe foglalható („átírható”) tapasztalatáról tanúskodik.⁵⁵ A fantasztikum jelentékeny témája/műfaja Kosztolányinak, amely részben egy impresszionista vagy impresszionista jellegű látásmód szüleménye; szereplői „egzaltált emberek álomszerű ködben”.⁵⁶ Karinthy megfigyelése szerint a kötet azt a váltást reprezentálja, amely során a befelé fordulás helyett a „szétnézés” segítségével lehet eljutni a „formák s a fikció birodalmáig”, a modernség *terepére*.⁵⁷

Csáth Géza kötetéről egyöntetűen pozitív írások jelentek meg. „Nemcsak az észnek írunk, hanem az összes érzékeknek (...) újabban ez az írásművészet iránya” – Kanizsai Ferenc meglátásában ráadásul az irodalmi képek „kinematográfjáról” beszélhetünk, amelyek „nem síkban, hanem teljes kiterjedésben” *mozognak*.⁵⁸ Ellenben *A varázsló kertjéről* a Vasárnapi Újság recenzense csupán bizakodó kritikát írt, de ő is elismeri a groteszk és a fantasztikum „minőségeinek” erős jelenlétét a debütáló kötetben.⁵⁹ A 21 szöveget tartalmazó kötet utolsó darabja *A varázsló halála*, amely zárlatként tulajdonképpen kivezeti az olvasót a címbéli kertből. Csáth Géza filmszerű fantasztikumát egyfelől az élmény impresszionista poétikája, másrészt a rémirodalmi klisék táplálják. Miközben a szövegek jól láthatóan egy hagyományhoz képest prezentálják önmagukat: Poe, Hoffmann vagy Andersen említése ugyanakkor a három szerző szövegeinek olvasástapasztalatát is magában foglalja (leghatékonyabban az Andersen-olvasásról is szóló *A vörös Eszti*). A recenziókból ítélve a modern írásművészetet színre vivő Csáth-kötet sajátos jellege a hagyományos mesei funkciókkal való leszámolásban,⁶⁰ az érzések „cselekményesítésében”, illetve a már említett dinamikus képmozgásban rejlik (a *Tavaszi ouverture* című szöveg például a zene, pontosabban az egyes hangszerek által játszott szólamok olvashatóságát teremti meg).⁶¹

Nagy Zoltán „újraanonizálása” az 1960-as években történt meg. Összes munkái két kötetben jelentek meg, a prózai válogatáshoz (elbeszélések, drámák, tanulmányok és cikkek) Vargha Kálmán írt előszót. A szerző novellái kezdetben a Nyugat, majd más lapok hasábjain jelentek meg, az *Éjfélt* záró *Csak álom* 1911-ben vált olvashatóvá. A középkori közegeben játszódó történet csattanója nem a fantasztikus álom felébredéssel való megszakadása, hanem az álomban szöveggé nyomatékosított „Csak álom”

felirat helyett az össze-vissza futkosó „furcsa vonalak” látványa. A kötet kései méltatója „sejtelmes, misztikus” novellisztikaként kezeli a szövegeket, amelyek a „szimbolista lírához” hasonló horizonton mozognak.⁶²

Az *Éjfél* összes szerzője publikált a Nyugatban, sőt többen a szerkesztői stáb tagjaiként is befolyásolták a folyóirat működését. A kötet ugyanakkor nem csupán a „nyugatos” kontextusból merített: a zárszóban nem véletlenül mondanak köszönetet a szerkesztők Tevan Andornak, Ranschburg Viktornak és Dick Manónak, hiszen négy szöveg (Kafka, Karinthy, Szilágyi, Kosztolányi) utánközléséhez kiadói hozzájárulást kellett kérni. A szerkesztői stáb látszólag gazdag szövegkorpuszból meríthetett, de a fantasztikus irodalom századelős állapotát elnézve a szövegek összeválogatásának során nehézségek is felmerülhettek. Hiszen a fantasztikum jelentős részben a kispróza területén „jelentkezett”, a korábbi állapothoz hasonlóan nem formálódott jelentős „hagyománnyá”. Ráadásul – mivel „aktív” szerzőket válogattak be – nem számolhattak két közelmúltban elhunyt szerző szövegeivel. Az 1912-ben elhunyt Cholnoky Viktor, illetve az 1915-ben elhunyt Lovik Károly egyaránt fontos alakjai a fantasztikus prózának: előbbi számtalan kísértettörténete mellett kiemelendő *A kísértet* című elméleti munka, míg utóbbi szerzőtől például a páratlan Hoffmann-intertextus, a *Nathanael*. (Feltűnő lehet ugyanakkor Török Gyula – pl. *Ikrek* (1917) –, illetve Krúdy Gyula szövegeinek hiánya.)

3. Éjfél – fantasztikum – modernség

A háború (traumatikus) tapasztalata közvetlenül csak az antológia egyetlen darabjának, Balázs Béla *A másik tábor* című szövegének olvasási horizontján kap teret. A háborús kaland viszont – ellenben például a szerző *Az eprafak madár* című korábbi elbeszélésével – nem tartalmaz sajátos kulturális mintázatokat: a szótlan katonák közé visszatérő halottak története olyan értelemben tekinthető univerzális narratívának, hogy a fantasztikum csavar (a nézőpontok duplikációja) szabadon átfordítható más közegekbe és cselekményegységekbe. A „kettős világszemlélet” sémája Henry James *The Turn of the Screw* című, 1898-ban megjelent szövegére vezethető vissza, amelyben a kétértelműséget különböző textuális kódok is tovább fokozzák. Míg az *Éjfél* és a *Kísértethistóriák* fantasztikum-szemléletére a két antológia felvezetői is rálátást nyújtanak, a kötetekről (illetve a szövegeket adó kötetekről) született recenziók a természetfelettit más perspektívában látatják. Az így felnyíló diszkurzív térben a fantasztikum egyrészt a különféle izmusok, illetve a modernség vagy modern prózapoétika viszonylatában, az

allegorikus szövegolvasás függvényében, illetve az olvasás tapasztalatának intertextuális „elrendezésének” segítségével definiálódik. Kosztolányi és Balázs Béla szövegei is a váratlanság eseményszerűségét próbálják kirefektálni a fantasztikum poétikájából, amely művelet egybecseng a „meseszerűség” reneszánszával.

Schöpflin egy 1917-es írásban⁶³ számol be arról, hogy az emberek kezében leggyakrabban Jókai regényeit látja, míg az ezzel szembeni póluson – „sivár, erőlködő, unalmas” „fércműként” – Meyrink *A gólem* című szövegét helyezi el. Balázs Béla bevezetőjében elvitatja a kapcsolatot háború és rémirodalom között, míg Schöpflin szerint „keressük a szabadulást, a feledkezést, csak részegítő legyen a mese, hogy amíg olvassuk, elveszzen tudatunkból ez az elviselhetetlen, képtelen és emberi voltunkra megalázó dolog, amit háborús világnak neveznek”. Miközben a líra terén a korabeli publicisztika a háborús költő rátalálásán (a fogalom alkalomra igazításán) fáradozik, a próza terén igencsak gyakran kerül szóba a századelős rémirodalom. Wallesz Jenő szerint például „a háború rémregénnyé formálódik mindenkinek a tolla alatt, aki ma hozzája ér”.⁶⁴ Azonban a német expresszionista próza magyarrá is lefordított „kanonikus” szövegei⁶⁵ szinte közvetlenül a tömegirodalom regiszterébe kerültek át, nem bírtak olyan művészeti „értékkel”, mint amelyet a recepció az *Éjfélen* olvasható novellák esetében érvényesített – ha nem is általános érvénnyel. A leggyakrabban ismételt jelző a líraiság, illetve egy másfajta látásmód érzékeltetése. A „realisztikus fantázia”⁶⁶ ebben a konstellációban békésen megfér a romantikusan ferdén-látott, pontokban észlelt („impresszionista”) látás képzetével, hiszen a technikai fejlődés ezen pontján az észlelő én már önmaga képi (fénykép), auditív (grammofon), és dinamikus (mozi) imagináriusával is dialógusba léphet, illetve a Másik technikai reprezentációi segítségével határozhatja meg önmagát. Amennyiben tehát az adott szöveg az imagináriusok „létéért” felelős közegeket viszi színre, ennyiben adózik a modernség fantasztikumának, nem beszélve azokról az esetekről, amikor a szövegek maguk próbálják szimulálni ezeket a közegeket.

A háború okozta sokk helyett tehát ezekkel az *Éjfélen* szövegei inkább a határátlépésekkel kapcsolatban „közvetítenek” traumatikus tapasztalatot. Igaz, a fantasztikum éppen a trauma hatásmechanizmusával kapcsolatban hat elbizonytalanítóan. Az *Éjfélen* szövegeinek fő témája a természetfeletti való „találkozás”. Laczkó, Révész és Szini szövegeiből hiányzik ez az aktus (lévén az eleve mesés-fantasztikus környezet, az alvó emberek tudataiba való bepillantás, illetve a fantasztikum hiánya nem teszik ezt lehetővé). Bálint, Ujhelyi és Turcsányi szövegeiben egy fantasztikus környezetben történik meg a találkozó, illetve a találkozással való reflexió marad el (Bálintnál a három „próféta” csak a változást észleli, annak okát nem, Ujhelyinél a két ember találkozása egy időtlen idő terében történik meg,

Turcsányinál pedig Valdemár lelke búcsút int a testtől). Amennyiben Szini „paradigmatikus” szövegéhez, *A mese „alkonyához”*⁶⁷ fordulunk (ahol a mese – erősen leegyszerűsítve – a cselekmény szinonimája), megállapítható, hogy az *Éjfél* „mesés” valóságában a természetfölöttivel való találkozás eseménye válik elsődlegessé, ez a mozzanat ragadható meg a kiadvány alcímében: *misztikus*. Isteni és emberi „hagyományos” találkozását az *Ő* és a *Szent Ildefonso bálja* tematizálja. Külön csoportba sorolhatók Babits, Karinthy, Szilágyi és Nagy Zoltán szövegei. Babitsnál egy új (technikailag „megtámogatott”, vö. röntgensugár) látásmód teremt fantasztikus hangulatot, Karinthyánál a beazonosíthatatlan, mert „régén a földön élő” narrátor egy természeti jelenség antropomorf formájával lép kapcsolatba, míg Szilágyinál egy kísértetszerű jelenés, Nagy Zoltánnál pedig az álom „külső” értelmezhetetlensége gerjeszt bizonytalanságot. A maradék négy szövegben (*Leándervirág*, *A másik tábor*, *Hrussz Krisztina látogatása*, *A varázsló halála*) a túlvilág olvad össze az empirikusan észlelhető környezettel: a narrátorok halottakkal kommunikálnak, igaz, ezek nem számítanak traumatikus élménynek.⁶⁸ A *váratlan* eseményszerűségének látszólagos „otthonossága”, mivel ellentmond a fantasztikum és a kísértettörténetek múlt századi hagyományának, némileg sarkítva *modern tendenciának* tekinthető. (Ezért bizonyult remek választásnak Kosztolányi korábban már megjelent, *XIII* című szövegének előszóként való beillesztése, hiszen az olvasási stratégia így éppen ebbe az irányba tereli az olvasót, vö., „a csodák világa [...] érhető mindnyájunk számára”).⁶⁹ Az *Éjfél*, mint reprezentatív-nemzedéki antológia azonban nem, vagy nem csupán a *mese-fabula* szintjén teszi olvashatóvá a fantasztikum különböző képleteit, hanem a *nyelvi megformáltság*, a *szűzség*, illetve – Szini nyomán – a *stílus* szintjén is. A recepció (a kötetbe szövegeket adó könyveké, illetve a két antológiáé) ezt két szempontból próbálja nyomatékosítani. Egyrészt, előtérbe helyezve az „izmusok” első hullámát, a századelő prózáját realizmus, naturalizmus, szimbolizmus, impresszionizmus összjátékaként értelmezik, másrészt élesen elkülönítik ezt a dinamikát az „izmusok” másik hullámától, főleg az expresszionizmustól. Ugyanis az expresszionista (osztrák-német) próza a korabeli recepció számára egyszerre bír az üres, igénytelen, művészietlen, de explicit, durva, esetleg pornográf szöveg „ígéretével”. A *líraiság* (mint gyakori kulcsszó) összeegyeztethetetlen a *borzalommal*, így a kor olyan ismert szerzői, mint Ewers, Meyrink, vagy Strobl csak ponyvaként, a tömegirodalom termékeként válnak a közbeszéd tárgyává, igaz, valóban a közbeszéd tárgyává válnak.

Az *Éjfél* (és a *Kísértethistóriák*) utáni magyar fantasztikum más képet mutat, de nem beszélhetünk ennek váratlan „megerősödéséről”. A korábbiakhoz képest elmozdulást jelent az expresszionista és szürrealista próza térnyerése (Déry, Szabó Dezső, Szentkuthy, Tamási, de fenntartásokkal

Babits, Szerb Antal), illetve a piac transzgresszív dinamikája is. Hiszen Ujhelyi, Szilágyi vagy Szini a „ponyva” felé fordulnak, Ujhelyi és Karinthy pedig filmforgatókönyveket írnak, de a két világháború közötti fantasztikum valódi „kincsei” feltehetően a feltáratlan ponyva/lektúrszövegtestben rejlnek.⁷⁰ Ilyen szempontból különleges jelentéssel bírnak például Babits reflexiói az általa kedvelt detektívregényekről, illetve a recepció lélektaniséggel, lélekrajzzal foglalkozó passzusai, hiszen a műfajok elkerülhetetlen egybemosódása, illetve a Belsőre való szoros koncentráció a kánon egyetemességébe és stabilitásába vetett hitet rengette meg. Ugyanakkor 1918 után a mozgókép elsöprő sikere is azt vetítette előre, hogy az „álomgyár” kiragadja a betű közegéből a fantasztikumból fakadó gyönyört. Még a Nagy Háború előtt vetette papírra Szabó Dezső a következőket: a mozi „újraéleszti a mesét, a fantasztikus lehetetlenségeket s így az őseMBER nagy vigasztalásait teszi újra lehetővé”.⁷¹ Majd, (de még) a fontos médiatörténeti váltást jelentő *hangosfilm* megjelenése előtt Acél Pál már a „tömegesített kultúra” és a „kollektív mozgás mechanizmusának” irányát jelöli ki az „élő géptechnika” korában, illetve a mozifilm ismeretében.⁷² A két *rémtörténet-antológia* (bármennyire is védekeztek volna ezek szerkesztői a műfaji megjelölés ellen) úgy próbált átmenteni egy hagyományt egy teljesen megjósolhatatlan jövőbe, hogy elszigetelte magát az új impulzusoktól. Ennek köszönhetően pedig óhatatlanul zárvánnyá vált. Bár Kosztolányi az emberi élet „más síkba átbillenésével”, az óra mutatóinak „túlvilági számlapra ugrásával”, sőt, tizenhárom óraütéssel⁷³ vezeti fel a szövegcsokrot, az minduntalan egy éjfélbeli téridőben, kezdet és vég láthatatlan metszéspontján vesztegel.

Jegyzetek

¹ A tanulmány elkészülése alatt az Emberi Erőforrások Minisztériuma által finanszírozott Móricz Zsigmond ösztöndíjban részesültem.

² SZÁSZ Zoltán, *A háború utáni irodalom szelleme. Helyzetkép a háború utáni szellemi életből*, Nyugat, 1927/21.

³ WALLESZ Jenő, *Háborús irodalom*, Az Újság, 1915. január 28., 3-4.

⁴ KÁRPÁTI Aurél, *Háborús könyvek*, Budapesti Szemle, 1915. 164., 287.

⁵ Mindehhez bővebben ld. WIRÁGH András, *Egy előszó, és ami mögötte van* (Éjfél. Magyar írók misztikus novellái, 1917), megjelenés előtt.

⁶ A szöveg ezen a címen sem novelláskötetében, sem repertóriummal rendelkező ismertebb periodikában nem jelent meg.

⁷ Három recenzióval nem foglalkozom. A két, Pester Lloydban (német nyelven) megjelent szöveggel, illetve Szilágyi Gézanak az Újságban megjelent szövegével. Utóbbi nem találtam az OSZK archívumában, a megadott napon megjelenő Az Újságban Szilágyi Bíró Lajos *Huszonegy novella* című kötetéről írt recenziót.

⁸ A recenziók közül a Kabos Ede kötetéről a Budapesti Naplóban, illetve a Magyar

Géniuszban megjelent írások rejtjelesek, illetve anonimek.

⁹ Igaz, Karinthytól az *Északi szél* 1926-ban megjelent folyóiratban.

¹⁰ Nagy Zoltánnak összesen kilenc széprózai szövege jelent meg, vö., NAGY Zoltán, *A nevető ember legendája*, szerk.: VÉGH György, Magvető, Budapest, 1967, 536.

¹¹ Bár a szöveg *Himfy dalai* című változata megjelent Cholnoky Bertalan *éjszakája* című 1918-as kötetében, nem meggyőzőek számomra a két szöveget szorosan összevonó érvek (vö., NEMESKÉRI Erika, *Cholnoky László*, Akadémiai, Budapest, 1989, 80.), ezért úgy tekintem, hogy a *Leándervirág* egyetlen megjelenési helye a tárgyalt antológia.

¹² Laczkó szövege 1912-es datálással szerepel az antológiákban, Ujhelyi szövegéhez ld. KELECSÉNYI László, *Egy erotikus emigráns*, Holmi, 2002/8, 1026-1037.

¹³ SCHÖPFLIN Aladár, *Babits Mihály, a novellairó*, Nyugat, 1931/15.

¹⁴ A vélekedés nem nevezhető egyedülállónak: Karinthy A *gólyakalifa* újabb kiadásáról írott recenziójában a regényt a szerző költészete foglalataként értelmezi. (Vö., KARINTHY Frigyes, *Széljegyzetek a „Gólyakalifa” olvasása közben*, Nyugat, 1924/7.)

¹⁵ Vö., CSÁSZÁR, *Régi gyöngyök új foglalatban*, Magyar Múzsza, 1920. I. 183.

¹⁶ KUNCZ Aladár, *Babits Mihály*: Karácsonyi Madonna, Nyugat, 1920/11-12, 638.

¹⁷ [g –a], *Akácvirágok*, Budapesti Napló, 1903. április 22. (110.), 3.

¹⁸ Vö., KOSZTOLÁNYI Dezső, *Kabos Ede*. In: Uő., *Írók, festők, tudósok*, Szépirodalmi, Budapest, 1958, 264-267., POGÁNY József, *Kabos Ede*. In: Uő., *Harcok emberei. Irodalom és politika*, Népszava, Budapest, 1911, 60-71. (A Kosztolányi-szöveg eredetileg 1911-ben jelent meg.)

¹⁹ [g –a], *Akácvirágok*, 3.

²⁰ A sorozat kortárs sci-fi szerzők szövegei mellett Karinthy-, Jókai-, de Borges-szövegeket is kiadott, nem beszélve a *Frankenstein*ről.

²¹ TÓTH Árpád, *Kísértethistóriák, misztikus elbeszélések*, Nyugat, 1918/2.

²² Vö., Tzvetan TODOROV, *Bevezetés a fantasztikus irodalomba*, ford.: GELLÉRI Gábor, Napvilág, Budapest, 2002, 43-48.

²³ Egész pontosan a „jövőbeli irodalom munkásait”. (Vö., LONDESZ Elek, *Beszélgetés három új könyvről*, Pesti Napló, 1907. december 4. (287.), 2.)

²⁴ WILDNER Ödön, *Néma énekek*, Huszadik Század, 1908. I., 92.

²⁵ GARAMI Ernő, *Néma énekek*, Szocializmus, 1907-1908, I., 26-28., ill. BARABÁS Gyula, *Néma énekek*, Népszava, 1920. augusztus 27., 8.

²⁶ WILDNER, *Néma énekek*, 93.

²⁷ „Fontosabb azonban, hogy a természetfeletti (vagy természetkívüli) dolgok megjelenése a jó kísértethistóriákban logikusan és »természetesen« következik abból az élelátásból melyről imént szó volt [ti. az „őszinte, valóban átélt és művészettel elmondott” történetek kapcsán] és ezért azt, visszavilágítva, plasztikusabbá, érzékibbé, titokzatos érthetlenségét érthetőbbé teszi. (BALÁZS Béla, [Előszó]. In: *Kísértethistóriák*, ford.: Uő., Kner Izidor, Gyoma, 1917, 7.) Mivel az *Éjfélt* felvezető Kosztolányi-szöveg már hónapokkal a kötet megjelenése előtt olvasható volt, tulajdonképpen a novellákhoz hasonlóan *beválogatott szövegnek* tekinthető. Éppen ezért Balázs Béla bevezetője tekinthető a kötetek szerkesztési-olvasási stratégiáját tartalmazó „autentikus” szövegnek.

²⁸ DÉVÉNYI Iván, *Bálint Aladár emlékezete*, Vigilia, 1964/4, 183.

²⁹ Az *Éjfélről* Elek Artúr írása is külön megemlékezik: „Ő szerkesztette a gyomai Kner-kiadásban megjelent „Éjféli” című könyvet, amely első kísérlete volt a fantasztikus tárgyú magyar novella antológiába gyűjtésének.” (ELEK Artúr, *Bálint Aladár*, Nyugat, 1924/8-9.)

³⁰ A szerzőről eddig megjelent legrészletesebb portréhoz ld. KELECSÉNYI László, *Egy erotikus emigráns*. (Vö., a 8. lábjegyzettel!)

³¹ Vö., [név nélkül], *Ujhelyi Nándor*, Pesti Napló, 1933. július 29., 6.

³² KACZÉR Vilmos, *Ujhelyi Nándor*, A Toll, 1933. 69., 140.

³³ KARINTHY Frigyes, *Északi szél*. In: *Éjféli*, i.m., 102.

³⁴ BRISITS Frigyes, *Két hajó*, 1915. 17., 411.

³⁵ „mindvégig a fantasztikum világában járunk” (MEGYER József, *Két hajó*, Magyar Kultúra, 1944. I. 177.), ill. „fantasztikuma nem »túlkövetelő«, de „egyben le is fegyverezi a kétkedés minden élet azzal, hogy elképzelését a maga egészében szubjektívvá teszi” (BALINT Lajos, *Két hajó*, A Hét, 1915. február 21. 8., 95.)

³⁶ Vö., KEMÉNY Gábor, *Alakmások és önarcképek Krúdy prózájában*, Filológiai Közlöny, 1975/4, 434-443.

³⁷ SZERB Antal, *A Pendragon legenda*, Magvető, Budapest, 2000, I/51.

³⁸ A *Die gelbe Kalesche* 1914-ben jelent meg németül. Különösen érdekes a recenzió következő mondata: „Németországban erősen divatosak mostanság a borzongató históriák, s a német műveltség keleti öbleibe, a budapesti könyvesboltok kirakataiba is gyakran vetődnek el e furcsa germán ízlés ríkító papírhullámai. Szini kis novelláskönyve ebbe az áradatba kerül: a Sárga batár különös, finom borzongásokat keltő szimbólum-utasa az Evers Halott zsidó-jának a társaságába, aki egy ócska konflisban döcög, s tényleges hullá-volta összes rettentő jeleivel kelt undorra émelyedő hatást.” (Vö., TÓTH Árpád, *Szini Gyula: Die gelbe Kalesche*, Nyugat, 1914. 12.)

³⁹ MIKLÓS Jenő, *A koronelli dóm*, Magyarország, 1921. augusztus 14., 8., KOSZTOLÁNYI Dezső, *A koronelli dóm*, Nyugat, 1921/8, 639., SCHÖPFLIN Aladár, *A koronelli dóm*, Vasárnapi Újság, 1921. 18., 216.

⁴⁰ Karátson Endre 1971-es könyvében Turcsányit Poe követői közé sorolja. (Vö., André KARÁTSÓN, *Edgar Allan Poe et le groupe des écrivains du Nyugat en Hongrie*, Presses Universitaires de France, Paris, 1971, 164-165.)

⁴¹ BÓKA László, *Válogatott tanulmányok*, Magvető, Budapest, 1966, 1076-1077.

⁴² A Magyar Narancs jelenleg 39 részes sorozatának Szilágyi Gézáról szóló részét Havasréti József írta. (HAVASRÉTI József, *A dekadencia írója*, Magyar Narancs, 2007. 01. 11., http://magyarnarancs.hu/konyv/elsullyedt_szerzok_vi_a_dekadencia_iroja_szilagyi_geza_1875-1958-66588)

⁴³ ZOLNAI Béla, *Fantasztikus szerelmek*, A Hét, 1916. november 26. (48.), 690.

⁴⁴ SCHÖPFLIN Aladár [?], *Fantasztikus szerelmek*, Vasárnapi Újság, 1917. 5., 85.

⁴⁵ Sandra Gilbert és Susan Gubar 1979-es könyve (*The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*, Yale UO, 1979) a feminista irodalomkritika egyik fontos szövege. A toposz ős-eredetije a *Jane Eyre*, amelyben a férj a megbolondult feleségét a tetőtérbe zárja.

⁴⁶ A szöveg elemzéséhez ld. Gyula RIGÓ, *Until Departed by Death?*. In: *Narrative Construction of Identity in Female Writing*, eds. Zsófia BÁRCZI – Gabriella PETRES CSIZMADIA, Eötvös University Press, Budapest, 2013, 59-63.

⁴⁷ Az autográf szöveg az OSZK Fondjegyékében lelhető fel (192/192/15).

⁴⁸ Vö., NEMESKÉRI Erika, *Cholnoky László*, 80. Először Lovass Gyula jegyezte fel a szerző páratlan önplágiumait, jelen esetben a *Himfy dalai* egyes passzusainak a *Kísértetekben* való megjelenését. Ezt vette kész ténynek Galsai Pongrác, az első gyűjteményes Cholnoky László-szövegkiadás szerkesztője is. (Vö., LOVASS Gyula, *Cholnoky László*. In: *Ködlovagok. Írói arcképek*, szerk. Thurzó Gábor, Szent István Társulat, Budapest, 203-215., CHOLNOKY László, *Prikk menyeyi útja*, Magvető, Budapest, 1958, 402.)

⁴⁹ BALÁZS Béla, *Kalandok és figurák*, Kner Izidor, Gyoma, 1918, 80.

⁵⁰ BOROSS F. László, *Kalandok és figurák*, Ma, III/7., 87.

⁵¹ Uo.

⁵² SZABOLCSI Lajos, *Bolondok*, A Hét, 1911. december 10. (50.), 815.

⁵³ „Ne gondolj Cholnoky Viktor novelláira, melyekben visszajárnak a szellemek. Én nem vagyok se szellem, se kísértet.” (KOSZTOLÁNYI Dezső: *Hrussz Krisztina látogatása*. In: *Éjfél*, szerk.: BALINT Aladár, Kner, Gyoma, 1917, 181.)

⁵⁴ SZABOLCSI, *i.m.*, 815. (saját kiemelés)

⁵⁵ „A szavakat felfogták az idegek villamos sodronyai, továbbították a központba s látni lehetett, mikor érnek az öntudatába, mert akkor a szemei felszikkasztak, jelt adtak a beszélőnek s folyt tovább a füledt, mesterséges, rendkívüli élet.” (KOSZTOLÁNYI, *Hímek*. In: Uo., *Bolondok*, Athenaeum, Budapest, 1911, 95.)

⁵⁶ BALLA Ignác, *Bolondok*, Új idők, 1912. január 7., 47.

⁵⁷ Vö., KARINTHY Frigyes, *Kosztolányi Dezső: Bolondok*, Nyugat, 1911/23.

⁵⁸ KANIZSAI Ferenc, *Csáth könyvéről*, Bácskai Hírlap, 1908. május 24., 8-9.

⁵⁹ [név nélkül], *A varázsló kertje*, Vasárnapi Újság, 1908. 20., 408.

⁶⁰ Vö., POGÁNY József [p.], *A varázsló kertje*, Népszava, 1908. máj. 31., 4., HEGEDÚS Gyula: *A varázsló kertje*, 1909/4., 227-228. (Utóbbi helyen: „minden új érzés megtalálja a maga régi történetét“.)

⁶¹ A Kosztolányi- és a Csáth-szöveg kapcsolatához ld. Gyula RIGÓ, *Until Departed by Death?*, 58-59.

⁶² KARDOS Pál, *A nevető ember legendája*, Alföld, 1967/5, 85-87.

⁶³ SCHÖPFLIN Aladár, *Mesék visszatérése*, Pesti Napló, 1917. január 28., 12-13.

⁶⁴ WALLESZ Jenő, *Háborús irodalom*, 4.

⁶⁵ Meyrinktől *A gölem* (1916), Ewerstől *A borzalmak könyve* (1915) és az *Alraune* (1917) jelent meg az antológiák előtt, de pl. a *Cudar gyönyörök* című antológiában (1917) egy-egy Poe- és Villiers de l'Isle Adam szöveg mellett jelent meg tőlük írás. Ezenkívül Soykától *A kártya ura* (1915), Perutztól és Franktól pedig *A mangófa csodája* (1917) említhető meg, az 1917 utáni időszakból pedig *A hatalmasok* (Soyka, 1918), *A rossz apáca* és *A bresciai örömtanya* (Strobl, 1918, ill. 1919), *A pók* (Ewers, 1918), a *Walpurgis éj* (Meyrink, 1918), illetve a Kubin által illusztrált *Hasis* (Schmitz, 1918). Ewerst már korán méltatja Bíró Lajos a *Nyugatban* (1908/9, „*A borzongás*“). Meyrinkről *Idegen portrék* című könyvében hosszabban írt Kázmér Ernő (1917). Tóth Árpádhoz hasonlóan azonban Juhász Gyula sem volt jó véleménnyel róluk: az *Alkohol és irodalom* és *A könyvek és én* című írásaiban Ewerst „sörszagú okoskodással vádolja”, Meyrinkkel egyetemben „kísérletezőnek” nevezi. A szerzők jobbra az expresszionizmus irányzatába sorolhatók, többjük kapcsolatba került a filmmel is, Ewers írta például *A prágai diák* (Wegener, 1913) forgatókönyvét. A szerzőkhöz I. Ingeborg VETTER, *Mesterséges emberek*, ford.: WEINBRENNER Rudolf, SF Tájékoztató 25., 1980, 56-67. (A szerző *A „fekete romantika” öröksége a német dekadens*

irodalomban c. disszertációjának hetedik fejezete, a munka egészében *Das Erbe der „schwarzen Romantik“ in der deutschen Decadence: Studien zur „Horrorgeschichte“ um 1900* címen jelent meg 2004-ben az Erster Deutscher Fantasy Club kiadásában.) Az itt olvasható információk a megjelenés előtt álló szövegem (*Egy előszó, és ami mögötte van*) egyik lábjegyzetéből származnak.

⁶⁶ KARINTHY Frigyes, *Bolondok*, Világ, 1911. november 26., 17.

⁶⁷ SZINI Gyula, *A mese „alkonya”*, Nyugat, 1908/1.

⁶⁸ Kontrasztként érdemes megjegyezni, hogy a Balázs Béla-féle *Kísértethistóriák* szövegeiben az idegennel való találkozás közvetlenebb formában hozza felszínre az *Unheimlich* félelmetes tapasztalatát. Igaz, ezekben a többnyire 19. századi – saját kontextusukban jobbra kanonikus – szövegekben a fantasztikum „feloldásának” vagy „feloldódásának” lehetőségei is sokrétűbbek. Bulwernél (*A kísértetek háza*) okkult machinációknak köszönhető – az így *elfogadott* – jelenések, Goethénél (*Az énekesnő barátja*) egy fantasztikus hang sokkolja hallgatóságát, Poe *Ligeia* című szövegében egy „megbízhatatlan” narrátor számol be halott szerelme transzformációjáról. Pu Szung-ling történetében (*A bíró*) az *Éjfél* szövegeihez hasonlóan nem hat váratlanul Tsu és az alvilági bíró rendszeres találkozója, Mordtmann-nál (*A „Carnatic”*) egy szellemhajó rémíti meg a hajósokat, Buber legendájában (*Baalschem ítélete*) pedig egy holtából feltámadó nő számol be álmáról. Mérimée *XI. Károly látogatása* című novellájában a királynak a jövőt vetítik előre a jelenések, Gogolnál (*Wij, a szellem fejedelme*) Choma Brut, egy filozófus egy vámpír áldozata lesz, míg a Strindberg-önéletrajz részlete (*Az üldözött*) a szűnni nem akaró látomásokról szól, amelyet a narrátor szerint korábbi bűneiért kell elviselnie. *A kísértetek háza* 1857-ben jelent meg, Balázs Béla önkényesen megkurtította a szöveget. *Az énekesnő barátja* egy hét szöveget tartalmazó, 1795-ben megjelent kötetben volt olvasható (Balázs Béla alcímként megnevezi a kötetet: *Német kivándorlók társalgásai*). *A Ligeia* az 1840-es *Groteszkek és arabeszkek*be is bekerült, vélhetően két évvel korábban íródott. A bíró meséjét tartalmazó *Liao-csaj furcsa történetei* szerzője halála után, 1766-ban jelent meg először. *XI. Károly látogatása* 1830 körül keletkezett, *Wij* az 1835-ös Mirgorodban látott napvilágot. Bulwer-Lytton az 1830-as évektől fejtette ki hatását a magyar irodalomban, az első teljes fordítás 1841-ből származik (Vajda Péter: *Éj és korány*, rövidebb szövegeinek fordításai már az 1830-as évek folyóirataiban megjelentek). Míg a „Goethe-kultusz” kialakulása a 18-19. század fordulójára vezethető vissza, Poe csak halála után vált ismertté, igazi kultuszát a Nyugat teremtette meg a századelőn. Mérimée és Gogol már ismert szerzőknek számítottak a 19. század utolsó harmadában Magyarországon, Strindbergtől a 20. század elején több drámát lefordítottak. Ugyanakkor Pu Szung-ling, Mordtmann és Buber „felfedezése” Balázs Bélához köthető: Buber és Pu Szung-linget vélhetően az elsők között fordít (előbbbitől az 1920-as években jelennek meg szövegek, utóbbi szövegeinek gyűjteményes kiadásáig 1959-ig kell várnunk), míg a teljességgel ismeretlen Mordtmann tulajdonképpen egyetlen – több külföldi antológiában felbukkanó – szövegét ő fordítja le először.

⁶⁹ KOSZTOLÁNYI Dezső, [Előszó]. In: *Éjfél*, 7.

⁷⁰ A szürrealista regényhez ld. a Hungarológiai Közlemények 1981. évi 48. számának közleményeit.

⁷¹ SZABÓ Dezső, *Moziban*. In: *Kulturális közegek. Médiumok a 20. század első felében Magyarországon*, szerk. BEDNANICS Gábor és BÓNUS Tibor, Ráció, Budapest,

2005, 382. (Eredetileg: Nyugat, 1912, II, 976.)

⁷² ACÉL Pál, *Kollektív mozgás (Kino-mechanika)*. In: *Kulturális közegek*, 343-345. (Eredetileg: Ma, 1919. március 21., 64.)

⁷³ KOSZTOLÁNYI Dezső, [Előszó]. In: *Éjfél*, 7.

Alkot, változtat, épít, rombol

Hajas Katinka alkotásairól

FÖLDI GERGELY

Talán minden azon múlik, hogy milyen világban élünk. Egyik kedvenc történetemben, mikor hasadék támadt a világ szövéténekén, a résen át kezdett elszivárogni a varázs. Énekmondók elfeledték az ősi dalokat, újjak nem születtek, sárkányok némultak el, pedig az ő nyelvük az, melyen az első hangos szó életre kelt. Elfeledte a világ a dolgok igazi nevét, ezzel együtt a tudatlanság homályába merült igazi valójuk is.

Ma nem ilyen a világ.

Vannak új alkotók sokan. Közülük keveset ismerünk, így nehéz lenne általánosítani, de van közülük néhány, aki meri vállalni, hogy beleönti saját varázserejét a világ szövetén nyílt hasadékba, hátha elég ahhoz, hogy bezárja azt, vagy legalább egy kicsit szűkebbé tegye. Hajas Katinka megteszi ezt. Salgótarjánból indulva egyetemes jelek, szimbólumok, természeti jelenségek, természetes folyamatok, vagy azok analógiája mentén teremt, alkot, rombol, figyelmeztet.

Alapvető arányok, alapformák, melyek hol magukban állnak, hol egymásba olvadnak. Léteznek, jelen vannak, de létezésük nem örök, nincsenek kiszakítva az idő folyamából, elmúlásuk hozzákapcsolja őket a valósághoz. Ez az alapvető tulajdonság, az elmúlás biztos tudata, ami miatt a tárgyak nem egyszerűen antropomorfa, hanem majdnem élők. A hasonlóság még szembeűnőbb, ha végiggondoljuk, hogy törődéssel ezeknek a műalkotásoknak az élettartalma is nő. Persze minden műalkotás így van ezzel, de Katinka szobaira ez fokozottan igaz, hisz bizonyos

esetekben pont az emberi beavatkozás, vagy annak hiánya az, ami kiteljesíti az alkotó gondolatmenetét.

A *Koptatómalmok* (ld. 80., 82. oldal) hasas része emberi erő hatására porlik el, egészen addig, míg a két íves malomkő egységes koronggá nem csiszolódik. A folyamat közben termelődött por is része, velejárója a műalkotásnak, hisz az egyensúlyi állapotban az önmagát előlő, őrlődő malomkerékpár egy új külső kört hoz létre, kvázi saját magából. Kíváncsi vagyok, lesz-e elég bátorsága valaha is a múzeumlátogatóknak, hogy eljuttassák a harmonikus állapotig? Saját erő nélkül a két egymásnak nyomódó felület csak bennük bízhat. Maguktól nem képesek változni, nem kapunk válaszokat azokra az érdekes apróságokra, hogy mi történik az anyag mélyén megbújó zárványok találkozásakor. Akkor is elérik-e a korongok az elképzelt idilli állapotot, vagy egy kis egyenetlenség az anyagban, és az egymásnak feszülő erők kizökkentik a folyamatot?

Viszont, ha beindulnak a nézők, és lelkesedésük átbillenti az egyensúlyt, akkor a saját magát felfaló, magából újat alkotó, a saját magán túlmagasodó alkotás is érdekes lehet. Az összezsizsolódás eredménye: egy „új” anyag (por), ami jóval puhább az eredetinel, formázható is, ugyanakkor jóval sérülékenyebb, meg az eredeti forma változása. Ki tudja, lehet, lesz olyan is, aki nem akarja majd megforgatni a malmokat.

A *Földkörök* (ld. 84. oldal) hasonlítanak a hagyományos műalkotásokhoz, amennyiben a műértő nem nyúl a kiállított darabhoz. A döngölt földből készült szobornál az időjárás teszi meg azt, amit a *Koptatómalmok*nál az ember, lebontja a műalkotást, feltárva ezzel egyre mélyebb rétegeit. Az eső, szél, hideg hatására porladó *Földkörök* új és új szimbólumokat mutatnak fel, ahogyan egyre kisebbek és kisebbek lesznek. Ezek a szimbólumok az emberi élet főbb eseményeivel, illetve az évkörrel kapcsolatos jelképek. A halál, az utolsó motívum megjelenése magának a szobornak a pusztulását is jelenti.

Furcsa nézni a pusztulást. Várni a véget, tétlenül. Papám biztosan nem hagyta volna. Esténként, vagy nagy esők után kiment volna, hogy tapasszon rajta egy kicsit, még akkor is, ha tudja, hogy ez a koncepció, ennek kell történnie.

Alkot, változtat, épít, rombol. Aktív művész, gondolkodik, elgondolkodtat minket. Salgótarjánból, egy kicsit Salgótarjánról is.

Daru mindenki – Daru én is vagyok

GreCsó Krisztián: *Megyed utánad*

BALOG EDIT OTILIA

A korábbi szerkesztő, GreCsó Krisztián népszerűségének szimbóluma lehet a Nők Lapja 2014-es évfolyamának 29. heti számában publikált, vele készített interjú, melynek egyik apropója a 85. könyvhétre megjelent *Megyed utánad* című kötete. A regény markánsan jelen van a(z on- és offline) médiában, tudatos marketingről árulkodó helyeken tűnik föl a buszmegállóban álló apró alakot ábrázoló borító, melynek eredményeként a korábbi olvasók mellett újak is megismerhetik, megkedvelhetik a művet és a szerzőt. Ahogyan az író fogalmaz: „Ebben a könyvben onnan akartam elrugaszkodni, hogy leírható-e egy ember élete a kapcsolatain keresztül [...]” (Matkovich Ilona: „Akkor eljöttem a semmibe”. GreCsó Krisztián, író. Magyar Narancs, 2014/19., <http://magyarnarancs.hu/konyv/akkor-eljottem-a-semmibe-89952>). A párkapcsolatot, szerelmet középpontba állító szöveg fő témája nem maga a szerelem érzése, hanem az énkép és a lélek szerelmek hatására bekövetkező változása. A regény főszereplője Daru, az ő személyiségének érése, felnőtté válása van a középpontban. Ahogyan a falu zárt világának tere egyre szélesebbé válik a kisvárosban, majd a nagyobb egyetemi város után a fővárosban, a személyiség tere is egyre tágabb és ezzel egy időben nyitottabb és összetettebb lesz.

A szöveg jól szótt szövevként funkcionál: a tradicionális keretes szerkezet mellett a divatos patchwork technika jelenik meg; nem ábrázolható a bemutatott összes kapcsolat a maga teljességében, a szálak Daru lelkében érnek össze. Sára és Lili alakjának, valamint az általános iskola helyszínének ismételt feltűnése az utolsó fejezetben véleményem szerint az egyik legkiemelkedőbb rész. Ahogyan a *Krisztus az olajfák hegyén* festmény eltávolítása – mely értelmezhető a Grétával kötött házasság szimbólumaként

– nyomot hagy a falon, ugyanúgy hagynak nyomot Daru személyiségén, énképen a szerelmek. „Mert a saját múltja csak részben az övé, a másik részben azoké, akik szerették” (274.) – olvashatjuk. A nyom a lányok, nők lelken is jelen van, ám egyik lány belső gondolat- és érzelemvilága sem lesz része az elbeszélésnek. Nem kapnak külön narrátori hangot, azaz a lányok karakterét Darun keresztül ismerjük meg. Darut saját perspektívájából látjuk, egy személyben narrátor és szereplő, aki külső nézőpontból írja le önmagát. „Daru én vagyok” – jegyzi meg több alkalommal (15., 58., 123., 184., 198., 199., 204.).

GreCsó Krisztián szövegvilágának horizontja túlmutat Daru történeteiben. A *Megyek utánad* intertextuális kapcsolatba lép a *Mellettem elférsz* című regénnyel, ahol Juszt mama és Domos tata karakterei mellett az előbb említett olajfestmény is fontos elem. Valóban, „a könyv úgy épül fel, hogy minden fejezet alapvetően egy részproblémára koncentrálnak [...]” („*Mindenkinek van saját Viharsarka*”, Könyves Magazin, 2014. június, 35.). Lili alakjához a gyermekszerelmek kötődik, mely a teljes ártatlanságból a kamaszkori ráismeréseken keresztül („Ebben a pillanatban értette meg. Hogy mi van. Lili nő. Mások annak látják.” [22.]) az első megrázó csalódásig („Hogy ez tényleg szerelem volt.” [58.]) tart. Eszter neve az általános iskolából már elballagott Daruhoz kapcsolódik, akivel emlékezetes nyarat töltenek a középiskola megkezdése előtt. A strandolás leírása Eszter különlegességét, érettségét hangsúlyozza; hirtelen, tragikus (és értelmetlen) halála hosszú időre némává teszi Darut, akinek a lány elvesztésével és hiányával egyszerre kell megküzdenie. Petra Daru (egyik) főiskolai szerelme. Ebben a kapcsolatban a konfliktus sokkal inkább Petra szülei és Daru között van, mint Daru és Petra között, Eszter hiánya és Petra ragaszkodása egyaránt erősebb Daru szerelménél. Itt – ahogyan Jánossy Lajos írja – a szöveg „kevésbé ábrázol, főleg informál”. (Jánossy Lajos: *Vissza vonat*, <http://www.litera.hu/hirek/visz-a-vonat>) A szerelmi motívumok sorából nem maradhat ki a megcsalás toposza, Daru szeretői szerepkörbeli ábrázolása. A már menyasszony Sára karakteréhez a felnőtté válással, az egyetemi előkészítővel, az át nem élt katonasággal együtt egyfajta kapunyitási pánik kapcsolható. A pszichológiai problémákkal küzdő Adél epizódszerepet kap csupán Daru sorsában.

Daru társa, felesége az a Gréta lesz, akivel már a gimnáziumban megismerkedik, ám amikor kapcsolatuk szorosabbá válna, a lány szülei elhagyja a kisvárost, majd néhány év múlva egy talán mesébe is illő véletlen folytán újra találkoznak, hogy néhány év elteltével – egy osztálytalálkozó alkalmával – tizenhárom évig tartó házasságukat megelőző kapcsolatuk kezdődhessen el. A válóper leírása a gyerekszerelmekhez hasonlóan a legjobban kidolgozott részletek között van. Julival a jövő még dobozokban áll („Csak a bedobozolt jövő van ott.” [293.]), ő a jelen szerelme, akivel még előttük áll egymás alapos megismerése.

Daru lelki folyamatainak ábrázolása egyszerre megható és hiteles. Nem lehet nem figyelni a regény önéletrajzi vonatkozásaira. GreCsó Krisztián nem titkoltan merít önnön tapasztalataiból, mellyel a fikció és a valóság tereit hozza játékba. A szöveg egészét fátyolos költőiség lengi be, teszi emlékezetesen líraivá. Különösen maradandóak a gyakran alkalmazott hasonlatok: „Daru csak állt, letörten, magányosan, mint egy kiselejtezett vaskályha a ház előtt.” (10.) „Állt ott, mint egy lefityyedt karú, szenvedésében elhanyagolt Krisztus.” (104.) „Daru elfelejtett dacoskodni, megroppan, lebeg a lelkén a gyanú, mint vízen a zsírfolt.” (284.) Az emlékezés gyakorta irányíthatatlan mechanizmusát és esetleges voltát remekül érzékeltetik a múlt és jelen közötti síkváltások. Erre példa az egyetemi házibuli eseményeinek és Adél tettének felidézése (210–227.), a válóper alatti visszaemlékezése (240–246.), vagy a Sárával való találkozás leírása (278–284.).

A szöveg (valódi) hatását az utolsó mondat elolvasása után nyeri el, amikor az olvasó matatni kezd – ha korábban nem tette meg – saját emlékezetében. Az elmúlt szerelmek felidézésével korábbi önmagunkkal szembesülve, önnön korábbi emlékeinket vehetjük számba. Az ember életének története kétségkívül szerelmei története is, a szerző által feltett kérdésre a válaszuk igen, életünk jellemezhető, elmondható kapcsolataink által. Ezért mondhatom és mondhatja minden olvasó: Daru én (is) vagyok. Nekünk is igazolnunk kell(ene) az eltelt időt, jobban, mint az egymás tyúkjait megvásároló néniknek. (90.)

(Magvető, Bp., 2014)

Egy nap, amikor

Jász Attila: *Szárnyas csiga. Átiratok*

SZÚCS BALÁZS PÉTER

A *Szárnyas csiga* című kötetének fűlszövegében Jász Attila így jellemzi önmagát: „Jász Attila (1966-?) Ismeretlen vidéki költő. Neve és más nevek alatt számos műve megtalálható nyomtatott és online formában. Ez a kötet összefoglalja és átírja mindazt, amit eddig csinált, és csinálni fog.” Van valamiféle talányos többértelműség, sejtelmesség ebben az önmeghatározásban. A szerzői nevekkel kapcsolatban érdemes lehet megjegyezni, hogy a kötet fotóit Csendes Toll készítette (Jász Attila egyik alteregója). S ha már a neveknél tartunk, meg kell említeni, hogy a kötet tartalomjegyzékében a verscímek után egy-egy ajánlást találhatunk, s az sem véletlen talán, hogy a könyv utolsó versének címe: „Névtelenül. Myth&Post”.

Aki valamennyire ismeri Jász Attila munkásságát, nem fog különösebben meglepődni azon, hogy a szerző tizenhatodik kötete az „Átiratok” alcímet hordozza. Jász Attilától ugyanis egyáltalán nem idegen az újraírás eljárása. A *Szárnyas csiga* című kötet – melyet a teljes életmű ismerete nélkül is biztosan érdemes lehet elolvasni – egyebek mellett az alkotás és az élet összefüggéseit vizsgálja, s lényeges szerepet kapnak benne a vizualitás kérdései. A remekül felépített kötetnek egy második alcíme is van: „Myth&Co”. A „*Szárnyas csiga. Myth&Prae*” című verssel kezdődő, s a már említett „Névtelenül. Myth&Post” című költeménnyel záródó könyv öt nagyobb egységből áll, a fejezetek címei pedig kivétel nélkül az antik mitológiai hagyományt idézik meg: „(i.) Átiratok. Narc&Psych”, „(ii.) Átiratok. Orph&Eur”, „(iii.) Átiratok. Daid&Ikar”, „(iv.) Átiratok. Herm&Co”, „(v.) Átiratok. Apol&Marsy”.

A borongós és baljós hangulatú kötet írásait olvasva úgy érezhetjük, mintha egy egyszerre nyugtalanító és nyugodt, „jég alatti” világba kerültünk volna. „Egy nap, amikor rájövök, jég alatt élek, és hogy / kísértetiesen

hasonlít ez a világ ahhoz a másikhoz, / amit álomban szoktam látni, a fenti világ, talán / valaha oda tartoztam, ez a visszatérő álom gyötör / újra meg újra, képeket látok színesben, hangokat / hallok, szagokat érzek, de tudom, hogy csak álom / az egész, felébredek, kiderül, nincs másik világ, / csak ez a jég alatti szürke, hideg és néma, ahol / nap mint nap bolyongok és álmodok tovább." (*jég alatti szürke. Narc&Psych, 14.*)

„Egy nap, amikor” – így kezdődik a kötet legtöbb verse. A *Szárnyas csiga* olvasásához nem árt, ha van egy nap, amikor elég nyitottság és erő van bennünk, olvasókban, ehhez a mélyen meditatív és mélyen őszinte költészethez, egy nap, amikor semmi nem számít, csak az, ami igazán lényeges. „Egy nap, amikor a sötét órák mély árkot ásnak / a szívem alatt, olyan mélyet, hogy többet ki se / tudok jönni, ott vergődöm, nem veszi észre senki, / így nyugodtan sajnálhatom magam, senki se tudja, / egy kötélként belógatott simogatás vagy egy másik- / nak biztosan támasztható rozoga létra abban a pillanatban megmenthetne, vagy akár örökre is.” (*sötét órák. Orph&Eur, 25.*)

Személyesség és távolságtartás, mitológiai motívumok és közvetlen tapasztalatok együttese alkotja meg a kötet sajátos világát. „teleírt lapokról óvatosan húzkodni ki a szavakat, / begyűjtani velük, hiába tudod, hogy minden / időben elengedett szó ima, finomítgatsz még, / végül megkönnyebbülsz, előnt a melegség.” (*időben elengedett. Narc&Psych, 8.*)

A *Szárnyas csiga* számvetés, szomorú és szép kötet, erőteljes és magával ragadó könyv – a szerző költői életművének kétségtelenül jelentős darabja.

(Új Forrás Könyvek 53., Tata, 2014)

„Kedves tisztelt barátom!”

Madách Imre levelezése,

szerk. Andor Csaba – Gréczi-Zsoldos Enikő

CSONGRÁDY BÉLA

Köztudott – sajnálatos módon nem eléggé széles körben –, hogy 2014-ben volt Madách Imre halálának 150. évfordulója. Emlékvéve ugyan nem nyilvánítottatott a tavalyi esztendő, de sor került számos, *Az ember tragédiája* szerzőjéhez méltó rendezvényre, eseményre, kivált Nógrád megyében, ahol a másfél évszázados jubileumi program kiegészült az 1964-ben zászlót bontott legújabb kori Madách-kultusz ötvenedik évfordulójáról való megemlékezés-sorozattal is. A maradandó értékek sorát – mint a kiemelkedő jelentőségű évfordulók esetében gyakran előfordul – új könyvek is gyarapították. Ezúttal is így történt, amennyiben megjelent a „Madách Imre levelezése” című, jelen elemzésünk tárgyát képező kötet. A vaskos, csaknem hatszáz oldalas, kétszázhetvenhat levelet és a hozzájuk tartozó adatokat, magyarázatokat tartalmazó kiadvány Andor Csaba és Gréczi-Zsoldos Enikő szerkesztői gondozásában látott napvilágot.

Az utókort mindig szokta volt érdekelni a jeles emberek, alkotók – művészek, tudósok stb. levelezése, egyrészt mert segít az életrajzi adatok kiegészítésében, esetleg pontosításában, másrészt hozzájárul az illető személyiségének még alaposabb megismeréséhez, érdekes, netán kényes kérdések felszínre hozatalához, tisztázásához. Madách Imre levelei – mind mennyiségben, mind pedig magán- illetve közéleti, irodalomtörténeti jelentőségű tartalmukat tekintve – alapos okot szolgáltatottak már korábban is a tanulmányozásra, összegyűjtésre és publikálásra. Ahhoz képest – mint a szerkesztők bevezető írásából kiderül – a szórványos és rendszertelen

közléseket követően csak évtizedek elmúltával, 1942-ben történt két kísérlet a teljes levelezés közzétételére. Staud Géza időrendben, összekötő szövegekkel ellátva és a korabeli helyesírás szerint jelentette meg *Madách Imre összes levelei. I-II.* címmel, Halász Gábor pedig címzettenként illetve levélíróként, összekötő szövegek helyett szűkszavú jegyzetekkel és betűhíven hozta nyilvánosságra a Tragédia-költő leveleit *Madách Imre összes művei II.* cím alatt. A két kiadvány levélszövegei több mint kilencven százalékban megegyeztek, ugyanakkor voltak olyan korábban már publikált levelek, amelyek mindkettőből kimaradtak. Halász Gábor filológiai igényű munkájában a levelezéstől különválasztva közölte az úgynevezett „hivatalos iratok”-at, amelyek között levelek és nem levelek egyaránt találhatóak voltak. Ugyanakkor – mint ugyancsak a bevezetőből tudható – Madách Imre esetében kifejezetten problematikus a hivatalos és nem hivatalos levelek szétválasztása, hiszen előfordult például, hogy Szontagh Pál barátjának szóló, teljesen magánjellegű levélre is azt írta: „hivatalból”. Lónyay Menyhért politikus, publicista hagyatékában talált írások Győrffy Miklós *Madách kiadatlan levelei* címmel 1959-ben láttak napvilágot. A cím azonban nem volt pontos, mert egyrészt a kötet nemcsak leveleket közölt, hanem például műbírálatot is, másrészt korábban már megjelent Lónyay-leveleket is tartalmazott. Leblancné Kelemen Mária a *Madách-dokumentumok második kötetében – Újabb Madách Imre-dokumentumok a Nógrád Megyei Levéltárból és az ország közgyűjteményeiből*, Salgótarján, 1992) a hivatalos levelek mellett esetlegesen és szórványosan nem hivatalos levelek is előfordulnak. Korábban a hatvanas években több tanulmány is foglalkozott Madách ismeretlen leveleivel – a legfontosabb Kerényi Ferencé volt az Irodalomtudományi Közleményekben 1968-ban. Érdekes, hogy éppen ez a lap titulált ismeretlennek 1963-ban egy olyan levelet, amely a hasábjain évtizedekkel korábban, 1930-ban már megjelent. A nyolcvanas-kilencvenes években több, korábban valóban ismeretlen Madách-levél is előkerült, amely eddig publikálatlan maradt. Madách levelezése azonban nemcsak kiegészült új levelekkel, de olyan esetek is adódtak, hogy korábban közzétett írásokat el kellett hagyni. Ilyen volt például egy azonos nevű unokaöccstől származó üzenet...

Jelen kötetben kiindulópontnak a szerkesztők Andor Csaba – Leblancné Kelemen Mária *Madách Imre kéziratái és levelezése* című, az Argumentum Kiadónál 1991-ben megjelent katalógust – a „KAT”-ot – tartották, de az új ismeretek birtokában ahhoz képest is elhagytak néhány tételt. Akadt megkerült és hiányzó levél, és vannak olyan levelek is, amelyekről vannak ugyan információk, de nem bizonyultak elég megbízhatóknak ahhoz, hogy akárcsak jelzésszerűen is megörökítődjenek.

A kötet olvasásakor, tartalmának értékelésénél feltétlenül figyelembe veendő az az eligazításul szolgáló magyarázatok is, amelyeket a

szerkesztők Madách Imre kézírásával kapcsolatban közzétettek a bevezető oldalakon. Abból indultak ki, hogy mára a számítástechnika révén alaposan megváltoztak a tipográfiai lehetőségek Gyórfy Miklós fentebb idézett 1959-es opusához – amely említésre méltó kísérletnek számított az ortográfiai sajátosságok visszaadásában – képest is. Egyik oldalon lehetővé vált a kézírás minden jellegzetességének hiánytalan visszaadása képszerűen, ugyanakkor egyre inkább lehetetlennek bizonyult a nyomdatechnika által korábban már alkalmazott eszközök használata a számítógépes szövegekben és főképp az adatbázisokban. A szövegszerkesztők túlnyomó többsége ugyanis nem boldogul a fölhúzásokkal. Bár bizonyos karaktereket sikerült beilleszteni kész betűkészletből, a levelekben azonban vannak olyan sajátos írásbeli jegyek is, mint éppen a fölhúzott betűk, amelyeket egyedileg kellett elkészíteni. A tizenhárom pontban megfogalmazott további elvek alapján a kötetben kétféle „s” betűt – a normált és a hosszút – és többféle „z”-t is megkülönböztettek. Madách sajátos ligatúrát (összevont betűt) használt a „nota bene” rövidítésére és volt az írásában olyan a díszítő elem is, amelyet a számítástechnikai „kukac” jel és az M betű kombinációjával lehetett szemléltetni. Különbséget kellett tenni a különböző hosszúságú gondolatjelek között is. A német nyelvű szövegrészek Madáchnál helyenként a hagyományos, gót betűs kézírást követték, másutt viszont nem. Ugyancsak váltakozva élt a be- illetve kikezdésekkel. Az utóbbiakat általában csak közvetlenül a címzés után alkalmazta. A szokásos zárójeleken kívül találkozni más megoldásokkal is. Például az osztás jeleként használt formulával vagy olyan esetekkel, amikor a törött vonalat kettőspont követi a zárójel elején illetve előzi meg a zárójel végén. Az idézet jelét Madách elég következetesen éppen fordítva használta, mint ahogyan magyar nyelvű szövegek esetében ma használatos. Ezért a kötetben is az eredeti szövegnek megfelelően a kezdő idézőjel a szó előtt fölül, a záró pedig a szó utolsó betűje után alulra került. A lap alji jegyzeteket a szövegben általában kereszttel (x) vagy + jellel látta el a szerző. A kötet igazodott a levélszövegben előforduló jelöléshez. A régi nyomdatechnikában az „ö” betűn a két pontot olykor egy jóval kisebb méretű „e” helyettesítette. E megoldás is szerepel a kötetben, mint ahogyan találkozni a levelekben – különösen a személynevekben – olyan régies írásmódú „y” betűvel, amely fölé vagy két pont, vagy két vessző került. Nyolc pontban lehetett összefoglalni azokat az eseteket, amelyek során a kötet nem reprodukálja a kézírás jellegzetességeit. Nem jelöli például az áthúzás módszerét, amelyet Madách használt a megkettőzött „t” betű kapcsán. Ugyancsak nem él az úgynevezett őrszavak gyakorlatával, amely azt jelentette, hogy egy-egy oldal első szavát – esetleg annak csak első szótagját – a folyamatos olvasást megkönnyítendő az előző oldalon a lap alján megjelenítették. Madách általában két vesszőt használt elválasztójelként, amelyet sokszor

– de nem túl következetesen – a következő sor elején megismételt. A szerkesztők ettől is eltekintettek, mint ahogyan nem erőltették a címzés külsőségeinek visszaadását sem. Az aláírásokban sem törekedtek a teljes hűségre, mivel a vizuális jellegzetességekhez való ragaszkodás elméletileg problematikus és erősen vitatható megoldásokhoz vezetett volna. Az „ö” és „ü” betűknél néha Madách is egy vonallal helyettesítette a két pontot, a kötetben azonban nincs ilyen formula. Szintén nem vétetett figyelembe, hogy Madách kézírásában a mai „w” betűnek a két egymás mellé írt „vv” a jele. Ezt ugyanis kettőzött mássalhangzóként is lehetne értelmezni. Újabban szokás a betűhív közléseknél az aláhúzás megőrzése. A levélszövegekben találni egyszeres, kétszeres sőt háromszoros aláhúzást is. A számítógépes szövegszerkesztő programmal azonban csupán az egyszeri és kétszeri aláhúzás volt előidézhető. Ezért az eredeti szövegben lévő háromsornyi aláhúzást hullámvonal helyettesíti. A szerkesztés során előfordultak úgynevezett olvasati bizonytalanságok is, azaz bizonyos betűk ortográfiai hasonlósága miatt képtelenség volt eldönteni, hogy milyen betűről van szó. Ilyenkor a napjainkban elterjedtebb szóalakra esett a választás. A Fráter Erzsébet leveleiben használt „már/mán” közül a kötetben az előbbi maradt meg. A magánhangzók hosszúságának, az egybe- vagy különírt szavak kérdésében sem volt könnyű dönteni, merthogy jócskán találhatóak a levelekben határesetek.

A rövidítések értelmezését követően már a konkrét levelek sorjáznak a 27. oldaltól a 385-ig időrendben, évenkénti bontásban. Meglepő módon az első dátum 1828. november 5., amikor Madách Imre még hatéves sem volt, de franciául már levelet írt, és hosszú, boldog életet kívánt Alsósztrégováról apjának, id. Madách Imrének. Ugyanabban az évben az „édes mamának”, Majthényi Annának is fogalmazott meg francia nyelvű sorokat Károly és Pál fivérével közös aláírással. Az évek előrehaladtával természetesen sokasodtak a levelek s a legtöbbnek – negyvenötnek – Majthényi Anna volt a címzettje vagy a feladója. Tizenöt éves volt Madách, amikor először – 1838. március 31-én – Alsósztrégováról levelet írt Lónyay Menyhértnek. Örömet fejezte ki, hogy három hét múlva Pesten újra találkozhat barátjával. Összesen harmincnégy levél kötődik kettőjükhöz, míg Szontagh Pál esetében ez szám harminché. A következő esztendőkből is – noha a legtöbb levélváltás a családtagokkal történt: a feleség, Fráter Erzsébet huszonnégy esetben volt érintett – számos jeles nógrádi és megyén kívüli személyiséggel – köztük Bérczy Károllyal, Dessewffy Ottóval, Eötvös Józseffel, Nagy Ivánnal, Rákóczy Jánossal, Szász Károllyal, Veres Pálnéval – levelezett Madách Imre. A számára (is) legfontosabbak egyike kétségkívül Arany János volt, aki jelentős szerepet játszott *Az ember tragédiája* végső változatának megszületésében. Nem véletlenül szólította Madách oly gyakran „Kedves tisztelt barátom”-nak a nagy tekintélyű költőt. A legutolsó, a 276. levél 1864.

szeptember 8-án – Madách Imre halála előtt szűk egy hónappal – kelt: ezt egy ismeretlen valakinek írta s gazdatisztje gimnazista fia, Philipp Károly egri tanulása érdekében igyekezett eljárni, bizonyítván, hogy betegen is képes volt mások gondjait magára venni...

Minden túlzás nélkül kijelenthető, hogy az Andor Csaba – Gréczi-Zsoldos Enikő szerkesztőpáros a Madách Könyvtár Új folyamának 87., a Bene Kálmán szerkesztette Madách Imre művei sorozat VI. köteteként egy újabb fontos – irodalomtörténeti adalékként, hivatkozási alapként szolgáló – művel járult hozzá az eddig is rendkívül gazdag Madách-irodalomhoz.

(Dornyay Béla Múzeum – Madách Irodalmi Társaság,
Salgótarján – Szeged, 2014)

Egy megkésett befogadásért

Zsibói Béla

(Kolozsvár, 1942. aug. 25. – Salgótarján, 2015. ápr. 2.)

1987-et írtunk. Kora ősz volt. Esett, ha nem is különösebben. Egy erdélyi család érkezett a kisterenyei nevelőotthon területére. Itt kaptak szállást, új otthont, hazát. Ekkor futott be utánuk a bútoruk, és a kipakolásnál elkélt a segítség. Ráadásul egy magyar író jött el onnan. Ki ne élt volna a lehetőséggel, hogy találkozzon vele? Vártam a pillanatot, amikor a munka végeztével a konyhaasztal köré leülhettünk a bajuszt, és álcúcsán rövid szakállat viselő, szikár és nyílt tekintetű székellyel, Zsibói Bélával. Volt közöttünk olyan, aki jól informáltként faggatta, nekem csak innom kellett a Ceaușescu-rendszerről mondott szavait, miközben nikotintól sárgálló ujjai között lábatlan cigaretta parázslott – egyik a másik után. Önmaga felől leginkább csak hallgatott. Aligha voltak akkoriban már illúziói. Kolozsvárt nem önszántából hagyta el.

Az egyetemet követően újságíróként indult pályája – irodalmári elhivatottsággal. A második Forrás-nemzedékhez tartozóan jelentkezett az *Elveszett egység* című novelláskötetével 1974-ben, melynek különös atmoszférája társadalmi jelenségekre érzékeny emberre vallott. És egyenes beszédűre. Ez a tulajdonsága tette elviselhetetlenné a fölöttesei és a pártideológia szolgálói számára. Hamarosan elvesztette állását és mindenhol kitiltották. Az 1980-as évek második felében családotul Kisterenyére költözött, s az ottani nevelőotthonban kezdett el dolgozni. Szinte azonnal igyekszik bekapcsolódni a helyi irodalmi életbe. A Balassi Bálint Asztaltársaság első kiadványában, 1988-ban már egy regényrészlettel van jelen, s a rendszerváltással a *Palócföld* folyóirat főszerkesztő-helyettesévé nevezik ki. Úgy tűnik, az új otthona kegyesebb hozzá, ám a második szabad választást követően a lap megszüntetéséről keringeni kezd a hír. Az akkori politikai játszmák és megtorlások következtében Zsibói Bélának méltatlanul fölmondanak. Ezt követően a kisterenyei gimnáziumban vállal tanári állást nyugdíjazásáig, s az irodalmi közéletből teljesen kivonul. 2008-ban Nógrád Megye Közgyűlése irodalmi és közművelődési tevékenységéért Madách-díjban részesíti az ekkor már romló egészségi állapotban lévő író.

Hosszú, türelemmel viselt betegségéből 2015 Nagycsütörtökén (április 2.) tér vissza a lelke teremtőjéhez. És mi csak késve döbbenünk rá, egy nagy író itt élt, járt közöttünk.

Handó Péter, 2015. április 19.

● BALOG EDIT OTILIA (1985, Berettyóújfalu) irodalomtörténész, tanár ● BERTA ÁDÁM (1974, Szeged) író, műfordító ● BÖDECS LÁSZLÓ (1988, Szombathely) költő ● CSONGRÁDY BÉLA (1941, Hatvan) író, újságíró ● HANDÓ PÉTER (1961, Salgótarján) költő, író ● JUHÁSZ TIBOR (1992, Salgótarján) költő ● KÁNTOR ZSOLT (1958, Debrecen) költő, író, szerkesztő ● NAGY ZSUKA (1977, Nyíregyháza) költő ● OLÁH ANDRÁS (1959, Hajdúnánás) költő, író ● SZÚCS BALÁZS PÉTER (1976, Budapest) kritikus, szerkesztő ● SZUNYOGH PÁL (1963, Balassagyarmat) költő ● TÓTH ANDRÁS (1986, Salgótarján) író ● TURCZI ISTVÁN (1957, Tata) író, költő, műfordító, szerkesztő ● WIRÁGH ANDRÁS (1982, Hatvan) irodalomtörténész ● **ZSIBÓI BÉLA** (1942, Kolozsvár – 2015, Salgótarján) író ●

HAJAS KATINKA (1985, Salgótarján) szobrász ● Tanulmányok ● 2000 – 2004 Bolyai János Gimnázium, Salgótarján; 2005 – 2012 Magyar Képzőművészeti Egyetem, szobrász szak ● Mesterei ● Molnár Péter, Karmó Zoltán, Kő Pál, Gálhidy Péter ● Díjak, ösztöndíjak ● 2007 Finta-díj; 2008 Erasmus-ösztöndíj; 2008 A Mecénás napi árverésen projekt támogatás; 2009 Ludwig-ösztöndíj; 2009 Magyar Képzőművészeti Egyetem kutatási támogatása; 2011-től az Amadeus műteremházban dolgozik; 2014 Derkovits-ösztöndíj; 2015 Derkovits-ösztöndíj ● Köztéri munkák ● 2010 Cseréppad, Pécs, Északi Várfalsétány; 2013 Földkörök, Mooste, Észtország ● Kiállítások ● 2006 Reflexió, csoportos kiállítás, Parthenon-frízterem, Budapest; 2007 Kő Pál és tanítványai, Grand Hotel Galéria, Budapest; 2007 Kő Pál és tanítványai, Művészetek Háza, Eger; 2007 II. pARTicum Szabadtéri Szoborkiállítás Szolnok; 2010 A hét műtárgya, Kálvária, Epreskert; 2011 Milano 2009 fotókiállítás, Kálvária, Epreskert; 2011 Commerzbank galéria, Budapest; 2012 Best of diploma kiállítás, Budapest, Magyar Képzőművészeti Egyetem; 2012 AmaTÁR, csoportos kiállítás; 2013 Kikelet, csoportos kiállítás, Balassi Intézet, Budapest; 2013 JAK-Solitude, Budapest, Roham bár; 2014 Kolo, Ringulus, Budapest, AmaTÁR; 2014 Derkó.Pécsi 2014, Múcsarnok, Budapest; 2014 Önálló kiállítás, Parthenon-fríz terem; 2015 I. Országos Kispasztikai Quadriennale, Janus Pannonius Múzeum, Pécs; 2015 DERKO 2015, Múcsarnok, Budapest ●

Ára: ötszáz forint

„Köztünk szólva, az idő a gyengém.”

Esterházy Péter

nka

9770555886008 15002